30 kop.

OOMINGU
AAMATUKOGU
[illegible] 1961

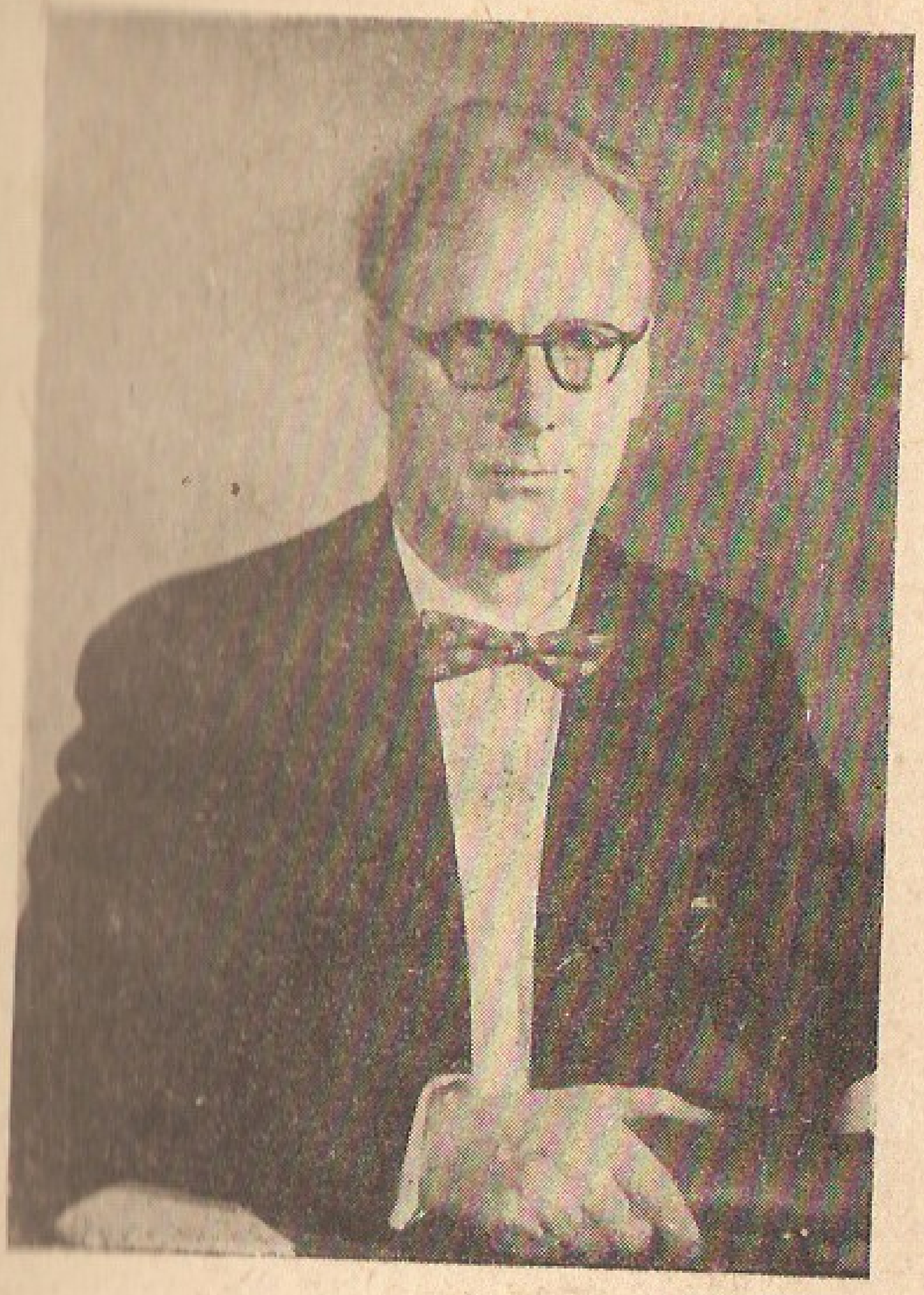

MARTTI LARNI

Ilus seakarjus

„LOOMINGU" RAAMATUKOGU
Nr. 36–38 (200–202) 1961

MARTTI LARNI

Ilus seakarjus

EHK
MAJANDUSNÕUNIK MINNA KARLSSON-KANASE
MÄLESTUSED

SOOME KEELEST TÕLKINUD
H. LEPIK

AJALEHTEDE-AJAKIRJADE KIRJASTUS
TALLINN

Originaali tiitel:
Martti Larni
Kaunis sikopaimen
eli
talousneuvos Minna Karlsson-Kanasen
muistelmia
Kustannusosakeyhtiö Tammi
Helsinki
(Kolmas painos, 1960)

AUTORIST JA AUTORILT

Soome kirjanik Martti Larni on sündinud 22. septembril 1909. aastal Helsingis. Õppinud keeli ja žurnalistikat kodu- ning välismaal. Noorpõlves on olnud aiatööline, hiljem äri- ja kontoriteenija. 1937. aastast peale töötab ajakirjanduse alal Aastail 1938—1951 oli ühistegevusliikumise häälekandja «Elanto» toimetaja ja peatoimetaja, aastail 1942—1951 ühtlasi kooperatiivettevõtte «Elanto» propagandaosakonna juhataja. 1951.—1954. a. viibis ajakirjanikuna Ameerika Ühendriikides. Aastast 1955 on Larni Soome Tarvitajateühisuste Keskliidu väljaandel ilmuva nädalalehe «Kuluttaja» peatoimetaja. 1958. a. valiti Martti Larni Soome Kirjanike Liidu aseesimeheks.

Larni sulest on ilmunud järgmised teosed: «Seiklusi Saamimaal» (1936), noorsooromaan Lapimaalt; «Kuristik» (1937), romaan Soome kodusõjast; «Heade inimeste küla» (1942), romaan, ilmunud ka rootsi keeles; «Kaks maailma» (1943), romaan; «Väärikad vaesed» (1944), satiiriline romaan, mis sai «Soome Raamatu» suure kirjandusauhinna; «Läbematu kirg» (1945), romaan; «Ema käed» (1945), muinasjuturaamat; «Patule lähedal» (1946), romaan aiatööliste elust, 1955. a. teos ekraniseeriti; «Vulisev läte» (1947), novellikogu; «Taevas laskub maa peale» (1948), ajalooline romaan keskaja laostunud kloostrielust ja talupoegade ülestõusust; «Must Venus» (1950), romaan Alžeeriast; «Minnesota põleb» (1952), ajalooline romaan Minnesota suurest tulekahjust; «Neljas selgroolüli» (1957), satiiriline romaan Ameerikast, teos sai 1958. a. Helsingi linna kirjanduspreemia ja see on siiani ilmunud üheksas keeles (eesti k. 1961); «Ilus seakarjus» (1959), satiiriline romaan, mis on tõlgitud ka vene keelde. Peale selle on Larni loonud üle tosina filmistsenaariumi ja rea kuuldemänge.

*

Suurema osa oma raamatutest olen kirjutanud tegeliku leivatöö kõrval — õhtuti ja puhkepäevadel, ja ainult mõned korrad olen võtnud palgata «puhkust». Niinimetatud «vabakirjaniku» kutse on Soomes veidi küsitav, sest raamatute tiraažid on (heast läbimüügist hoolimata) nii väikesed, et ainuüksi autorihonorarist elatuda on raske. Olen niisiis mingisugune kirjanduse «juhutööline», kes ootab vaid seda päeva, millal võiks tervenisti pühenduda kirjanikukutsumusele. Pooleliolevad tööd ootavad ja öelda oleks paljugi. Oma põhiolemuselt pole ma satiirik, aga kui ma jälgin praegust maailmaelu, ei saa ma muidugi kõike vaadelda romantilises valguses. Olen näinud sõjakoledusi ja sõja meeletust ning jõudnud järeldusele, et normaalne inimene ei või ülistada sõda ega idealiseerida inimeste tapmist. Kirjaniku kohuseks on minu arvates inimsuse kaitsmine ja inimlike väärtuste austamine. Vihkan rassilist rõhumist, samuti mingi teatava rahvuse upitamist inimkonna juhtrahvaks.

Oma kirjanikuteed alustasin lüürikuna ja prantsuse luule tõlkijana, ja lüürika vastu tunnen ma ikka suurt armastust. Loen niisama meelsasti klassikalist kui ka modernset luulet, kui see vaid on hea. Minu lemmikkirjanikeks on Voltaire, France, Gorki, Dostojevski, Balzac, Flaubert ja Maupassant.

Helsingis 2. jaanuaril 1961

Martti Larni

«SEL TEEMAL OLEKS VÕINUD KIRJUTADA ROMAANI, KUID SIIS EI OLEKS KEEGI SEDA USKUNUD.»

Lugemiseks mõeldud eessõna

Ühel 1958. aasta detsembriõhtul, kui kuulasin parajasti päevauudiseid, helises telefon ja mingi võõras naisehääl küsis, kas oleks võimalik minuga rääkida.

«Siin kõneleb majandusnõunik Minna Karlsson-Kananen. Tahaksin teiega ühe minule tähtsa asja üle nõu pidada. Kas saate veel täna minu juurde koju tulla? Minu auto ootab teid kümne minuti pärast teie paraadtrepi ees.»

Kakskümmend minutit hiljem olin Kuldsaares tuntud ärinaise ja metseeni luksuslikus kodus. Tundsin majaperenaise ära, sest olin aastate kaupa näinud tema pilti lugematutes ajalehtedes ja ajakirjades. Ta oli pikk, kauni kehaehitusega naine, kelle meelekohtadele oli siginenud pisut halli. Tema ilusal näol oli roidunud ja peaaegu range ilme. Soome keelt kõneles ta veatult, kuid natuke võõrapärase aktsendiga.

«Palun vabandust, et julgesin teid tülitada. Teie olete üks neist üheteistkümnest soome kirjanikust, kes ei ole kunagi minu fondilt kirjandusliku töö tarvis toetusraha palunud, ja ainuke, kelle sain telefoni teel kätte. Olge lahke ja võtke istet! Viskit, konjakit, šerrit?»

«Tänan, mitte midagi.»

«Hästi, ma ise ei tarvita ka alkoholi. Aga mina pole ju kirjanik, vaid ärinaine, kellele vististi on lubatud väikesed ekstravabadused. Mul ei ole kombeks pikalt jahvatada. Asun sellepärast kohe asja juurde. Sõidan homme Soomest ära ega tule loodetavasti enam tagasi — välja arvatud vahel külaskäigule. Olen nüüd paar aastat elanud vaikset elu ja selle aja jooksul päevikumärkmete põhjal kirja pannud mõningaid oma elujuhtumusi. Tahan, et mu mälestused avaldataks raamatuna. Selleks palun teie kaasabi. Kuna soome keel ei ole minu emakeel, esineb minu kirjapanekutes loomulikult vigu. Palun teil parandada keelevead ja toimetada minu teos seejärel kirjastaja kätte. Nähtud vaeva eest võite esitada arve minu nime kandva sihtkapitali kassale. Informeerin neid, et nad teaksid summasid reserveerida. Muud asja mul ei olnudki.»

Ta pistis käsikirja mulle pihku ja tuli mind vestibüülini saatma. Söandasin pärida tema reisikava järele. Ta vastas oma rahulikul viisil:

«Esialgu mõtlesin asuda elama Kanaari saartele, aga kui tegin sinna tutvumisreisi, loobusin kohe oma kavatsusest. See oleks sama kui kolida Korkeasaarele. Minu sekretär otsis terve aasta sobivat eluaset ja viimaks leidiski. Asun elama Galápagose saare lõunatippu, kus ostsin viie tuhande hektari suuruse maatüki. Sinna on nüüd ehitatud sadamasild minu jahtide tarvis ja lennuväli. Ideaalne paik inimesele, kes on inimestest tüdinenud. Ei raadiot, ei televisiooni, ei elektrit, ei politseid ega uudishimulikke naabreid. Selle maja siin andsin täna kogu vallasvaraga oma sihtasutusele üle. Niiviisi, loodan, et täidate mu palve ja annate mälestuskildudele raamatu kuju.»

Visiit kestis viisteist minutit.

Olen nüüd majandusnõunik Minna Karlsson-Kanase palve täitnud: tema mälestused ilmuvad raamatuna. Ma ei ole teinud neis mingisuguseid muudatusi, kuigi vahel oli selline tahtmine; ainult mõningatele tuntud isikutele olen andnud väljamõeldud nimed — pieteeditundest. Võin niisiis kinnitada, et memuaarides esinevad isikud ei ole fantaasia vili.

Helsingis maikuul 1959

M. L.

Esimene peatükk

Paljud minu head tuttavad — häid sõpru mul ei ole —, kellele olen aastate jooksul andnud märkimisväärset majanduslikku abi, on tihtilugu, otsekui tänulikkuse ilmutamiseks, õhutanud mind oma mälestusi kirja panema. Olen säärased lähenemiskatsed, mille siiruses on põhjust kahelda, alati järsult tagasi tõrjunud. Lipitsemine on nagu lõhnaõli, mida võib nuusutada, kuid mitte neelata. Seepärast valdab mind iiveldustunne, kui tuttavad imetlevad minu võrdlemisi hästi säilinud välimust, kalleid ehtekollektsioone ja heategevuse otstarbeks tehtud annetusi ning hüüatavad peaaegu pisarsilmil:

«Armas Minna! Sina peaksid oma mälestused üles kirjutama, sina, kes sa nii palju oled näinud ja läbi elanud, sina, keda kogu maailm tunneb kui elegantset ja haritud naist, kui tõelist leedit!»

Niisuguste vaimuväljavalamiste korral olen näidelnud suurt meeleliigutust — elu on ju ainult vahelduvate osade mängimine — ja tänanud tuttavaid õrna tähelepanu eest, kuigi ma oleksin pidanud enda vastu aus olema ja vastama: «Pää-pää-pää! Nüüd te olete suitsutanud nii palju kiiduviirukit, et mu hing on varsti täiesti tahmane. See on küll üsna ülearune, sest minu kodubaaris on lausa piiramatul hulgal head konjakit ja viskit ja mu autojuht küüdib teid koju, niipea kui te kakerdama hakkate ja kaotate lõplikult oma pingutatud korralikkuse...»

Ma mõistan väga hästi selliseid inimesi, kes tüütus seltskonnas igatsevad üksindust ja poevad mõneks ajaks WC-sse. Mina hakkasin tüdinema seltskondlikust elust, või ehk õigemini öeldes suurilmaelust, juba kolm aastat tagasi. Tõmbusin kõrvale parajal ajal. Teadsin, et olen leedi, kuid kartsin alati, et ühel heal päeval hakatakse mind kutsuma *Grand Old Lady*'ks — ja see oleks olnud hirmus.

Nagu juba ütlesin, on tuttavad andnud mulle nõu memuaare kirjutada. Nad on teinud seda usus, et ma neid niikuinii ei kirjuta. Nad arvavad, et ma ei saa midagi oma minevikust jutustada, enne kui ma ei ole oma advokaadiga läbi rääkinud, või et ma olen võimetu kirjutama huvitavalt asjadest, mis tegelikult pakuvad õige vähe huvi. Nõnda nad mõtlevad, ja see näitab, et nende ajud on kurjal kombel puiseks muutunud. Nad ei tunne mind; nad ei tea, et mina pole loonud endale nime töödega, mida ma olen jätnud tegemata.

Kui ma nüüd vastupidi kõigile oma varasematele põhimõtetele istun kirjutusmasina taha ja kavatsen ritta laduda hulga ebameeldivaid sõnu, tuleneb see järgmistest põhjustest: minu tunnete vägevahäälne kisakoor alustas mõni aeg tagasi ergutuskisa; mul on võitmatu soov öelda avalikult, et ma ei ole tõmbunud üksinduse teokarpi jagelema oma halva südametunnistusega, vaid pakku naiste kadeduse ja meeste juhmuse eest; tahan näidata, et ka naine võib olla sotsiaalselt võimekas — hea karakternäitleja, kes esitab kõiki osasid usutavalt ja menukalt.

Olen viimastel aastatel lugenud läbi terve pinu mitmesuguseid mälestusteoseid ja jõudnud niisugusele kurvale järeldusele, et nende vorpimiseks pole vaja erilise väärtusega tarbeaineid. Nende autorid heietavad mälestusi peaasjalikult sellepärast, et mälestuste kirjutamine on moes, või nad peavad seda asendamatuks kaotuseks, kui tulevased sugupõlved ei saa teada, milliseid asendamatuid isiksusi on elanud ühes edasipürgivas kultuuririigis. Nad on sootuks unustanud, et Soome kalmistud on täis inimesi, kes uskusid kord, et ilma nendeta ei seisa maailm jalul.

Need poolteistsada memuaarteost, mille lugemiseks kulutasin viissada päeva ja mis minu bibliotekaar on peenetundeliselt salaja pööningule või antikvariaati toimetanud, olid kõik niivõrd ühesugused, et need võinuksid vägagi hästi olla ühe ja sama isiku kirjutatud. Kõigepealt on need puhtad nagu Erkko luule ja nende autorid — oh, kuis küll võib meie väikesel kodumaal leiduda nii palju omakasupüüdmatuid, õilsaid, usinaid, andekaid, haritud, arukaid, inimsõbralikke, tagasihoidlikke, alandlikke, kõrgekskiidetud, austatud, patriootlikke ja ülesehitavaid iseloomusid! Kui nende hinges on kunagi olnud mingi moonutav vistrik või kaunishingi häiriv soolatüügas, siis on mälestuste pintsel peitnud need kattevärvi alla. Kui nad on kunagi istunud vanglas riigireetmise või mässukatse pärast, sissetulekute varjamise pärast tulumaksu määramisel või homoseksualismi pärast, siis mälestustes on need

väikesed patud muutunud kodanikuvoorusteks, millele palutakse lugejailt täit õnnistust.

Paljud mälestusteosed meenutavad kaitsekõnet või vannituba: mõlemal juhul saab puhtaks. Mälestuste kirjutajad mälestavad end unenäoliselt valgeiks pisiingleiks, kes annavad mõttelennule tööd ja toidavad meeldivaid soovunelmaid; mis peletavad eemale igasuguse välisärrituse. Nende kõlbelised eesmärgid on kõrged: nad talitavad alati õigesti, kuna teavad, et teevad õigesti, ja seda mitte igavese õndsuse lootuses.

Tunnistan ausalt, et mina nii kõrgele ei küüni. Olen egoistlik; minu egoism imeb kõikjalt toitemahlu. Lasen pidevalt ravida oma jalgu, et võiksin kanda võimalikult kitsaid kingi. Ma ei märka enda juures vähimaidki vanaduse tundemärke: mõtlen alati rohkem oma välimusele kui tervisele. Mul on ka vankumatuid põhimõtteid: kingin parema meelega kui laenan, sest see läheb ühepalju maksma. Ma ei usu, et olen paheline, kuigi minu moraal ei mahu Lutheri katekismusesse. Minul ei ole kirjanduslikke kalduvusi nagu mõningatel mälestuste kirjutajatel. Üle kahekümne aasta on minu armsaim raamat olnud tšekiraamat, kust olen ammutanud endale ja oma headele tuttavatele ärinaise jumalasõnalaule. Minu kirjandusalane töö on piirdunud ärikirjadele, kaubalepingutele ja tšekkidele allakirjutamisega — ja kahe armastuskirjaga, mis jäid ära saatmata. Ma ei mõista tänapäeva luulet ega Picasso maale, kuna nende mõtet tuleb mõistatada.

Kui esinen kuskil avalikkuse ees, paigutatakse mu pilt ajalehtedesse koos trafaretse tekstiga, mis algab sõnadega: «Tuntud metseen ja kultuuritegelane...»

Pildiga olen tavaliselt rahul, kuid tekst ajab öökima, ja kuna mul on inetu harjumus vanduda, ohkan kuuldavalt: oh põrgut, milline joba!

«Tuntud...» Eks ole, tõepoolest! Kõigile tuntud isik, keda keegi ei tunne! Mind tuntakse, sest olen lasknud rahal välkuda. Juhus kinkis mulle jõukuse, ümbrus eelarvamused. Kuna on väga tõenäoline, et pärast minu surma mõni kahvatupalgeline paberimäärija või humanitaarteaduste tõemeelne jünger asub kirjutama minu elulugu, siis tahan nüüd vastutulelikult ja täiesti omakasupüüdmatult pakkuda kuivi halge minu tulevasele elulookokale. Sest mida ta minust muidu võiks teada? Ainult seda, mis on kirjutatud biograafilises leksikonis «Kes on kes?» ja paaris matriklis. Aga nendega ei saa veel leent keema. Või mida arvab lugeja, kes avab teose «Kes on kes?» K-tähe kohalt ja leiab sealt järgmist:

> *Karlsson-Kananen, Minna Hermine Ernestine, majandusnõunik, Helsingi. — Sünd. Virginias (Minnesota, USA) 19. IX 04. Vanemad: restoranipidaja kolonel Boris Baranauskas ja Natalie Gustaite. Abik.: 1) tööstur Armas Karlsson 34—36; 2) mäenõunik Kalle Kananen 39, lahut. 40. — Õppinud keeli. Majandusnõunik 46. — Harrast.: reisimine ja ehteasjade kogumine.*

Mul on sadu tuttavaid, keda närib uudishimu. Nad tahaksid üht-teist mu minevikust teada saada, et seeläbi nagu paremini mõista minu praegust elu. Vahetevahel tuiskab mulle vastu nägu mõni kuulujutu kübe, millele järgnevad kahtlustuse vastikud sandarmijõugud. Kõige hullemad kumulevitajad on mehed, kelle mõtted kisuvad hangeldamise, riisumise ja kaelakohtulike kuritegude poole. Naised seevastu tunnevad end hubasemalt abielurikkumiste, armuseikluste, väljapressimise ja abortide õhkkonnas. Ainuke isik minu tutvusringis, kes on enam-vähem immuunne uudishimu leetrite suhtes, on minu vana tubli köögitüdruk Loviisa, tuim ja imetlusväärselt naiivne naisterahvas. Kõik, mida ta soovib elust teada, leiab ta kokaraamatust.

Mul on ometi väga vähe varjata. Kõik ju teavad, et aastatelt olen alles lähemal viie- kui kuuekümnele. Kaldumata vähimalgi määral Narkissose-kultusse, julgen öelda, et olen «hästi säilinud». Oma pika kasvu tõttu — olen sada seitsekümmend kolm sentimeetrit pikk — mõjun päris saledana, olgugi et minu kaal ligineb seitsmekümnele kilole. Minu rinnad on ümarad ja pringid, käed painduvad ja kael sile ning kurdudeta. Mu näol ei ole ainustki kortsu ega lõtva lihast. Olen sügavalt tänulik Elizabeth Ardenile, Helena Rubinsteinile ja Max Factorile, kes kannavad naiseliku veetlusjõu eest hoolt ka siis veel, kui kired hakkavad vähehaaval vaibuma.

Ma ei ole kunagi oma põlvnemist salanud. Minu vanemad olid leedulased. Isa teenis Vene keiserlikus armees, tõusis polkovnikuks, oli segatud mingisse altkäemaksuloosse ja saadeti erru. Ta oli veel oma parimates aastates, kui sõitis väljarändajana Ameerikasse. Keeleoskaja mehena pääses ta Ameerika leedulase härra Gustaitise

trahterisse kelneriks, armus trahteriomaniku tütresse ja sai ta kaks kuud enne minu sündimist endale naiseks. Mina olen järelikult sündinud ameeriklane.

Minu ema isa oli põdur mees: teda vaevas söekaevanduses saadud astma ja kõrtsmike kutsehaigus — pisitasa süvenev alkoholism. Tal oli — nõnda on mulle jutustatud — eriline allergia mehhiko rummi suhtes, mis kutsus esile kahetsusväärseid meeltesegadushooge. Ta kujutles end olevat Abraham Lincolni või Ivan Hirmsa. Õnneks too jumala väike õuenarr jõudis oma maise teekonna lõpule juba 1904. aasta jõulus, misjärel trahter läks minu ema valdusse ja isa juhtimise alla. Kaks aastat hiljem sai isa Ameerika kodakondsuse ja keskea pahed: ta ei suutnud enam naisele truu olla. Vanemate abielulahutus oli õigupoolest üpris ideaalne: mina ja trahter jäime emale, kodu-abiline ja sumadanid jäid isale.

Boris Baranauskas, minu isa, kelle välimust mäletan praegugi üsna selgesti, pakkis kohvrid ja sõitis oma teise naisega Kaliforniasse. Sestsaadik ei ole ma temast kuulnud. Võib-olla libises ta San Francisco hiiglasliku maavärisemise ajal maalõhesse või põles sellele järgnenud tulekahjus söeks. Imelik küll, ma ei ole iialgi tema järele igatsust tundnud, isegi siis mitte, kui ema jutustas temast haaravaid lugusid ja koukis kirstupõhjast välja vana päevapildi, millel polkovnik Boris Baranauskas tuletab meelde mängukaartide ruutukuningat. Ta oli ilus blond mees, suurekasvuline nagu Peeter Suur, ainult kärsitu loomuga.

Vaevalt olin viis aastat vana, kui sain uue isa. Ema võttis seekord — otsekui prooviks — soomlase, ja pealegi hämelase, kes oli emast ligi kolmkümmend aastat vanem. Uuel isal oli armastuses õnne olnud, sest ta oli jäänud vanapoisiks. Tema nimi oli Victor Kayne (endine Vihtori Keinänen Tuulosest) ja ta oli töötanud kaksteist aastat Minnesota rauakaevandustes. Ta oli läbi ja läbi tore mees: pehmeloomuline ja suurekasvuline nagu elevant. Kuid vähese jutuga. Ameerikasse oli teda ahvatlenud rikastumishimu, kuid tema lootused täitusid vaid unes. Kuna ta kõneles vaid mõne sõna ameerika keelt, pidime mina ja ema õppima ära soome keele. Minust sai tahes-tahtmata Ameerika soomlane, sest Vihtori pani mind soomekeelsesse pühapäevakooli.

Ema ja võõrasisa abielu pidi vist korda läinud olema, kuivõrd emal oli juba pisut abielukogemusi ja isal pisut säästusummasid. Keelelistest raskustest tingituna kulus enne hulk aastaid, kui nad olid suutelised korralikult tülitsema. Lahkhelid tekkisid neil eelkõige kõrtsi nime puhul: kuusteist aastat oli see olnud «Kristallbaar», kuid nüüd tahtis Vihtori muuta seda «Vici baariks». Ja nimi muutus. Septembrikuu viimasel päeval 1922. aastal seati kõrtsi aknale üles uus silt ja igale kundele pakuti piduliku sündmuse auks üks tasuta naps. Virginia soomlastest kaevurid saabusid hulgakesi jumalavallatute pühakotta, võtsid ära reklaamlõuatäie ja jõid ennast täis — omal kulul. Ja et hea porujomm raisku ei läheks, korraldasid nad õhtul kollektiivse löömingu, mispuhul nad klobisid läbi kõik need kliendid, kes ei osanud soome keelt. Paar päeva hiljem kinnitas linna šerif «Vici baari» uksele järgmise teadaande: «Siin ei müüda alkohoolseid jooke indiaanlastele ega soomlastele.»

Tundsin häbi, kuigi ma ei olnud indiaanlane ega ka soomlane. Hakkasin vältima soomlaste seltskonda ja keeldusin kategooriliselt laulmast nende uniseid ja monotoonseid rahvalaule Soome Maja pidudel. Olin parajasti saanud seitseteist aastat vanaks, õppisin kolledžis keeli ja kommertskirjavahetust ja teadsin, et olen sündinud ameeriklane, kes tavaliselt vaikib oma sugupuust ja vanemate rahvusest.

Sestpeale kui «Vici baaris», mis oli olnud õhtuti ja pühapäeviti soomlaste harilik kogunemiskoht, keelati müümine soomlastele, seisis trahter peaaegu alati tühi. Ajuti tundus, nagu oleks saatus läinud puhkusele ja jätnud meid omapead. Ema vaatas tulevikku väga murelikul pilgul, võõrasisa aga turgutas oma igipõliseid unistusi, mis ei maksnud midagi. Unistustes sai ta kõik endale ja võimalikud ülejäägid jaotas ema ja minu vahel. Ühel õhtul omandas tema priimulapunane nägu hingestatud ilme. Ta pistis nuusktubakat põske ja köhatas paljutähendavalt, otsekui oleks valmistunud mingiks suureks teoks. Tavaliselt kõneles ta vähe, kuid ikka head. Nüüd tegi ta siiski erandi ja hakkas pikalt-laialt suud pruukima:

«Tuu pisnes lätt jo ülearu alvass. Mehe' olõss visanu ää miilega topkat, a kae, ei ole lubatu. Sunniku seerihv küll, sonovapits[1]. Ei lasta enämb õiget muudu tiini, nou, söör.

---

[1] Koerapoeg (moonut. ingl. k.). Tõlk.

Tollari muudku vähänese ja kaose nigu sooldund liha. Ku lähät maini[1], siss jää sälg aigess, ku lähät varmi, siss tulõ moorget[2]. Põrra um paras aig putku panda...»

Ta kõneles ilmetut ameerika soome keelt, kuid meie ei taibanud tema sõnade tagamõtet. See oli säärane vana mehe piibutarkus, lahja ja lihtlabane nagu lõssipiim. Kolmeminutilise asja peale kulutas ta oma tubli kolm tundi. Tänapäeva soome keelde tõlgituna tõi ta ette järgmist.

Meil ei tasu enam kõrtsipidamist jätkata, kuna soomlastel on sissepääs meie kõrtsi keelatud ja teistest rahvustest ameeriklased ei suuda meile viisakat äraelamist välja juua. Kõrts tuleb niisiis enampakkumisel maha müüa. Ja siis? Nojah...

«Mis me siis peale hakkame?» pärisin Vihtorilt, keda ma kunagi ei harjunud isaks nimetama.

«Vell, siss panõmi suutkeisi'[3] kokko ja sõidami Soomemaale.»

«Soome! Kas ema ja mina peame ka Soome sõitma?»

«Jes, söör, justament sinna ja ilma aiga viitmädä.»

Vihtori ettepanek oli minu arust täiesti jabur. Ma ei teadnud Soomest mitte midagi, sellepärast et maateadus oli koolis olnud vabatahtlik õppeaine ja ainult vähesed õpivad vabatahtlikku ainet. Niipalju olin Ameerika soomlastelt tollest kaugest põhjala maast siiski kuulnud, et seal valitsevad pitsitavad seisustevahed, julm klassiviha, pakane ja vaesus; et inimesed söövad seal ainult silku ja männikoorevahelikku, käivad pasteldes ja sünnivad suitsusaunades, kaklevad pusside ja margapuudega, loevad jutluseraamatut ja «Kalevalat» ja et viimane kui üks tahaks sealt Ameerikasse välja rännata. Niisugusena kujutasid mulle oma sünnimaad paljud Ameerika soomlased, kes olid sajandi vahetusel Minnesota kaevandusrajooni elama asunud. Ja mina, sündinud ameeriklane, peaksin niisugusele maale ümber asuma! Tundsin end tarbetuna nagu nööpnõel, mis on kaotanud oma pea. Aga sellest hoolimata alustasin visa vastupanu, keeldusin kategooriliselt kaasa minemast ja võtsin, nagu ma mäletan, appi ka pisarate hüdroenergia. Ema see-eest oli järeleandlik nagu liigendnuga. Ta oli vahetanud oma vabaduse mehe vastu, kellele oli tõotanud järgneda kas või päris Soomeni välja. See ei tulnud mitte armastusest Vihtori vastu või kiindumusest, vaid mingisugusest kaitsetustundest, hirmust hakata iseennast ülal pidama ilma meheta, kes oli harjunud naist pidama ainult kassaaparaadiks ja sokinõelujaks. Kui Vihtori visandas pisut uduseil mõtteil tulevikupilte, pidas ema suu. Ta teadis kogemuste põhjal, et kui sa mehele ei anna kõike, mida too tahab, siis kaotad tema. Kui jälle annad kõik hinge tagant — kaotad ikkagi. Kõige parem on järelikult mitte midagi teha. Ja seda ta tegigi. Ta vaid kuulas ja jälgis minu meelsuse kujunemist. Siis asus ta tasa ja targu misjonitööle, püüdes mind Vihtori naiivsesse usku pöörata. Ta oskas nüüd seletada kõike, välja arvatud iseenda vajalikkust.

---

[1] Kaevandusse (ingl. k.). Tõlk.
[2] Umbes: töönappus (moonut. ingl. k.). Tõlk.
[3] Kohvrid (moonut. ingl. k.). Tõlk.

«Armas Minna, mõtle nüüd tõsiselt järele. Sa ju tead, et baar töötab kogu aeg kahjuga. See tuleb võimalikult ruttu edasi müüa. Sinu isa on hea mees...»

«Minu isa?»

«Jah, mõtlen Vihtorit.»

«Hea küll, räägi siis ka Vihtorist, mitte minu isast.»

«Minna! Ma ootan sinult rohkem taktitunnet.»

«Nahving[1] tuust! Tüdrikul um õigus,» katkestas Vihtori. «Ei ole timäl vaja minno tituleeri tõistmuudu ku Vihtoriss vai Vikiss. Ma aivasta noile vormaalsusile.»

Jutuajamine edenes natuke vaevaliselt, kuid igal juhul jõuti nii kaugele, et mulle said vanemate plaanid selgeks. Nad olid niisiis otsustanud Soome sõita. Vihtoril oli pisuke hoiusumma ja sellega kavatses ta Helsingis avada ameerika tüüpi söögipoe, säherduse väikese putka, kus serveeritakse hamburgi kotlette, praekartuleid ja kuumi viinereid. Muud midagi. Vihtori tahtis viia mahajäänud kodumaale värske tuulepuhangu suurest maailmast. Ta oli ühelt Soomet külastanud Ameerika soomlaselt kuulnud, et kõik välismaine käib Helsingis trumbi ette. Nüüd oli tema tund viimaks tulnud. Hamburgi kotlett Soome pealinnale! Selles oli midagi uut. See oli tema džokker.

Kuid hamburgi kotlettide kõrval serveeris Vihtori ka oma naisele ja minule midagi uut. Leedu asuvat Helsingist vaid kirbuhüppe kaugusel, ja kuna minu isa-ema sugulased elavat Kaunases, võivat me neile ükskõik millal külla sõita. Hiljem, tõsi küll, tuli välja, et Vihtori ei olnud eluilmaski Helsingis käinud ja et tal ei olnud mingisugust arusaamist geograafilistest kaugustest. Ta vaid kujutles, et Helsingist Kaunasesse on umbkaudu niisama pikk maa kui Tuulosest Hämeenlinna.

---

[1] Umbes: tühja (moonut. ingl. k.). Tõlk.

Hamburgi kotlettide valmistamine Helsingi elanikkonnale oli Vihtori džokker, mille abil tal oli nõu võita tulevik. Leedu oli teatav ässapaar, millega ta lõplikult lõi ema, aga peale selle oli tal veelgi häid kaarte käes, kui ta mängis minu tuleviku peale pokkerit. Ta värbas oma käsilaseks ema, kes siis ühel õhtul, kui me olime kahekesi, mängis Vihtori antud kaartidega sel kombel:

«Armas Minna. Sa oled juba seitseteist aastat vana ja sinuga võib rääkida nagu täiskasvanud inimesega kunagi. Kui läheme Soome, ootab sind ilus tulevik. Soome mehed on välismaa naistest kangesti sisse võetud — samuti kui soome naised välismaa meestest —, ja Soomes on sul kõik võimalused head partiid teha. Mõtlen sellega: võid saada rikka mehe.»

«Noh, aga ma ei või ju õppimist pooleli jätta!»

«Soomes õpid edasi.»

«Kas seal on siis ülikoole?»

«Vihtori arvas, et võib-olla ikka on.»

«Aga mina ei oska ju isegi korralikult soome keelt.»

«Nagu kuulda, ei oska seda soomlased isegi. Nad räägivad rootsi keelt ja mingisuguseid murdeid.»

Tekkis pikk paus. Oli hoopis raske mõista, miks ma peaksin minema otsima endale meest vaeselt ja viletsalt maalt, kust inimesed putkavad vaesuse ja viletsuse eest rikkasse Ameerikasse. Vihtori oli nii palju kordi jutustanud Soome puudusterohkest ja arenematust elust (pole isegi hamburgi kotlette!), et nägin juba enda ees puulusikaid, kamapütti ja pastlapaari. Kui tihti ta küll oli öelnud, et «vanal kodumaal» ei tekita toidunõude pesemine perenaisele probleemi, sest perekonnad elavad ikka ja alati peost suhu.

Ema vahtis mulle ainiti silma ja loobus heast võimalusest vaikida.

«Noh, hea küll, Minna. Ütle nüüd otse välja, kas tuled Vihtori ja minuga kaasa? Ja nagu Vihtori ütles, võid sa ju tagasi sõita, kui sulle Soomes ei meeldi.»

«Tean juba ette ära, et mulle seal ei meeldi. Seal ei meeldi soomlastele enestelegi. Lasevad jalga, kes kuhu saab, ja hakkavad kohe, kui üle piiri jõuavad, oma kodumaad põhjama.»

Ema vaikis ja jutt lõppes sedapuhku sinnapaika. Aga paar nädalat hiljem leidis ta jälle paraja võimaluse jutuajamise ülessoojendamiseks. Ühes naisteajakirjas oli tuleva kuu horoskoop (uskusin horoskoopi ja mu usk tugevnes, kui mõned aastad hiljem sattus mulle pihku soome kindrali kirjutatud astroloogia käsiraamat), mille ema mulle õhinal ette luges. Olgugi et ma iseteadliku naisena teadsin, et minu veetlev välimus ja eelkõige ilusad sääred on minu tuleviku parim horoskoop, hindasin siiski kõrgelt Minnesota delfi oraaklit, mis soovitas mul välismaale sõita.

Saabusin 3. juunil 1922. aastal koos ema ja võõrasisaga Helsingisse. Üürisime Hakaniemes väikese korteri ja alustasime uut elu. Vihtori tõi tengelpungast lagedale elujuhised, avas turu serval väheldase söögipoe ja organiseeris kundede teenindamise suure lääne stiilis. Kuu aja pärast pidi ta stiili vahetama: keegi ei hoolinud tema hamburgi kotlettidest ega praekartulitest. Soomlased olid harjunud korraliku söögiga. Vihtori unistus hamburgi kotlettidest rikkaks saada oli nagu ilus luuletus, mis laulmisega on ära leierdatud. Ta langes pessimismi ja hoidis oma pead püsti vaid ema najal. Vahetevahel langes ta nii sügavasse süngemeelsusse, et vajas jumala abi. Õnneks oli Kallio kirik kaunis lähedal ja rannas seisvatelt purjekatelt sai osta eesti piiritust.

Teine peatükk

Ma ei ole kindel, kas mälestusteoses võib kümneaastasest ajavahemikust ühe hüppega üle minna. Romaanis võib. Igal juhul kavatsen siirduda 1932. aastasse, milial Vihtori tegi eluga lõpparved, pannes kõrvad pea alla, ja ema sõitis Ameerikasse uut meest otsima.

Et pääseda lugeja kahtlustustest (mõni võib ju arvata, et mürgitasin oma kasuisa, keda ma ei õppinud armastama, ja jätsin ema saatuse hooleks, nagu tavaliselt tehakse), tahan mõne sõnaga nimetada, mida need kümme aastat sisaldasid. Kui ma oleksin kirjanik või reatasuga kirjutav ajalehereporter, võiksin loomulikult pikalt-laialt heietada sellest, kuidas minu ema ja Vihtori hakkasid

sööklapidajateks (söögimaja nimi oli «New America»), kuidas ema rahmeldas hommikust õhtuni, samal ajal kui Vihtori kundedega aega viitis või turul ringi luusis; kuidas ideaalid abielus muutusid katsumusteks ja mehest kujunes naise koduloom; kuidas Vihtori järk-järgult sõbrunes alkoholiga, kuni temast lõpuks sai tüüpiline sopajoodik, kellele kõlbas igasugune voolavas olekus mürk, ja kui õnnelik ma olin sel päeval, kui Vihtori leiti surnult Hakanieme rannast. Ta oli joonud polituuri ja võttis igavikukutse vastu seitsmekümne nelja aasta vanuses — päev enne keeluseaduse kaotamist.

Jah, sellest kõigest võiks kirjutada romaani — vapustava, nutmaajava romaani, mis lõpeb kurvalt nagu tšekiraamat.

Ema ja Vihtori kooselu meenutas täielikult soome abielu, kus mees võtab ja naine annab, kuni mees lõpetab võtmise ja naine jääb ähmiga uut võtjat ootama. Minu ema oli elujõuline, slaavipärane tüüp, kelle kehavormid hakkasid neljakümne ringis kenasti ümarduma. Milline suurepärane modell oleks ta olnud Yrjö Saariselel Kuna Vihtorist oli aastate jooksul kujunenud ehtne Vihtori, keda ema võis kasutada ainult tõlgina ja tingijana hulgiostude sooritamisel Hakanieme turukaubitsejatelt, polnud temalt enam mingisuguseid mehetegusid oodata. Abikaasalikud hellitused, väikesed õrnuseavaldused ja kuldsed sõnad — kuigi need olnuksid kassikullast — pelgasid võõrasisa. Pole siis ime, et ema hakkas üha suurema õhinaga jälgima Ameerikas ilmuvate žurnaalide kirjavahetuskuulutusi, kus pettunud naisemehed ja lesed tahtsid veel kord õnne proovida. Umbes poolteist aastat enne Vihtori suikumist igavesele polituuriunele avaldas ema mulle oma südamesaladuse. Ta oli alustanud kirjavahetust ühe farmeriga Wisconsinist, keskealise leskmehega, kel oli kuuldavasti kole igav ja palju raha. Nad vahetasid omavahel päevapilte ja mõtteid, kõnelesid kahel häälel sellest imelisest «elust, mida võib uuesti alustada,» ja hakkasid kohtumist plaanitsema. Sain emast aru ja õhutasin teda truudusemurdmisele, kuid ainult kirja teel. Tundus, nagu oleks jumalik ettemääratus ise advokaadiks hakanud. See kutsus Vihtori igavese kohtujärje ette ja vabastas ema mehest, kes oli elanud ligi kümme aastat vaid selleks, et toitu seedida. Emal oli lausa häbematul kombel õnne.

Mõni minu mälestuste lugeja võib mind pidada patoloogiliselt tundetuks inimeseks, keda ei liiguta isegi lähedase omakse surm. Ma ei taha end kaitsta. Kuna aususel ei ole võistlejaid, söandan otse välja öelda, et Vihtori elu oli nagu habemega anekdoot, mille lõpp ei üllata kedagi. Ema ei katnud oma nägu leinalooriga ja mina ei valanud pisaraid, sest sedamööda kuidas me õppisime ära soome keele, õppisime ka Vihtorit tundma. Ta ei olnud sõnakehv mitte sellepärast, et oli abielus, vaid lihtsalt selle tõttu, et tema aju produtseeris vaid haruharva rääkimist väärivaid mõtteid. Kuna kadunu ei ole võimeline end kaitsma, ei taha ma öeldule lisaks temast enam tõtt kõnelda.

Minu ema oli nelikümmend viis aastat vana — järelikult just selles eas, mida Balzac peab naise tõeliseks küpsuseaks —, kui ta hakkas teele valmistuma. Nad ei tüdinenud teineteisest, sest nad jutustasid alati teineteise võidu iseendast. Võisin seda konstateerida nende paljude kirjade põhjal, mida ema mulle lugeda andis.

Keelelisest kohmakusest ja lihtsameelsest teadmatusest hoolimata (õndsad on teadmatud, sest nemad arvavad end kõike teadvat) koorus Wisconsini farmeri kirjadest esile korralik mees, sest viimases kui ühes kirjas pidas ta ka mind hellade ja «isalike» tervitustega meeles. Ta lootis südamest, et saan tema kasutütreks. Põhjustasin talle pisukese pettumuse, sest mul polnud vähimatki soovi minna tagasi Ameerikasse, liiatigi provintsi, kust inimesed üksteise võidu suurtesse keskustesse põgenesid. Maalt jalgalaskmine oli just parajasti moodi läinud ja seda ei saanud takistada, enne kui maale ei hakatud linnu ehitama. Olin võlutud Helsingist ja ühest mehest, kellele panin suuri lootusi. Hiljem tuli ilmsiks, et meie vahekord oli vaid pinnapealne flirt, mingisugune teetutvus, mis ei viinud kuhugi välja. Kuid ema ärasõidutuhina ajal takistas too vahekord mul reisikohvreid pakkida. Pealegi soovitas minu horoskoop mul Soome jääda, mis Ameerika soomlaste hinnangutest hoolimata tundus päris talutava, isegi armastust vääriva maana.

Saatsin ema Turu sadamani. Meie lahkumine kujunes kaunis kurvaks. Nutsime võidu. Tundsin end täieliku vaeslapsena, kelle ainukeseks reisikepiks oli horoskoop. Jutustan sellest hiljemini.

Ameerika on imeline maa. Üle neljateistkümne miljoni inimese kuulub erisugustesse ja eri nimetusi kandvatesse

«üksildaste südamete» klubidesse. Nende kõigi ühiseks jooneks on, et nende liikmed otsivad armastust. Nüüd oli ka minu ema astunud niisuguse klubi liikmeks ja uskus oma kolmandasse romaani. Natalie Gustaite-Keinäsest sai 1933. aasta maikuus mrs. Stewart, kelle vanus oli märgitud tema näole, mitte aga südamele. Ta saatis mulle pulmapildi, õige maguslääge foto, ja teatas, et ta olevat õnnelik. Ühendriikide tuntud sotsioloogid, kes teaduslikult juhtisid üksildaste südamete kirjavahetusklubisid, said minu harda õnnistuse osaliseks. Nad olid nagu mütsikaupmehed, kelle arust kaks pead on ikka parem kui üks.

Emal oli kombeks öelda: ära unusta oma vaesust, see ei maksa midagi! See oli mõistlik elureeġel, mis apelleeris mõistusele: kui abiellud, abiellu ühtlasi rahaga! Olin ema arvates nii kena näoga, et mul ei tasunud minna mehele ainuüksi armastusest. Ma pidin end investeerima võimalikult soodsalt. Niikaua kui elasin ema juures, pidasin sääraseid nõuandeid ja soovitusi lausa mõnitamiseks. Kuid jäänud üksinda, vahetasin ma järk-järgult ja otsustavalt oma tõekspidamisi. Hakkasin nimelt vähehaaval märkama, et vaesus ei ole häbiasi, vaid ebamugavus, ja kes siis sellega lepib, kui mugavusigi on saadaval. Tõsi küll, ema jättis mulle päranduseks kahetoalise mugavustega korteri osatähe, koguni väikese pangahoiuse, kui ta oli müünud «New America» kellelegi turukauplejale, nii et nõndanimetatud «karjuv viletsus», millest meie andekad kirjanikud nii suure suuga pajatavad, oli minust veel õige kaugel. Ja kõigele lisaks oli mul töökoht.

Võttis enne mitmeid aastaid, kui ma õppisin soome keeles täielikult lugema ja kirjutama. Seepärast saingi Ärimeeste Kaubandusinstituudi lõputunnistuse alles kahekümne kuue aastaselt. Tänu keelteoskusele ja oma välimusele sain kohe tuntud importäris «Kütsiko» väliskorrespondendi koha. Kõik haritud lugejad teavad, et «Kütsiko» on lühendus firmanimetusest «Kütuseimport Sikanen ja Kompanii», aga vist ainult vähesed on kuulnud, millised džentelmenid need Sikased olid. Jutustan neist pärastpoole.

Nüüd aga on aeg kõnelda minu horoskoobist. Olin kaheteistkümneaastane koolitüdruk, kui ema tellis mulle horoskoobi maailmakuulsalt ameerika täheteadlaselt professor William Buchardilt, kes juhatas tollal astroloogia kateedrit Chicagos mrs. Beatrice MacKellari kõrgemas erainstituudis. Kuna minu horoskoop on neid haruldasi pabereid, mida säilitan oma seifis väikeses laekas, pangaraamatute ja aktsiate kõrval, söandan seda siinkohal sõnasõnalt tsiteerida. Olen sündinud Neitsi taevamärgi all, ja kuigi ma ei taha puudutada väga delikaatseid asju, julgen ometi öelda, et jäin neitsiks kogu kooliajaks ja veel reaks aastateks pärast kooligi. Ma ei maini seda hooplemise eesmärgil, vaid selleks, et anda tunnistust oma erakordsest optimismist: olin nimelt nii kindel oma edus armuasjade alal, et võisin ka väheke oodata. Kui isesugused on küll mehed! Pessimisti meelest on kõik naised kergemeelsed, optimist aga loodab seda. Nüüd on lõpuks siiski aeg anda sõna minu horoskoobile. Siin ta on:

«Neitsi taevamärgi all on Merkuuri mõju eriti tugev. Selle märgi all sündinud isik omab mentaalis-aktiivset keha ja praktilis-aktiivset iseloomu. Pikk kasv, ovaalne nägu, ümar lõug, tumedad juuksed, kalduvus tüsedusele. Isik on järjekindel, külalislahke, tark, musikaalne, sõnakehv, hea kõneandega. Iseloomulikem omadus on vooruslikkus. Puudusteks on egoism, kriitikameel, ehtimisiha ja pikavihalisus.

Abielu on harva harmooniline. Kavatsetakse uut abielu enne, kui endine on katkestatud. Sobivaim abikaasa on Neitsi märgi all sündinud mees.

Neitsi ruumis nr. 5: edu äritehingutes, eriti kui Kuul on soodsad aspektid; meelelahutustel ja vastassugupoolel tugev ahvatlusjõud. Abielu õnnestub, kui abikaasa on Marsi mõju all sündinud ja kui ta käib pöiad sissepoole ning magab paremal küljel. Kui ♂ või ♀ asub selles ruumis ja nende omavaheline aspekt on halb, võib see viia järelemõtlematutesse armusuhetesse, vahel koguni ebaseaduslikku vahekorda. Naise horoskoobis ei põhjusta antud seis siiski raskusi.

Kuna olete naine ja elate Kuu ja Päikese mõju all, ootab Teid elus edu. Pikki reise, harukordseid unenägusid ja hingelisi läbielamisi, populaarsus, vahel ohtusid, õnne ärioperatsioonides ning hasartmängudes. *Teie peate otsima endale abikaasa kuskilt võõralt maalt. Ta võib olla Teist vanem, kas lesk või lahutatud, keskmise kasvuga, kas kiilaspea või lopsakajuukseline. Ta on Neitsi, kuid mitte vooruslik, ta käib pöiad sissepoole, norskab unes, kannatab sapihaiguse all, kõneleb meelsasti iseendast.*

Kõik taevamärgid annavad Teile nõu sõita Ameerikast ära enne, kui saate kakskümmend aastat vanaks. Abielu sõlmimise aeg ebamäärane. Teie õnnepäev on laupäev ja Teie õnnesilmapilk esialgu salajane.

Chicagos 16. okt. 1916.

William Buchard,

(Pitsat)

Beatrice MacKellari instituudi astroloogia professor, USA teaduslike seltside auliige, Abruzzo, Kutaradza, Gasmata, Liaohsi, Pervomaiski jt. kõrgemate eraõppeasutuste audoktor.»

Nõnda olen siis julgenud paljastada ühe saladuse. Pärast Buchardi horoskoopi olen lasknud koostada tosina ümber teisigi horoskoope — kõige viimase paar nädalat tagasi —, kuid neid ma ei taha avaldada, sest on noobel midagi ka salajas hoida. Usun horoskoopidesse — ja see on veel üks minu puudus või nõrkus. Kõik minu horoskoobid on üldjoontes õigeks osutunud. Minu saatus on Neitsi. Kui olen sellest märgist kõrvale kaldunud, olen pidanud pettuma. Neitsi märgi all sündinud mehed on igatahes küll kõike muud kui neitsid — mõnikord otse jälgid põrsad, nagu ajaloost võime tähele panna —, aga ega naisedki neitsid ole muidu kui vaid sümboolselt.

Alustanud iseseisva — ja vahest ka iseteadliku — naisametniku elu, püüdsin vältida kõiki Neitsi märgi all sündinud mehi, sest minu horoskoop ütles neid käivat pöiad sissepoole, just nagu tahaksid nad kaitsta oma puutumatust. Kuid pikapeale märkasin, et ammumehed, kalad ja lõvid võisid sageli neitsit jäljendada. Tõsi küll, ainult kõndimisviisis. Aastate jooksul minu inimestetundmine siiski arenes ja süvenes, ja lõpuks hakkasin mehi päris põhjalikult tundma — ilma horoskoobitagi. Leidsin, et oma põhiolemuselt on mehed haletsemisväärsed, kuid nad varjavad seda suurepäraselt oma enesearmastuse või söögiisuga. Tean oma kogemuste põhjal, et kui naine hakkab mehe ligitikkumisest väsima, on kõige parem ligitikkujaga abielluda, siis saab kindlasti rahu. Peaaegu kõik mehed kohtlevad oma naist halvasti — või siis ei kohtle üldsegi. Sedagi tean oma kogemuste põhjal.

1933. aasta sügisel avanes mul suurepärane võimalus mehi tundma õppida. Et ka nüüd ei tekiks mingit väärarusaamist minu moraalsest püsikindlus- ja vastupidamisvõimest (mõned tänapäeva naised on nagu kergesti avanevad pakendid), jutustan mõne sõnaga oma uurimistandri laadist. Olin üksik naine. Päevad otsa rähklesin «Kütsikos», kus valitses alatine rutt ja pinge, pikad õhtutunnid aga veetsin oma väikeses korteris, kus naabri raadio õpetas mind vaikusest lugu pidama. Olin tol ajal üksildane ennekõike sellepärast, et minu suhted ühe mehega olid jaanipäeva paiku katkenud. Ma ei pea vajalikuks tema nime mainida, kuid eksiarvamuste ärahoidmiseks ütlen, et see ei olnud Asseri Toropainen ega ka Grigori Kavaleff, kellega ma samaaegselt läbi käisin, vaid keegi šlaagrilaulja, kellel ei olnud mingit võimalust kuulsaks saada: tal olid nigelad hambad, kehv juuksekasv ja liiga hea hääl.

Head ideed ja mõtted tekivad vaikuses ja üksinduses. Ühel üksindushetkel tuli mul mõte hakata õhtuti raha teenima. Ausal viisil. Hakkasin inglise ja hispaania keele tunde andma. Kriisiajast hoolimata leidus õpihimulisi naisi ja mehi õige rohkesti. Nad püüdsid elus edasi jõuda keeleõpetuse abil ja seadsid endale eesmärgi: tuhat sõna inglise keelt ilma grammatikata. Õpihimuliste seas oli mõningaid härrasmehi, kes käisid tunnis ainult ühe korra. Nad kuulusid põliste otsijaloomuste hulka, kes ajaviiteks uurivad ajalehtede kuulutusrubriike ja peavad keelteõpetajat eksikombel masseerijaks. Nendega oli mul siiski õige vähe tülinat, sest nad lahkusid tavaliselt kohe, kui soovitasin neile loomulikku menetlust. Kõige suurem rist ja vaev oli nende härrastega, kes uskusid end võõrkeelt õppivat flirtimise teel. Juba pärast paari õppetundi tegid nad ettepaneku jätkata tundi kuskil lokaalis, kus nad oleksid võinud armastust avaldada. Muidugi mitte keeleõppimise, vaid õpetaja vastu. Nende alpus pakkus mulle lõbu. Nad rääkisid abielust halvakspanevalt, sest nad olid naisemehed, austasid naise voorusi, kuid armusid tema pahedesse, ja mis kõige naljakam: pruukisid mõõdukalt alkoholi, kodus aga ei võtnud tilkagi.

Oleksin meeste vastu äärmiselt ebaõiglane, kui liigitaksin neid ainult narride, põrsaste, logardite ja jõhkardite põhiklassi. Olen leidnud nende hulgast suure partii meeldivaid alaliike, toredaid inimolendeid, kellest kindlasti oleksid saanud eeskujulikud abielumehed, kui emad poleks neid halva kasvatusega ära rikkunud. Üldkehtiva tõena võin märkida, et kui mees armastab, ei tähenda abielu talle midagi; kui aga talle on üle kõige abielu, siis ei tähenda armastus talle midagi.

Hästi toimetatud naisteajakirjades ja reisilugemisvaras jutustatakse tihtilugu õpetaja ja õpilase vahel lõkkele löönud armastusest. Idee ei ole just päris võimatu, see on vaid kulunud. Lubatagu minulgi astuda nende kulutajate hulka ja jutustada, kuidas üks minu õpilane, noor matemaatika magister, minusse armus. Tutvusin temaga 1933. aastal «Kütsikos», kus ta oma suvepuhkuse ajal endale abitööjõuna õpingute jätkamiseks raha teenis. Ta oli pikk blond noormees, umbes kolm aastat minust noorem. Ühel õhtul, kui lahkusime büroost, kutsus ta mind väikesesse kohvikusse, tellis mulle portsjoni jäätist ja tegi minekut. Hetk hiljem tuli ta tagasi ja teatas, et oli mänguautomaadist võitnud nii palju peenraha, et võib mulle nüüd pakkuda veel teisegi portsjoni.

«Tänan, Harras, sellest jätkub mulle,» vastasin sõbralikult. Ta oli arvatavasti väga rõõmus, et leppisin nii vähesega. Ta võttis taskust pliiatsi, hakkas paberist laudlinale võrrandeid kritseldama ja ütles ootamatult:

«Minna, sa oled ilus naine.»

Naeratasin. Ta sooritas mingi arvutustehte ja rabas mind jälle.

«Palju sa palka saad?»

«See on saladus.»

«Tõesti või? Siis ei ole mul mõtet arvutamist jätkata.»

«Mis sa sellega tahad öelda?»

«Mõtlesin vaid, et võiksime abielluda . . .»

«Abielluda? Meie?»

«Jah. Aga nüüd tuleb see esialgu edasi lükata. Saan alles sügisel kindla töökoha ja mõtlesin, et oleksime senikaua võinud sinu palgast elada.»

Ta silmitses mind läbi oma kumerate prilliklaaside üpris pettunult. Nägin, et tal on tõsi taga. Ta oli aus ja viks noormees, aga kuna viks tähendab peaaegu alati sama mis naiivne, siis ei tundnud ma tema siira ettepaneku vastu erilist poolehoidu. Olin kindel, et temast oleks saanud mehe, kes poleks iialgi suutnud truudust murda.

«Kuule, Harras,» ütlesin tõsiselt. «Me tunneme teineteist alles kuu aega. Ja ainult kui töökaaslased. Ega siis niisama asja ees, teist taga ei abielluta. Selleks läheb vaja muudki kui töökohta ja kuupalka.»

«Mida siis veel?» küsis ta imekspanevalt.

«Armastust . . .»

Vaene poiss läks näost punaseks, kuid ta säilitas tasakaalu ja vastas:

«Võin matemaatiliselt tõestada, et ainult kaksteist protsenti meestest ja nelikümmend kolm protsenti naistest abiellub tõelisest armastusest. Ei tohi alati usaldada mehi, kes suure häälega kuulutavad oma armastust, sest austamisvisiitide algul nad tavaliselt suudlevad naise kätt, aga jõudnud abielusadamasse, ootavad nad ja vahel lausa nõuavad, et naine suudleks nende kätt. Säärane on armastus.»

Lahkusime kohvikust pisut ebamääraste tunnetega. Harras saatis mind Hakaniemeni ja ootas, et ma teda tuppa kutsuksin. Kui kutset ei järgnenud, lausus ta asjalikult:

«Unustasin enne öelda, et mina kuulun tolle kaheteistkümne protsendi meeste hulka. Olen kaunis kindel, et ma sind armastan.»

«Kahju küll, sest mina ei kuulu veel neljakümne kolme protsendi naiste hulka. Tahan olla vaid su töökaaslane.»

Ta jättis otse löödud mehe mulje ja ütles:

«Siis sa vist polegi õige ameerika naine.»

Ta surus mu kätt ja hakkas astuma Eläintarha poole . . . Panin tähele, et ta käis pöiad sissepoole. Järgmisel päeval uurisin välja tema sünniaja. Ta oli Kaalude mees. Ma ei võinud oma horoskoobi vastu vägivalda tarvitada. Minu saatuseks oli ikka veel Neitsi.

Noor matemaatik oli minu vastu ka edaspidi väga tähelepanelik. Kui ta augusti keskpaiku oma töö «Kütsikos» lõpetas ja ühe kindlustusseltsi teenistusse üle läks, tundsin vahetevahel lausa igatsust tema järele. Meenutasin mitmel puhul tema abitut käitumist, pisut hajameelset ja ekslevat pilku ning isesugust passiivsust. Südamesse tungis pisuke kahjutundetuksatus, kui mõtlesin tema võrranditele. Ta oli nagu vasikas, keda ainult lehm võib armastada. Olin rõõmsalt üllatatud, kui ta septembri keskpaiku mulle helistas ja teatas, et ta sooviks inglise keelt õppida. Uskusin peaaegu kindlalt, et see oli vaid osavasti väljamõeldud ettekääne, aga juba paari õppetunni järel leidsin, et olin eksinud. Ta tahtis tõepoolest

omandada võõrkeelt, mitte mind. Matemaatilise täpsusega õppis ta grammatikat ja hääldamise iseärasusi, kirjutas üles idioome ja sünonüüme ega kaldunud kunagi muudest asjadest kõnelema. Ta oli taktiline ja viisakas, kuid täiesti isikupäratul kujul. Minu naiselik iseteadvus ärkas. Kas ta tõesti ei näinud minus enam muud kui õpetajat? Püüdsin vestlust meelega juhtida «üksildaste südamete klubile», kuid teda näisid rohkem huvitavat tõlkeharjutused matemaatika oskussõnavarast. Kui ma nüüd avameelselt üles tunnistan, et võtsin kasutusele kogu oma naiseliku võlujõu, püüdes temas kaasasündinud jahiinstinkte äratada, siis ei olnud selle ajendiks mitte niinimetatud «mehevalu», vaid teatav alpus, soov saada tähelepanu osaliseks ja soov alistada mees oma valitsejatahtele.

Sissejuurdunud eelarvamused, mitte aga bioloogia, on inimese suigutanud armastusväärsesse tabu-usku, et ainult mees võib ja saab olla aktiivne. Säärane käsitus on liiga lame. Milline küll oleks maailma pilt, kui alati loodetaks vaid meeste aktiivsusele? Abielud kestaksid kõige enam kuu aega. Sest iga mees on valmis pakkuma naisele paari nädala kirge, aga vastutasuks nõuab ta paari aasta kirge, paari aastakümne armastust ja eluaegset imetlust. Meeste aktiivsus kaob kohe, kui neid hakkab kütkestama teine naine, kuid naise aktiivsus siis alles algab. Olgugi et pigistaksid mehelt välja kõik, mida ta on suuteline andma, ometi ei saa sa iialgi oma tagasi. Kui alistud kõiges, siis oled naiselikkuse põhitüüp — mehe silmis —, kui oled tragi, tembeldatakse sind «mehehaigeks» — nii meeste kui ka naiste silmis.

Tolmunud traditsioonivedikutest ja eelarvamuste kilakolast hoolimata pole ma kunagi varjanud oma aktiivset iseloomulaadi. Nii ei salga ma sedagi, et vallutasin väikese matemaatiku selles ilusas lootuses, et ta vastuteeneks vallutaks minu. Nõndamoodi siiski ei läinud, nii et minu inimestetundmine oli sedakorda puudulikku hinnet väärt. Harras oli ja jäi ainult matemaatikuks, kelle vaimutoiduks jätkus Pütagorasest ja inimese kauneima tungi rahuldamiseks härra Diogenese künismist.

Meie vahekord algas ja lõppes matemaatika seaduspärasustes. Ta nägi kõiges ja kõikjal vaid geomeetrilisi kujundeid. Naise ilu ja sarm tähendasid temale ainult võrdsete raadiustega kaari ja neile vastavaid kõõlusid.

Seal, kus mõni normaalne — vabandust, et kasutan ni disproportsionaalset sõna! — ja tunnetega mees olek lummatuna näinud ihu joovastavat sulnidust, nägi tem ainult «kraadisid». Võis peaaegu kujutleda, et ta lähe neb naisele, kroonsirkel ja lekaal käes, ning määrab tem sarmikuse väärtuse kindlaks teoreemiga: samas ringis võ sama raadiusega ringides on võrdsetele kõõludele vasta vad kaared võrdsed ja väiksemale kõõlule vastav kaa väiksem kui suuremale kõõlule vastav kaar, või et ring joonel ja sirgel võib olla mitte rohkem kui kaks ühist lõikepunkti...

Meestel on kombeks ülistada naist teoorias ja halvus tada teda praktikas. Meie lühikese vahekorra ajal sed ei juhtunud, sest minul oli alati rohkem praktilist taip kui mu väikesel matemaatikul, kes oli valmis suudlust statistikat teostama, kuid ei olnud suuteline oma lipsul korralikku sõlme tegema. Ta oli tihtipeale väsitav targu taja ja teoreetiline armastaja, kes diagrammi kasutusel võttes otsis tunnetele uusi reegleid. Muidugi oli tal teo rias alati õigus, aga elus on tuhandeid pisiasju, millest inimmõistus ei suuda ega pruugigi aru saada. Olin süga valt solvunud, kui ta minu rinda silmitsedes mõtles vai täienduskaartele ja -kõõludele, pobisedes endale nin alla: sirge, mis on perpendikulaarne ringi raadiusega ja läbib selle lõpp-punkti, lõikab seda ringi nimetatud punk tis...

Ligi kaks tuhat aastat tagasi leiutas üks india kaup mees numbrikeelde uue märgi — nulli. Vägagi kasuta miskõlblik number! Selle võib liita nii mõnegi mehe nimele.

*

Olen aastate kestel kohanud mehi, kes kurnavad sääski, kuid neelavad härgi. Mees, kellest nüüd jutustan, neelas mõlemaid. Ta oli looduslähedane hämelane, kes oli oman danud agronoomi kutse ja tahtis õppida inglise keelt punetav künnihärg, kelle vägevad kulmud tuletasid meelde mättaid. Ta oli oma parimad noorusaastad juba seljataha jätnud, kuid mitte unistusi. Ta ei unistanud oma isiklikust talukohast, mis tavaliselt tarastatakse hüpoteek laenudega, ei väikesest punasest järveäärsest hütist, mida kaunistab filosoof Maeterlincki humanistlik ehe — vae sus —, ega «Packard»-marki autost, millega mõningad

filmitegelinskid tõestavad põllumajanduse ebatasuvust, vaid hea kehaehitusega tõupullist.

Pärast viiendat tundi hakkas ta kahtlema, kas tal lähebki inglise keele oskust vaja. Ta tahtis küll osata, kuid mitte õppida. Sellest hoolimata ilmus ta, raamat taskus, kaks korda nädalas minu juurde, pidas paaritunnilise põhjaliku loengu tõuparandusest, maksis mulle kokkulepitud tunnitasu ja läks jõrisedes oma teed. Ta oli vanapoiss, kes ohverdas oma elu iseendale ja karjakasvatusele. Õppinud ära ingliskeelsed vasted sõnadele «haljassööt», «rasvaprotsent» ja «paaritus», uskus ta, et võib minna Inglismaale või Texasesse põllumajanduskonsulendiks. Ta töötas ühe lihakarni ülesostuosakonna juhatajana ja tegeles vabal ajal uute tõugude aretamisega. Uut keelt ta selgeks ei õppinud, kuid see-eest laienes minu teadmistering tohutult. «Nuumsigade ja emiste pakkumine oli suur, lehmade ja pullide osas — keskmine, kuid mullikatest ja sügisestest vasikatest oli puudus. Piimavasikaid pakuti mõnevõrra, aga hind oli liiga kõrge. Lammaste pakkumine oli samuti kehvapoolne, aga hobuseid oli selle-eest kui palju tahad.»

Osutasin pisukest huvi liha-alaste teadmiste, nimelt elusa liha vastu, sest olin alati hobuseid imetlenud. Ühel õhtul, kui mu õpilane oli pidanud mulle eriti õpetliku ettekande hobuste eri tõugudest, ütlesin ma pisut mõtlikult:

«Mida rohkem autosid, seda vähem hobusevargusi...»

Agronoomi tihedad kulmud laskusid peaaegu põsenukkidele, siis kerkisid need ülespoole ja riivasid juustepiiri. Ta lausus aeglaselt:

«Mida preili Baranauskaite sellega tahab öelda?»

«Mitte midagi solvavat,» vastasin segadusse sattumata. «Esitasin vaid ühe statistilise tõe Ameerikast, kus hobusevargused aasta-aastalt vähenevad.»

«Ahah. Te siis ei püüdnud mind tõgada?»

«Mitte põrmugi. Aga kui te olete kunagi võtnud osa hobusevargusest, siis võin teid lohutada sellega, et Ameerika president Jüri Washington sai noorpõlves samasuguse tembuga hakkama.»

«Heakene siis küll,» pomises ta tasakesi ja jätkas sama hingetõmbega: «Teil, preili Baranauskaite, on muide kuramuse kena nägu ja head hambad ja... ja te olete õige rammus.»

Ta heitis mulle ülesostja hindava pilgu ja ma kartsin, et ta iga hetk haarab mul lõuast kinni, avab väevõimuga suu ja hakkab mu hambaid takseerima. Tema kulmud liikusid nagu kadakapõõsad tuule käes. Siis noogutas ta pead, otsekui kiites heaks oma mõtteid, ja sõnas seejuures:

«Vägagi rammus...»

Näis jälle, et tal on keele õppimisest kõrini. Eksisin, nagu tavaliselt. Ta küsis üpris asjalikult:

«Kuidas see härjavärss nüüd oligi inglise keeles?»

«*Bull calf,*» vastasin.

«Täitsa õige... Et jutt on pullist, siis ma vist ei ole teile jutustanudki, et...»

Ja nõnda ta siis jutustas mulle järgmise loo.

«Kuulge, preili Baranauskaite, kuna te olete peaaegu niisama tark kui ilus, siis ma õige istun veel natuke aega ja räägin teile oma idee ära. Veiste tõuparandus on meie kodumaal täiesti ripakil. Siin on küll katseid tehtud džersiga, äärširiga, angleriga, hollandi friisiga ja taani punasega, aga tagajärjed on nigelad. Meie peaksime välja aretama uue, soome rahvusliku tõu. Olen ühes katsemajandis läbi viinud mitmeid katseid ja jõudnud heade tulemusteni. Ristsugutuse teel. Kuid kõik pulliühisused on minu vastu välja astunud. Karjakasvatajad on eelarvamustega inimesed. Nad ei usu, et lääne-soome lehm ja Utsjoe põhjapõdrapull võivad anda otse suurepäraseid järglasi. Üldse paistab soome tõugu loomadel olevat kalduvus areneda liiga suureks. Veistel ei ole enam proportsioone. Nende tagakeha on tihtilugu nõrga kondiga ja jalad liiga pikad. Nisad tuletavad meelde lavakurke ja kõrvad rabarberilehti. Jah, ja toodang? Sõja ajal jäävad nad ahtraks, piim muutub tumedaks ja piima rasvaprotsent langeb alla kolme. Kui aga on hea aeg, siis lüpsavad nad veel pärast tühjakslüpsigi ja jõuavad kergesti nelja tuhande kilose aastatoodanguni. Säherdune on siis tüüpiline soome lehm, kes on saanud oma soontesse juudi, šoti ja hollandi-taani verd.

Minu avastus kõrvaldab karjamajandusest kõikuvuse. Uus lehmatõug on keskmist kasvu, tugeva kondiga ja ühtlase piimaanniga. Selle toodangule ei mõju konjunktuuri kõikumised ega valitsuste vahetus. Ta lüpsab seda, mida lüpsab, ja laseb ka riigil lüpsta. Ja nüüd, preili Baranauskaite, usaldan ma teile ühe saladuse. Minul on olemas oma pull. See on peidetud Kesk-Soomes ühte lauta. Selle

ema on tõuraamatusse kantud läänesoomlane ja isa lappalane, nii-öelda põdralaplane. Tore ja viisakas sell. Kui kõik mu plaanid korda lähevad, saab minust paari aastaga miljonär. Mõtelge, preili Baranauskaite, miljonär...

Olete rabatud? Eks ole? Seda on ka paljude teistega juhtunud. Seepärast ma nüüd avaldangi oma saladuse. Ma kavatsen asutada soome rahvusliku pulliühisuse. Kuna uus tõug on minu aretatud, mõtlen sellele esimesel võimalusel patendi võtta. Olen leidnud sellele uuele lehmatõule juba nimegi: kalevala tõug. Ja sellega ei ole veel kõik. Kui põllumajandusministeerium või mõni kultuurkapital minu tööd majanduslikult toetab, võin juba paari aasta pärast hakata raha teenima. Arvestuste kohaselt läheb vaja kümme kalevala tõugu pulli, keda ma paigutan sugupullidena üle maa laiali. Nagu teie, preili Baranauskaite, vist vägagi hästi teate, võib kaheaastast pulli juba täie eduga kasutada. Kui paaritused jagunevad ühtlaselt kogu aasta peale, võib pull aastas paaritada sada lehma, ja kui mul on kümme pulli, tähendab see tuhandet paaritust aastas. Kui pulli eest hästi hoolitsetakse ja tema elu ka muidu püütakse muretuks teha, siis täidab ta oma kohustusi kümme, koguni viisteist aastat. Ja minul pole vaja muud teha kui kõrvalt vaadata ja korjata lehmaomanike rahad oma taskusse. Peale selle on mul veel teisigi ideesid. Kui ma võtan teilt veel mõned inglise keele tunnid, siis sõidan Ameerikasse kunstliku seemendusega tutvuma. Usun kindlalt, et praegusel juhul on uus vigur palju parem kui kotitäis vanu.»

Minu truu jünger lõpetas oma haarava pajatuse, kergitas kulmud otsaesisele ja heitis mulle oma kalevalatõupulli pilgu. Järsku tõusis ta püsti, tuli minu juurde ja ütles peaaegu korsates:

«Preili Baranauskaite, te olete ilus, kuradima ilus. Ja hea kehaehitusega. Iga sell peaks olema teist sisse võetud.»

Samas ajas ta pintsaku seljast maha ja laskis oma mõtted märuldama.

«Preili Baranauskaite, mis oleks, kui...»

Avasin lauasahtli, võtsin sealt revolvri välja ja ütlesin rahulikult:

«Härra agronoom. Tõmmake pintsak selga, tasuge tunni eest ja lahkuge võimalikult kähku. Ühtlasi võin tähendada, et edaspidi on teil asjatu tulla minu juurde inglise keelt õppima.»

Vaene mehike läks näost kahvatuks, võttis minu nõuannet kuulda ja hakkas ukse poole minema. Heitsin tahtmatu pilgu tema jalgadele ja märkasin, et ta käib pöiad sissepoole. Hoidsin revolvrit ikka veel käes ja küsisin:

«Enne kui lähete endale parajaid lehmi otsima, öelge mulle, mis kuul ja päeval te olete sündinud.»

«Viieteistkümnendal septembril,» vastas ta venitades.

«Järelikult täielik neitsi! Hea küll. Tänan külastuse eest...»

Uks läks lahti ja kinni. Minu usin õpilane, kes tõestas oma armastust õpetaja vastu vaid ühel viisil — ajades kuue seljast —, oli läinud. Tuulutasin kähku toa ära, sest mulle tundus, nagu oleks ta jätnud endast maha karjalauda lehka. Veel aastaid hiljem tuli mulle meelde too haruldane meestetõu esindaja. Kuis lauliski Runeberg: «Musti puhmaskulmusid ma ikka mäletan...»

Mehed kaotavad oma südame kiiresti ja saavad selle niisama kiiresti tagasi. Nad ehitavad õhulosse ja süüdistavad naist sellepärast, et need õhulossid ei olegi reaalsed. Ja kõigest hoolimata kujutlevad nad end suure kangelasena ega pane ealeski vaka alla — oma kustunud küünalt...

*

Jätkasin ka edaspidi keeletundide andmist, sest see tõi palgale lisaks kena kõrvalkopika. Tõsi küll, kaotasin aega — ja vahel kannatuse — tühja jama kuulates, kuid lõpptulemus kujunes ikkagi minu kasuks. Lõviosa minu õpilastest olid mehed, kes unistasid elus edasijõudmisest. Nad olid haruldaselt avameelsed. Kui paljud küll neist noormeestest elasid usus, et tõusevad laotöölisest direktoriks, niipea kui on õppinud selgeks tuhat inglise keele sõna! Mõned abielumehed põdesid kodutüdimust ja tulid minu poole õhtut veetma, et oma naist kiruda. Kui mitmed neist küll soovisid, et Aadam oleks tohtinud kõik oma küljekondid alles hoida. Niisugusesse usulahku kuulus ka üks tuntud näitleja, kelle armastuse pärast naistel ei tasunud võistelda: niikuinii armastas ta kõige rohkem iseennast. Minule ei püüdnud ta kunagi läheneda. Menu oli teinud suureks tema pea ja kõhu, kuid õppetundide eest ei suutnud ta tasuda. Kui ta oli kuu otsa mind ülepäeviti piinanud, lõpetasin heategevuse. Ta oli tekitanud mulle pideva peavalu, sest ta tarvitas lausa hirmsa aroomiga lõhnaõlisid. Vähe aega enne talvesõda pani see rambivalguse suur kangelane toime enesetapmise. See oli tema elu kõige tähelepanuäratavam ja ühtlasi viimne meistritöö.

Eriti raske juhtum oli veel üks noorepoolne jurist, kellele andsin paar kuud hispaania keele konversatsioonitunde. Ta tuli minu poole igal esmaspäeval kell seitseteist, võttis kingad jalast ja heitis diivanile pikali. Nagu kuuldus, ei saavat ta muul moel keskenduda kui lamamisasendis. Tal oli ilmselt eeldusi võõrkeelte õppimiseks, kuid temalgi nagu kõigil inimestel olid omad puudused. Ta kannatas tugeva jalgade higistamise all, või õigemini: mina pidin kannatama tema jalgade higistamise all, sest temal endal puudus haistmismeel. Ta oleks võinud aasta läbi kanda põuetaskus rokfoori või limburgi juustu käärakat, tundmata selle teravat lõhna. Ta oli alati heas tujus, kui oli minu tuju saanud halvaks ajada. Kui avasin akna, kurtis ta tuuletõmbust; kui soovitasin tal kingad jalga jätta, kurtis ta hellade konnasilmade pärast. Mina pidin end õpilase kapriiside alla painutama. Lõpuks sai ta ühes Lõuna-Ameerika väikeriigis saatkonnaametniku koha. Pärast seda haruldast tutvust pole ma kordagi juustu suhu võtnud.

Õpetajaamet, mis meelitas minu koju peamiselt üksindusest küllastunud abielumehi või siis vaeseid ja õpihimulisi noorukeid, kellel polnud raha tundide eest tasumiseks, hakkas mind pikapeale väsitama ja tüütama. Talve jooksul jõudis minu juures ära käia paarisaja õpilase ümber. Paljud käisid ainult ühe korra. Nad leidsid kohe, et kergem on nina kaudu hambaid urgitseda kui võõrkeelt õppida. Kui ma kevadel isiklikku bilanssi tegin, selgus, et olin kõrvaltööga poole aasta palgasumma teeninud. Paigutasin selle kähku — ühe majanduslikult mõtleva töökaaslase soovitusel — pangaaktsiatesse, mitte hoiuarvele. Minus oli äkitselt ärganud täiesti inimlik kogumistung: tahtsin koguda raha. Ma pole veel ealeski näinud, et rahapajal oleks pruukinud oma tooteid reklaamida.

Talvine õpetajaamet võimaldas mul tundma õppida terve trobikonda Helsingi härrasmehi. Neil kõigil oli üks ühine joon: nad andsid kõige rohkem naisele, kellelt said kõige vähem. Kevadise Helsingi tänavail jalutades tundsin pisukest uhkust, kui mu endised õpilased seisatasid, et mind tervitada. Mul ei olnud meeles, et uhkus käib enne langemist — välja arvatud sõnaraamatu lehekülgedel —, sest juunikuu lõpul ma ei uhkustanud enam oma meestuttavatega. Aga sellest jutustan pärastpoole.

Kolmas peatükk

«Kütuseimport Sikanen[1] ja Kompanii» tuli 30-ndate aastate majanduslikust madalseisust võrdlemisi hästi välja. Firma sai väikeste pististe abil enda kätte paljude avalike asutuste hanked. Samal ajal kui konkurentide kaubakäive vähenes, suurendas «Kütsiko» oma läbimüüki ja tegi hiilgavaid bilansse. Ta oskas üldsuse huve tarvitada enda kasuks. Direktoritel ei olnud igakord aega aususele tähelepanu pöörata ja seepärast pidi ühing võtma teenistusse kaks kogenud juristi, kes tundsid majanduselu ja poliitika mängureegleid: rikastelt tuleb võtta raha ja vaestelt hääled.

Ma ei saa olla kuigi tänulik oma ülemustele, kes kitsilt jagasid kiitust, kuid pillavalt laitust. Paljud helsinglased mäletavad veelgi peadirektor Seppo Sikast ja tema onupoega Simo Sählät (endise nimega Sikanen), kes oli aastaid «Kütsiko» abidirektor. Kuna nad ei esine enam söekaubanduse nõgisel näitelaval, võin ehk lausuda neist mõne ettevalmistava sõna. Seppo Sikanen (praeguse nimega Sukkula) elutseb Kanaari saartel, kuhu ta asus kümmekond aastat tagasi — kandnud enne ära mõneaastase vanglakaristuse — ja arvatavasti ei pöördu enam Soome tagasi oma solvatud au kokku kortsima. Simo Sählä aga ei saa oma hatule kulunud au lappida juba sellepärast, et ta 1947. aasta sügisel ühes erahaiglas tinamürgitusse suri. Ta oli nimelt söönud liiga palju pliiatseid. Et lugejad mõningaid minu edaspidiseid samme paremini mõistaksid, ütlen lühidalt — kirjeldada ma ei oska ega püüagi — oma arvamuse neist nõbudest. Bioloogilise määratluse järgi kuulusid nad kahekäeliste imetajate klassi ja täitsid niisiis oma looduslikku funktsiooni loomastiku genealoogia kõrgeimal astmel.

Seppo Sikanen trügis võrdlemisi noorelt «Kütsiko» peadirektoriks. Ta oli lüheldane väike püknik, kes oli juustekaotuse piina juba kahekümne viie aastasena üle elanud. Seepärast kammis ta oma kasinad udemed kuklast pealaele, mis oli sile nagu liuväli. Madal, lai otsmik ja turske püstnina, mille sisemuses kasvas kangekaelne karvaistandus, andsid tema näole bokseri ilme. Olin esiotsa arvamusel, et ta kannab vurrusid sellepärast, et ta ise ei näe oma nina alla, kuid aja jooksul selgus mulle nende huuleripsmete otstarve: nende ülesandeks oli vähendada ebaloomulikult pikka ülahuult. Ta riietus keigarlikult, kandis värvilisi kingi ja kriiskavaid kaelasidemeid, poleeris hoolikalt küüsi ja piserdas lõhnaõli oma taskurätile.

Igerikkude meeste iseloomulikem joon on võimuiha. Seepärast ma ei imestanudki kunagi, kui Seppo Sikanen kõneles oma ettevõttest, kuigi talle kuulus ainult kuuendik kompanii aktsiatest. Juhatuse koosolekutel dikteeris ta otsused alati protokolli. Ta ei sallinud eriarvamusi, kuid sellele vaatamata kõneles ta väga meelsasti demokraatiast. Parajal juhul kasutatuna oli too sõna viinud ta linnavolikogusse, ühingu «Seltsikoerte Sõbrad» juhatuse liikmeks, «Soome-Nikaraagua Seltsi», «Jakuutide Sõprade Klubi» ja «Soome-Berberi Koondise» esimeheks ning paljudesse muudesse auametitesse. Tal oli alati kiire, nagu harilikult inimestel, kelle peamiseks tööks on esindada iseennast. Kui ta poole päeva paiku oma põhitöökohale saabus, oli ta juba nii väsinud, et ei jaksanud jalgugi lauale tõsta. Kõik teenistujad kartsid teda, isegi abidirektor Simo Sählä, kellele looja oli kinkinud hea kõneande. Ta võis ükskõik millal ette kanda tõelise pantomiimi: ta rääkis palju, kuid ei öelnud midagi.

Simo Sählä oli nõbust paarkümmend aastat vanem. Ka temal oli alatasa rutt, kuid tema rutt meenutas ajaloolist romaani: see oli reaalsusele põhinev fantaasiateos. Ta oli kogukas hallinev härrasmees, enneaegselt vananenud jesuiidihing, kes oli võimeline hiilgavalt lömitama ülemate ees, aga kes oma alluvate vastu oli kalk ja vali. Mul oli temast natuke kahju, sest nõdrad ja haiglased teevad ikka mu südame haledaks. Tema nõrkuseks oli iseloomutus. Ta söandas olla tema ise vaid passipildil, saunas ja WC-s. Ta oli ka parandamatult haige: ta järas ajaviiteks ära pool tosinat pliiatsit päevas ja kannatas alatise peavalu all. Kõrvaltvaataja võis mitmelgi puhul mõelda, et peavalu on ainuke, mis end tema peas koduselt tunneb. Ta püüdis seda välja ajada aspiriiniga, mida käskjalg talle apteegist poolekiloste annuste kaupa tassis. Tolle aeglaselt kustuva pliiatsiohvri nägu tuletas meelde elutut vahamaski, räpase seemisnaha karva maski, mis varjas enda taga üksildast inimest. Oma parima sõbra leidis ta peeglist, sest keegi teine ei usaldanud teda, isegi mitte tema enda naine, kes uskus, et mees on suuteline truudust murdma.

Säärased siis olid mu ülemused, kelle hirmu ja armu all ma töötasin ligi neli aastat. Mind jäeti võrdlemisi kauaks rahule nii töö- kui armuasjades. Pidevalt peavalu kannatav abidirektor oli juba aastaid tagasi jätnud erootikaga ja armuseiklustega hüvasti. Selle, mida ta noorena oli õppinud, oli ta vanemas eas unustanud. Peadirektor seevastu aga püüdis esialgu mulle survet avaldada, kuid märganud oma ürituse lootusetust, jättis ta mind rahule. Olin enesearmastaja. Uskusin, et ta austab mu süütust, liiatigi et tema erasekretär — väga kena ja hurmavalt naiivne naine — teostas ustavalt töökohaspionaaži ja valvas oma isanda samme, kui too liikus väljaspool kodu. Minu usk hakkas pikapeale siiski kõikuma. Kui Sikase sekretär läks suvepuhkusele (firma korraldas talle omal kulul välismaareisi), hakkas tema isand juba järgmisel päeval «suurest igavusest närbuma». On tuntud tõsiasi, et igavus sunnib mehi meelelahutust otsima, ja meelelahutus tähendab neile tavaliselt millegi niisuguse tegemist, mida ei tohiks teha. Seepärast pakub oma naise armastamine neile hoopis harva meelelahutust, kuna see on lubatud. See ei pakkunud meelelahutust ka minu lugupeetud ülemusele, kes hakkas nüüd pidevalt tähelepanu pöörama minu rõivastumisele, ja meie naised ju teame, kui otsustaval määral naise rõivastus mõjutab meeste moraali.

Seppo Sikanen kuulus nende üldiselt tuntud meeste, mehisuse ja mehelikkuse kangelaslike esindajate kilda, kes on alustanud oma abielu vägistamisega ja virisevad seejärel naise külmuse üle. Ja nüüd otsis ta alluva asutuse isikulise koosseisu hulgast oma vettinud erootikale kõrvetavat objekti! Naiste suhtes olid tal napid teadmised, kuid kindlad seisukohad. Sain seda tunda kohe pärast jaanipäeva, millal ta kutsus mind endaga kaasa niinimetatud ärilõunale. Oli lõbus jälgida, kuidas ainuvalitseva direktori väärikus lahustus alkoholis ja ta pakkus satiiriks materjali. Ta püüdis olla vaimukas, kuid komistas vaimukuse puudumisele. Sain kuulda — kui mitmekümnendat korda küll! — purjus abielumehe tavalist jeremiaadi: tema naine ei mõista teda, lapsed on ülekäte läinud ja ämm täiesti võimatu. Ta kadestas Aadamat, kel ei olnud ämma, ja üht oma sõpra, kel oli kuuldavasti ideaalne naine (too oli enne meheleminekut olnud ideaalne modell). Mul jäi direktori jutust niisugune arusaamine, et abielu tähendas temale vaid mingit hädaabijaama või väljakäigukohta. Hakkasin teda pisut paremini mõistma. Tema võimuiha väljaspool kodu oli küllastumatu, kuna tal kodus ei olnud mingisugust võimu. Ta oli abiellunud suure ja energilise naisega, kes oli mehest jalg maad pikem ja ligi kolmkümmend kilo raskem.

Salamahti heitsin pilgu kellale. Lõunavaheaeg oli juba möödas ja büroos ootas mind virn kirju, mis tuli inglise keelde tõlkida. Oli piinlik tööajal ülemusega lõunalauas istuda ja kuulata anekdoote, mis olid jutustajast märksa enkamad. Teadsin, et töökohas möllab äge sosinate laine. Üksteist üksildast ehk ootavat naist vahetavad mõtteid peadirektori ja väliskorrespondendi vahel tekkinud suhetest. Madal kadedus värbab oma teenistusse kõik alatud kired ja oletustest luuakse tõsiasju. Tundsin oma töökoha naisi, kes iialgi poleks pannud kiusatusele vastu, kartes, et uut võimalust ehk ei tulegi enam. Nad olid valmis mõlema silmaga lukuaugust sisse piiluma, et näha midagi niisugust, mis oli neile juba varemalt tuttav. Kadedus tugevdas nende monoliitsust minu vastu. Olin nende silmis maailma õnnelikem naine, kuna olin saanud direktori soosingu osaliseks. Neil oli omal kombel õigus, sest ülemus rõõmustas mind järgmise teadaandega:

«Preili Baranauskaite, teie olete leedi, tõeline ameerika leedi. Ja seepärast ma olengi otsustanud teie kuupalka tõsta.»

Tõin kuuldavale tavakohased tänusõnad ja vilksasin jälle kella vaadata. Siis haaras mu kavaler veinikaardi, mis sisaldas kõiki meeleolusid eleegiast oodini, ja ütles armulikult naeratades:

«Teil pole täna enam tarvis büroosse minna. Ka minul on praegu juhtumisi aega. Õhtul on küll «Tiigriseltsi» koosolek, kuid ma võin asja telefoni teel joonde ajada.»

Ta hakkas veinikaarti uurima ja pidas trükiveaks sõnu, millest ta jagu ei saanud. Alkoholil on viisiks kasutada õige ohtrasti varjunimesid. Restoranis mõõdetakse inimestevahelisi sotsiaalseid distantse veinimarkide põhjal. Kuna minu ülemus marke ei tundnud, teostas ta valiku hindade järgi, sest ta oli õppinud alati majanduslikult mõtlema. Tundsin ängistust, sest kõik alkohoolsed joogid olid mulle ühevõrra vastumeelsed. Jälestasin joovastavaid jooke ja joobnud inimesi.

Minu lauakaaslane oli juba selles vaimses seisundis, kus inimene paneb vastu kõigele muule peale kiusatuste. Ta tuli minu kõrvale istuma ja hakkas deklameerima sõnu, mille pealt oleks pidanud lõbustusmaksu nõudma. Ta teadis oma kogemuste põhjal, et naisega flirtimist tuleb alustada komplimentidest — pummelungi puhul aga tähendab hea algus vähemalt poolt pudelit — ja seepärast ülistas ta minu ilu ja suurepärast keelteoskust. See kõik on vaid sissejuhatus armuavaldusele, mõtlesin endamisi. Ja ma ei eksinudki, sest hetke pärast ütles ta, et igatseb hellust ja õrnust. Ta muutus luuleliseks — issand hoidku meid luuleliste meeste eest! — ja hakkas mind sinatama.

«Minna, mina võin sind teha väga õnnelikuks,» sosistas ta kleepuva ja lohiseva häälega. «Sinul ei saa millestki puudu olema.»

Tõukasin eemale tema vastikult pehme käe, millel näis olevat loomupärane kalduvus naiste põlvi kobada, ja ähvardasin lauast tõusta. Ta jäi mind oma elutute kalasilmadega põrnitsema, surus logisevad kunsthambad kokku, kõverdas oma tursket kaela, mis oli nii rõht- kui püstsirgetes jõukusevoltides, lõi küüned endale kätte ja hüüatas valjusti:

«Preili Baranauskaite! Ma ei salli, et mulle vastu hakatakse!»

«Tööpäev on juba lõppenud,» vastasin kuivalt, «ja vabal ajal on mul õigus teha, mida tahan.»

Olin solvanud tema eneseväärikust — taevas teab, kust ta selle oli saanud! — ja nüüd tahtis ta seda päästa mehise žestiga. Ta tühjendas ühe konjakiklaasi teise järel ja hakkas üha rohkem purju jääma. Sel õhtul ei olnud tal vististi kirikuvolikogu koosolekut, sest vaevalt ta muidu oleks püüdnud saavutada säärast jõu- ja kuraasitunnet.

Restorani personal ja külastajad said silmapilgu aja pärast kuulda, et minu lugupeetud kavaler on kaks korda presidenti kättpidi tervitanud, et ta on ühe korra viibinud presidendi lossis iseseisvuse päeva banketil, et talle

on pakutud majandusdirektori tiitlit, et ta on asutanud «Soome-Kostariika Seltsi», «Helsingi Džentelmenide Ühenduse» ja «Veini Sõprade Klubi» ning «Hemorroidide vastu Võitlemise Ühingu»; et tema onupoeg valdab kolme võõrkeelt ja et tema ristiema on Eino Leino kaugelt sugulane.

Minu näole tõusis palav häbipuna. Samas märkasin, et kõrvallauas kõneldakse kaunis valjusti lugupeetud direktorist ja minust. Pöördusin vaatama ja leidsin eest pulligrimassi. Minu endine õpilane, tõuparandusele pühendunud agronoom, istus paari samasuguse härrasmehe seltskonnas, tihedad kulmud otsmiku piirile kergitatud. Võisin kujutleda, mida nad kujutlevad, sest aeg-ajalt puhkesid nad üheskoos mürinal naerma. Minu endine vahva õpilane naeris kõige rohkem, sest tema naeris veel pärast sedagi, kui teised olid juba lõpetanud.

Tõusin otsustavalt püsti ja ütlesin oma väikesele notsule jumalaga. Ta ei taibanud, milles on küsimus, ja see on vägagi tavaline pärast ärilisi dineesid. Laveerisin laudade vahelt eesruumi ja tõttasin daamide tualetti, et süljata oma tülgastustunne voolavasse vette. Kui vestibüüli tagasi tulin, pidin kokku põrkama ei kellegi muuga kui peadirektor Seppo Sikasega, kelle siis oober ja šveitser mulle seltsiks jätsid. Kardetud ja armastatud ülemus seisis vaevalt jalul. Ta taarus minu kannul ja lällutas:

«Minna ... Nüüd lähme hotelli ... Ma võtan su seal ...»

Jõudnud kõnniteele, taris ta mul käe alt kinni. Tõukasin ta endast eemale ja ta lendas käpuli. Läksin edasi ja pistsin viimaks jooksu, otsekui põgenema. Olin pannud tähele, et suures tunglemises on purjus inimesel kergem istuda kui kõndida.

Saabusin koju noruspäi. Olin kindel, et järgmisel päeval peab raamatupidaja märkima esinduskulude kontosse tõhusa väljaminekusumma. Ta on sellega juba harjunud, kuid nüüd teeb ta seda kindlasti kadedamana kui enne. Kuna minul ei olnud meest, kellele oleksin võinud viha ja halba tuju välja valada, siis hakkasin oma päevikut sirvima. Samas tegin sinna uue sissekande: «Üldiselt võttes on kõik mehed tõprad, kuid mõned on sead vaid naiste seltskonnas.»

Olin valmistunud peadirektori etteheidete valingut vastu võtma — jätsin ta ju tänavale upakile —, kuid ta ei ilmunudki hommikul tööle. Ta oli pidanud maksma kõrget lõbustusmaksu, mis ei ole mingi naljaasi. Saatnud öö mööda ühe politseijaoskonna uluall — tema tarvis olevat puhtad põhud sisse toodud —, läks ta koju põdema oma tavalist sapihaigust, mis automaatselt järgnes rasketele esindusülesannetele. Väikesepalgalised kontoriametnikud lõid sel puhul väga pahatahtliku ja peadirektori autoriteeti kõigutava hüpoteesi, kuid see põhines ainult lihtsal teadmatusel. Nad ei mõistnud, et ärilisi nõupidamisi ei saa läbi viia ilma Alkoholimonopoli noodivõtmeta ega armuasju ajada karskuskoosolekul, kus vett voolab nagu veini.

Õhtupoolikul kutsus abidirektor Sählä mind oma kabinetti. Leidsin ta kirjutuslaua taga pliiatsit järamas. Ta hakkas närviliselt rääkima, kuna ei mäletanud kuldset reeglit: ära kõnele pikalt, sest elu on lühike! Aga et temal oli kergem rääkida kui mõtelda, siis ta loomulikult rääkis.

«Preili Baranauskaite,» ütles ta rõhutatud häälel, millesse segunes lipitsemist, etteheidet, argust, salakavalust ja kähedust. «Preili Baranauskaite, te olete arukas, haritud, ausameelne, arusaaja ja peen naine. Teiega võib kõnelda usalduslikult. Mina kõnelen üldiselt alati ainult usalduslikult. Tahan olla kõigi inimestega sõber, hea sõber, inimene, keda armastatakse ja keda usaldatakse. Mina olen juba vana mees, kuid mul on ikka veel ideaale ja aateid, ennekõike aateid. Mingisugust tööd ei saa teha ilma aatelise entusiasmita. Seda mõistate vist teiegi, eks ole?»

Raputasin eitavalt pead:

«Olen väliskorrespondent. Tõlgin ärikirju ja peadirektori erakirju võõrkeelde ilma aateta — kui mitte minu keelteoskust aateks ei peeta.»

«Ka see on omal kombel aade, preili Baranauskaite, aga mina mõtlen praegu midagi muud: sotsiaalset meelelaadi, soovi end ohverdada ühiste aadete eest. Elu on täis ilu ja rikkust. Me peame olema optimistid ja head inimesed, kes üksteist aitavad, julgustavad üksteist ja unustavad iseend. Meie firma müüb antratsiiti, koksi, naftat, asfalti ja maavaha. Aga kas teie, preili Baranauskaite, olete kunagi mõelnud, mispärast me neid müüme? Võib-olla te ei ole, ja seepärast ma ütlengi teile: meie tahame inimkonda aidata. Helsinglased sureksid külma kätte, kui majade kütmiseks ei saaks koksi; katused jookseksid läbi, kui ei oleks asfalti, ja ajalehed jääksid ilmumata, kui me ei hangiks trükivärvitehastele värvide toorainet. Nagu

märkate, aitab meie õilis äriettevõte inimkonnal saavutada paremaid elutingimusi, kõrgemat elatustaset, haridust, tervist ja õnne. Ja just seda mina nimetangi aateks, suureks aateks, püsivaks tulevikuaateks. Preili Baranauskaite, meie oleme aateinimesed, õilsast inimsusaatest läbiimbunud kodanikud, kes ehitavad jõukuseriiki ainult inimarmastusest ja omakasupüüdmatusest innustatuna.»

Direktor Sählä alustas uue pliiatsi närimist ja võttis sisse aspiriinipulbri. Ta püüdis rääkida sügavalt nagu kõhurääkija, kuid unustas äkitselt oma sügavamõttelise osa ja sulpsatas pinnale, jätkates pinnaliselt:

«Teil on väga ilus kleit, preili Baranauskaite. On see New Yorgist?»

«Ei, tegin selle ise.»

«Ah nii. No siis imetlen ma teid veel rohkem. Aga tulles jälle tagasi põhiasja juurde, sooviksin ma kuulda teie arvamust.»

«Minu arvamust? Mille kohta?»

Abidirektori suunurgad hakkasid värisema. Ta püüdis korrastada oma segiaetud lauda, kuhu aastate jooksul oli kuhjatud kümneid kilogramme kõige erisugusemat makulatuuri, äranäritud pliiatseid, nööpe, kaubaproove, tühiseid aumärke, õllepudelite korke, kingade sisetaldu, taskurätikuid, ärisõnastikke, veksliblankette, postmarke, kuivanud lilli, prospekte, kolm köidet «Aatelisi lööksõnu ostjate aktiivsuse virgutamiseks» ning rohkesti muud paberi- ja metallirämpsu, mis oleks täitnud vähemalt kolmesaja poisijõnglase taskud. Nägin, et ta närveeris. Ta otsis midagi, rehitses vahepeal oma õlitatud juukseid ja jätkas uuesti otsimist. Ta oli nagu kaltsukorjaja, kes usub visalt, et prahi mahapanekukohal on ikka midagi kasutamiskõlvulist. Ta rääkis endamisi ja vastas oma küsimustele. Ta oli otse andekas soperdaja[1]. Palavikuliselt soperdades veetis ta oma elupäevi. Aga see oli jälle tema viis endale ülalpidamist teenida. Kuis ütlesidki vanad roomlased: *nomen est omen* — nimi on enne.

«Kuhu pagana kohta see paber on saanud?» tusatses ta kõveral näoilmel.

«Oli see mingi kiri?» küsisin ettevaatlikult.

«Ei, väike brošüür, «Aateinimese kümme käsku». Oleksin selle teile andnud. Selles leidub kõige sügavamat elutarkust, niisugust, mida meil kõigil vaja läheb. Sest kõige tuum peitub aates. Oleksin soovinud teie arvamust kuulda. Aga et seda üles ei leia, siis ma tulen natukeseks veel äsjase asja juurde tagasi. Nagu öeldud, ilma aateta ei saa me elada. Need, kes kaevavad mägede põuest kivisütt, teevad seda suure aate, ja mitte palga ajel. Need, kes müüvad kivisütt tarbijaile, teevad seda aatest, ja mitte ärikasumitest innustatuna. Suure aate teenijaina me oleme kõik ühevääresed.»

---

[1] Sählä(äjä) — soperdaja, käpard, mäkerdaja, vusser. Tõlk.

Ta heitis mulle küsiva pilgu. Ma ei osanud midagi vastata, sest ma ei teadnud tõepoolest, et «Kütuseimport Sikanen ja Kompanii» on aateline organisatsioon, mis tegutseb ilma avalike korjanduste abita.

«Te ei vasta midagi, preili Baranauskaite,» tähendas Simo Sähl̈ä.

«Ei, ei . . . Paraku ma ei taipa ikka veel, milles on küsimus.»

«Küsimus on ühises tegutsemises, nii-öelda töös. Meie peame olema ustavad suurtes ja väikestes asjades. Aateliselt virgunud inimene ei hiline kunagi tööle. Mina näiteks tulen igal hommikul büroosse juba kella seitsmeks ja lähen koju tund aega hiljem kui teised. Tahan olla kõigile meie firma töötajatele heaks eeskujuks. Ja nüüd te vist mõistate, mida ma selle kõigega tahan öelda?»

«Mul on kahju, aga . . .»

Ülemuse huuled hakkasid võbisema. Ta oli nagu raamatu eessõna, mis on mõeldud lugemiseks.

«Preili Baranauskaite,» sõnas ta kähedalt ja pisut kärsitult: «Ma pean kõnelema teiega täiesti otseselt. Olen isikulise koosseisu ülem ja minu kohuseks on kasvatada töötajate vastutustunnet. Seepärast pean ma teilt küsima: miks te eile kogu õhtupooliku büroost ära olite?»

Heitsin oma ülemusele, kelle aateline innustus oli äkitselt muutunud julmaks süüdistuseks, rõõmsa pilgu. Südames lausa õnnitlesin teda, et ta viimaks ometi hakkas kõnelema ilustamata argipäevakeelt. Vastasin otsekoheselt:

«Olin peadirektoriga ärilõunal — ja see venis natuke pikale.»

«Peadirektoriga?»

«Jah, peadirektor Seppo Sikasega. Olin tema seltsis lantšil ja pärast sõime veel lõunat.»

«Täitsa õigesti tehtud . . .»

Ta hakkas vahelduseks küüsi närima, et oma hämmastust varjata. Vähehaaval muutus ta jälle sõbralikuks, rüütas oma sõnad piduülikonda ja ülistas kõikvõimsat aatelisust. Olin talitanud täiesti õigesti. Ta oli kulutanud ligi kaks tundi äriühingu aega asja peale, mille oleks võinud joonde ajada ühe telefonikõnega, ja oli peale selle raisanud viis aspiriinipulbrit ja kolm pliiatsit ning lugematu hulga sõnu. Lahkusin tema kabinetist väga õhuliste tunnetega. Ta võis oma iseloomu rahuga endale hoida, sest keegi poleks seda omaks tahtnud.

Ivake aega enne tööaja lõppu kutsus ta mind uuesti enda juurde, ja nüüd oli tema vaimne ilmastik sootuks muutunud. Tema nägu oli võtnud kuiva, elutu ilme. Just niisuguse ilmega näol uskusin surmamõistetuid istuvat elektritoolile või astuvat tapalavale. Peegel ei oleks mingil juhul julgustanud teda elama. Ta kõneles katkendlikult nagu modernne luule.

«Preili Baranauskaite. Ma olen eksinud. Uskusin, et teie veendumused on sügavad ja kindlad ja et te olete ustav ka väikestes asjades. Olen eksinud. Peadirektor helistas mulle nüüdsama ja kõneles lausa vapustavalt teie ebaustavusest. Teid ei või enam ealeski saata esinduskohustusi täitma. Peadirektor jõuab tunni aja pärast siia ja soovib teiega rääkida. Kas on selge?»

Ma ei oleks iialgi uskunud, et Simo Sählä suudab rääkida nii lühidalt, resoluutselt ja ilma aatelise innuta. Aimasin kohe, et ta toimib Seppo Sikase mõtete tõlgendajana. Olin solvanud peadirektori välist autoriteeti — sisemisest autoriteedist on targem vaikida —, ja too solvang puudutas valusalt ka tema onupoega. Nüüd sain kuulda tõde, mis ei põle tuleski — niisama kui valegi. Kuid puhas ja lihtne tõde on harva puhas ja veel harvemini lihtne. Kui ma tunni aja pärast areldi peadirektori kabinetti astusin, kuulsin juba vastupidiseid tõdesid: ma olevat maailma armastusväärseim ja arukaim naine, kelle keelteoskus on lausa fenomenaalne; ma riietuvat elegantselt, suhtuvat oma töösse suurima hoolikusega, vestlevat vaimukalt, ja mis kõige tähtsam: minul olevat seksapiili.

Ülemus oli niisiis jälle purjus. Tema näol oli alkohoolikule iseloomulik mustikakarva värvus, krillis silmad ujusid konjakikastmes nagu kalad akvaariumis ja kleepuv keel limpsis tursunud huuli. Büroo oli juba suletud ja keegi ei saanud enam häirida meie suurepärast seltskondlikku vestlust.

Kuum suvepäev nõudis ikka veel higilõivu. Peadirektor võttis kuue seljast ja pani elektriventilaatori käima. Ta jäi mind õrnal pilgul vaatama — nii kui ikka inimene, kel on tahtmine oma ligimest armastada.

«Minna,» ütles ta õkitades, «ma kaotasin eile mälu, aga siiski mitte täiesti. Mäletan veel päris selgesti, et kõnelesin sinu palga tõstmisest. Selle ajame esimesel võimalusel jutti. Aga nüüd on mul muudki asja. Sõidan nädala pärast Londonisse ja mõtlesin sulle ettepaneku teha, et tuleksid minuga kaasa. Mul on vaja tõlki... Sa ju tead, et minu keeleoskus... Noh, sellest ei maksa rääkida. Sõidu esimeses klassis tasub firma ja peale selle saad päevaraha. Aga enne seda...»

Ta tõusis püsti ja katsus mind oma pilguga ära õgida. Samas läks uks lahti ja Simo Sählä astus toimekana sisse. Ta polnud nõus ütlema, et tal pole midagi ütelda, vaid asus kasina vaimukusega ülehõbetatud aateid välja laduma:

«Mina juba ütlesin preili Baranauskaitele, et teda ei või enam kunagi saata esindusülesandeid täitma,» avas ta hingeldades kiirtule ja heitis mulle süüdistava, nõbule aga imetleva pilgu. «Minu kohus on nõuda, et meie firma iga teenistuja täidaks oma ülesandeid laitmatult, et teda võiks usaldada ja et ta kiirgaks enda ümber usaldust, aatelist indu, ohvrivalmidust ja sotsiaalset meelsust ja et...»

«Lõpeta, kulla mees!» kähvatas peadirektor tõredalt. «Mis põrgut sa siin õieti veel jupsid? Büroo on ju suletud, miks sa koju ei lähe?»

Simo Sählä, kelle elu koosnes vaid paljastest kavatsustest, läks ähmi täis. Et vältida mõtlemisvaeva, võttis ta harilikult nõbu seisukohad omaks, kuid nüüd ei teadnud ta sugugi oodata, et peadirektor on mõni minut tagasi oma seisukohta muutnud.

«Ma mõtlesin, et...» püüdis abidirektor end kaitsta, heites nõbule samal ajal armupaluva pilgu.

«Mõtlesid, mõtlesid! Palja mõtlemisega ei jõua kuhugi. Tuleb tegutseda. Mõistad või?»

«Seda küll, seda küll... Ma sain vist valesti aru, kui sa rääkisid preili Baranauskaite eilsest käitumisest...»

Seppo Sikase suunurgad tõmbusid pingule. Ta ei sallinud, et keegi hakkab nülgima või paikama tema sõnu. Ta käratas:

«Küsimus ei ole selles, vaid preili Baranauskaite palga tõstmises. Seepärast ma sulle helistasingi, et paluksid preili Baranauskaitel pärast büroo sulgemist siia jääda.»

Tunnistan siiralt, et tundsin kaasa Simo Sähläle, mehele, kes luges vaid pealkirju ja lööklauseid. Seal ta nüüd seisis lööduna ja nõutuna oma võimsa onupoja ees. Tema hallid juuksed olid suurepärases kooskõlas tema mõtetega. Ta oli nagu mees, kes on raisanud oma varanduse kihlvedude ja rahaloterii peale. Ta krõhvitses kramplikult äsjateritatud pliiatsit närida ja tundis end olevat pimeda silm ja lonkaja jalg, nagu omal ajal Hiiob. Kuid ta poleks olnud elunäitelava suur tasakaalukunstnik, kui ta poleks nüüdki olukorrast imetlusväärse paindlikkusega välja vingerdanud. Vahamaski kaamele näole pigistati eksitavalt ehtsana tunduv naeratus, mis oli suunatud minule.

«Olen samal arvamusel kui peadirektorgi,» lausus ta libedalt. «Preili Baranauskaite on meie kompanii asendamatu aare. Kust me võtaksime sellise korrespondendi, kes valdaks nii virtuoosselt inglise ja hispaania keelt nagu preili Baranauskaite? Mitte kuskilt. Ja kõigele lisaks on ka tema soome keele oskus päris hiilgav...»

Peadirektor tegi kärsitu liigutuse ja tundus, nagu näeks ta läbi onupoja tüseda kuju seinal rippuvat Euroopa kaarti.

«See on hea, Simo, et oled minuga ühel arvamusel,» sõnas ta kuivalt. «Homme teatan palgakõrgendusest töötasuosakonnale. Oli sul veel asja?»

Simo Sähläl ei olnud. Ta ütles mulle mingi üldsõnalise viisakuse ja lahkus ruumist. Olin kindel, et ta läks kähku aspiriini võtma. Nähes kõikjal vaid valet ja pettust, ajas ta — mulle tundub nõnda — järgmisel päeval habet ilma peeglita.

Kõigest muust, mida veel võiks jutustada abidirektor Simo Sähläst ja kõigest sellest, mida ta tegi, on kirjutatud Helsingi päevalehtedes neljandal oktoobril sel issanda aastal 1947 tema surmasõnumis.

— — —

Kui peadirektor veendus, et tema kallis onupoeg on büroost lahkunud ja et koridorides ei hiili koristajaid ega uksehoidjaid, hakkas ta uuesti meie välismaareisist rääkima. Kuigi ma olin lugenud rohkesti ameerika raamatuid, kus tuntud bioloogid kõnelesid mehe truudusetusest ja tema salakavalatest jahiinstinktidest, uskusin tõega, et pääsen Inglismaale oma keeleoskuse tõttu. Esitasin ülemusele puhtsüdamlikke küsimusi reisiprogrammi, minekuaja, hotellide ja sõidupiletite muretsemise kohta. Ta võttis diivanil istet, laotas kaardi lauale ja kutsus mind enda kõrvale istuma. Võtsin kutset kuulda, sest elus tuleb ette hetki, kus tasub austada formaalset autoriteeti ja mõtelda tulevikule. Minu austatud tööandja pühkis laubalt higi, lutsutas vurrusid ja hakkas ähkima:

«Minna . . . Kas oled mu ettepanekuga nõus?»

«Igatahes,» vastasin pikkamisi. «Olen valmis ükskõik milleks.»

Külma ja otsustava ärimehena otsustas ta kohe minna asja tuumani. Ma ei teadnud tookord, et mees on mõistatus, mida iga naine on suuteline lahendama. Alles siis, kui ülemus tõusis püsti ja vallandas traksid, taipasin tema eesmärki. See oli vägagi selgejooneline kliiringleping, millele ta allakirjutamist nõudis. Hakkasin kiiresti põgenemisele mõtlema. Ta laskis eesriide akna ette ja ajas rahulikult ning ruttamata püksid jalast. Pedantse ja korraliku mehena tõmbas ta äsjatriigitud püksitorud sirgu ja seadis püksid toolikorjule rippuma. Nõnda talitab vaid tõeline härrasmees, kelle džentelmenlikkus seisab pressitud pükstes. Haarasin oma käekoti ja hüppasin jalule. Ta lähenes minule nagu tilluke mänguvedur ja kahmas mul käest kinni.

«Minna . . . Minna . . . Ma armastan sind . . .»

Ta tegi katset mind suudelda, kuid lühikese mehena ei ulatanud. Mul oli üsna tegemist, et vastu panna — naerule. Olukord oli koomiline: väike jupats, kes oli minust peajagu lühem, avaldab armastust, ja et tõestada oma tunnete siirust, ajab püksid maha! Ainult sült oleks lõdisenud tema ees.

Tõukasin ta eemale ja ütlesin, et mõistan osalt tema taktitust, kuna ta on mitu nädalat ühtejutti joonud ega ole võimeline oma tegusid kaaluma. Kuid pisuke südametemurdja ei sallinud arukat targutamist. Prantsuse «väikese kaprali» eeskuju oli temast teinud soome sulase ja iseteadliku ärikaprali, kes püüdis mind omalaadse suurtükitulega Briti saartele lennutada.

«Minna!» susises ta peaaegu raevukalt. «See ei ole mingi nali. Ma ei ole põrmugi purjus . . . Ma armastan sind, armastan. Kas saad aru?»

Armuelu ninatargad mahategijad ei oleks suutnud lausuda sõna «armastan» sellise häälerõhu, viha ja ägedusega, nagu tema seda tegi. Lõpuks tuli talle meelde soome vanasõna: julge pealehakkamine on pool võitu. Mul hakkas süda pööritama. Läksin kärmel sammul ukse poole, kuid ta volksas mu kõrvale ja klammerdus minu nagu oma kõige hullema vaenlase külge.

«Minna! Sa ei lähe kuhugi! Mõtle oma tulevikule!»

«Laske mul minna!» karjatasin.

«Ei, Minna, sa ei lähe veel. Kas sa siis ei usu, et ma sind armastan? Kui vastu hakkad, võtan sind väevõimuga.»

Ta ärgitas mulle hambaid käsivarde lüüa. Seepeale kaotasin kannatuse. Sihtisin vägeva obaduse talle vastu tursket nina ja ta patsatas põlvili nagu leerilaps. Olin tahtmatult ta nina lömastanud, ja sõõrmetest hakkas jooksma rohkeid alkoholipromille sisaldavat verd, mis värvis mustad vurrud punaseks. Nüüd ei lausunud ta enam sõnagi armastusest, ei palgakõrgendusest ega välismaasõidust. Ta pildus sõimusõnu, mida ei võiks avaldada üheski trükitootes. Mõni paheline filoloog oleks tema sõnatulvast saanud kerge vaevaga koostada rõveduste ja teotavate väljendite entsüklopeedia. Aga kuis ütleski minu tark õpetaja: hoidu mehest, kes ütleb sind vihkavat, sest tema armastuse raev võib iga hetk elusaks leegiks vuhvatada!

Ja nõnda läks nüüdki. Ta pühkis vere suunurgast ära, ajas end vaevaliselt maast üles ja hakkas uuesti oma armastuse ehtsust tõestama.

«Minna, armas Minna . . . Ma tahan sind . . . Maksan sulle ükskõik kui palju. Sul pole mõtet vastu punnida, eks sinagi ole naine, päris harilik naine . . .»

Ta ligines mulle ähvardavalt, painutas pea alla, nagu kavatseks mulle kõhtu puksata, ja haaras mul ootamatult juustest kinni. Kiljatasin valu pärast. Tundus, nagu oleks peanahk lahti tulnud. Ta tiris mind juustest nagu koera talutusohelikust ja rääkis armastusest nagu pime värvidest. Vedanud mind laia nahkdiivani juurde, mida arvatavasti kasutati kaunis sageli taolisteks esinduskohustusteks, vallandas ta käed minu juustest ja hakkas vilunult otsima seda metsroosi, millele mehe armastus on tavaliselt nii ühesuunaliselt sihitud. Ta ihaldas pinnalisi naisi, kuid püüdis siiski ikka pinnast sügavamale tungida. Nüüd oli tema ettevõte juba ette nurjumisele määratud. Haarasin äkki tema käerandmetest kinni, surusin ta diivani nurka ja virutasin mõlema rusikaga vastu ta hinge tuhmi peeglit. Ma ei olnud ameerika keskkoolis asjatult poksikursust läbi teinud. Lõin oma vastase oimetuks ja ühtlasi lahendasin delikaatse autoriteediküsimuse ilma ilukõne traavivõistluseta. Kohendasin pisut korratusse sattunud soengut ja läksin ukse poole, kuid samas sähvatas mulle pähe jultunud mõte. Kahmasin toolileenilt kõrgesti austatud ülemuse püksid ja väljusin siis kabinetist kärmel hiilival sammul nagu kurjategija.

Olen tagantjärele nii mitmelgi korral arutanud oma tegu, mis tähendas mulle töökoha kaotust. Kui oleksin nõustunud ülemuse kaunis tühistena tunduvate tingimustega, oleksin kindlasti omandanud raha ja võimu, saavutanud edu. Võib-olla oleksin saanud koguni äriühingu aktsionäriks, sest on ju teada, et paljud tähtsad kaubalepingud ja varanduste siirded otsustatakse voodis, mitte aga nõupidamislaua ääres. Minu tutvusringkonnas on kümneid jõukaid ärinaisi, kes on hankinud oma ettevõtte algkapitali seksapiiliga. Kuid sellele tähtsale seigale, mis märkimisväärsel viisil mõjutab kapitalide tekkimist ja jaotumist, ei pööra tähelepanu ükski rahvamajandusmees. Iga ilus naine võiks hankida endale varanduse vaid oma iluga, sest õige paljud mehed on paigutanud ja paigutavad edaspidigi oma kapitali ettevõtetesse, mis ei anna intresse. Mees on juba kord polügaam, kes püüab elult võtta rohkem, kui sealt saada on. Ja seda asjaolu teame meie naised liigagi hästi!

Olgugi et Seppo Sikanen pidi mitu nädalat kandma tumedaid prille, ei tõstnud ta minu vastu kaebust peksmise pärast. Ka ei püüdnud ta minu seelikusabasid ega palka tõsta. Ometigi ei mõjunud mitte peksmine — ta kasutas just seda sõna — minu vallandamisele otsustavalt kaasa, vaid harilik abielulahutuse oht, mis sai alguse minu kaunis süütust vembust. Nimelt saatsin peadirektor Seppo Sikase püksid lunamaksuga tema naisele. Juurde lisasin väikese kirja, milles tänasin direktorit iseäranis meeldiva ürituse eest, mis jäi paraku väga ühepoolseks. Tundus tõenäolisena, et saadetis põhjustas Sikaste kaunis kodus nõupidamise, kus sotsiaalse seisundi sümboleid ja tunnuseid tõlgitseti erineval viisil. Märkasin seda enneköike

sellest plaastrist, mis ehtis Seppo Sikase otsaesist. Haav ei olnud nimelt minu tekitatud.

Tunnistan meeleldi, et olin pisut alatu, loopides kaikaid ligimese kodaratesse. Oli ju Seppo Sikases kübeke härrasmeestki. Ta pidas alati meeles naise sünnipäeva, kuid unustas seejuures tema vanuse. Tema hinge sügavustes elutses kõrvetav igatsus: restoranis igatses ta kodust õhkkonda ja kodus restoranikostitust. Ta uskus, et loob jumalaga soodsa vahekorra, kui kingib koguduste jõulunäitemüükideks pruugitud rõivaid ja asutab trobikonna heategevusseltse. Seepärast oli üsna loomulik, et vabariigi president mõni aasta hiljem talle seltsinõuniku auastme ja -nime omistas.

Seppo Sikanen oli vähk. Ta ei kõndinud pöiad sissepoole. Kuigi jätan ta nüüdsest peale enam-vähem täielikult sotsiomeetriliste mõõtmiste hooleks, ütlen veel mõne sõna temataolistest tippisiksustest, kes tavaliselt mängivad ühiskonna tähtsamaid osi. Nad on spetsialiseerunud juhtimisele. Võimekamad juhivad iseennast juhtivatele kohtadele, misjärel neil on mugav kõigele käppa peale panna. Kui nad on normaalsete mõõtudega, pole neist ühiskonnale ohtu, aga kui nad on jupatsid ja otsekui kogemata lühemaks raiutud, on nad ohuks ja ristiks kaelas enneköike meile naistele. Seepärast julgengi öelda: hoiduge, naised, väikestest meestest! Nad kannatavad parandamatu lühiduskompleksi all, mis põhjustab tüsistusi. Haiguse sümptoomideks on võitmatu võimuiha ja auahnus, kõnelemata raha- ja lihahimust. Salakavalalt peavad nood väikesed mehed jahti pikkadele naistele, justkui otsides kompensatsiooni oma väiksusele. Nad kannavad kõrgekontsalisi saapaid ja sulge kübaral, et paari sentimeetri võrra pikkust juurde saada. Väiksusehirm ahvatleb väikesi mehi meeletutele tegudele. Väiksus annab neile sirge rühi ning võime upitada end kõrgele intriigide ja küünarnukkide abil. Kui Napoleon oleks kümme sentimeetrit pikem olnud, poleks ta ealeski läinud Venemaa steppidesse seiklema. Ja kui Seppo Sikanen oleks kas või Napoleoni kasvuga olnud, poleks ta hakanud ründama naist, kes on temast pikem, tugevam ja targem.

Kõigest muust, mida oleks veel jutustada Seppo Sikasest ja sellest, mida ta tegi, on kirjutatud minu memuaaride järgnevates peatükkides ja jaoskonnakohtu protokollides aastaist 1944 ja 1946.

Neljas peatükk

Armas Karlsson oli neitsi, kes käis pöiad sissepoole. Tüüakas blond isane. Ta oli minust kuusteist aastat vanem, siniste silmade ja hallikate juustega leskmees, kelle lootusi ei olnud veel krooninud edu. Eiras oli tal kinnisvaraseltsi aktsiakorter ja Oulunkyläs väike tööstusettevõte, kus valmistati trükivärve ja kliistrit. Viimati mainitud saadus ei olnud too vägevalt reklaamitud «Karlssoni kliister», millega võis kas või kingatallad pilvede külge kinni kliisterdada ja mis pealegi oli välismaine toode, vaid aus soome tapeedikliister, mis kõlbas ainult paberi seinale kleepimiseks. Trükivärvid ja kliistrid on nagu rinnahoidjadki alati moes, mistõttu neid peetakse majanduselu staatilisteks näitajateks. Suur ülemaailmne kriis siiski näitas, et majanduslik elu kujutab endast dünaamilist, lainetavat liikumist. Maailm tuli toime vähesema hulga trükivärvi ja kliistriga kui varemalt. Seda võis märgata ajalehtede veergudest, kus kasutati lahjendatud värve. Asjaolu, et suurte kõmulehtede uudised ei olnud nii mustad kui prisketel küllusaastatel, ei tulenenud skandaalide kahvatusest, vaid lihtsalt soovist musta värvi kokku hoida. Nõudmise ja pakkumise seadus avaldas mõju ka kliistriturule: kuna kellelgi polnud jõudu oma korteri seinu tapetseerida, ei müüdud ka kliistrit just palju.

Eelöelduga seletuvad Armas Karlssoni majanduslikud raskused. Müügituru kriis. Igaüks pidas küll neid raskusi silmas, kuid endale neid keegi ei himustanud.

Armas Karlsson oli aastaid olnud «Kütsiko» paremaid äripartnereid. Teadsin, et tema võlg Sikasele kasvab iga kuuga ja et tema kirjanduslikud harrastused on seotud vekslite temaatikaga. Tundsin tema vastu siirast sümpaatiat ja võib-olla oli mul temast natuke kahjugi. Ta oli meie büroos peaaegu igapäevane külaline. Ta ei põdenud mingisugust juhtimishaigust ja elukalliduse jätkuvast tõusust hoolimata oli ta otsustanud elada. Ta käitus alati eriti viisakalt, ja et ta lesk oli, sai ta enese tahtmata ja teadmata meie büroo naiste pideva tähelepanu objektiks. Üks masinakirjutaja, kes pärast abielulahutust tundis end otse uue inimesena, kõneles alatasa Armas Karlssoni suurest rikkusest. «Tööstur Karlsson lausa ujub kullas!» Noor kassapreili oli aga arvamusel, et tööstur Karlsson on salarikas ihnuskoi, kes ei raatsi uuesti abielluda. Äriühingu arveametnik, punasejuukseline leskproua, arvas omalt poolt, et mehe koonerdamisel ei ole abiellumisega midagi tegemist. Kõik tuleneb vaid töösturi erakordsest tagasihoidlikkusest. Ta olevat nii häbelik, et kustutab tule, kui mõtleb naistele, ja teeb oma elu võimalikult ebamugavaks, pidades seda moraaliks. Kuid kompanii pearaamatupidaja, kes kahtlustas kõiki, nii et luges enne oma sõrmedki üle, kui kedagi kättpidi teretas, lõpetas tavaliselt mõttevahetuse vägagi realistlikult:

«Tööstur Karlsson ei ole häbelik ega rikas, vaid terve ja vaene mees, kellel puuduvad täielikult ärimehevaist ja julgus. Kui «Kütsiko» nõuaks talt üheaegselt kõikide arvete tasumist, ei jääks talle järele muud kui nukker naeratus ja majandusnõuniku tiitel.»

Tõepoolest: tema naeratus oli alati pisut nukravõitu. Ja kui kaks nukrat naeratust vastamisi satuvad, tekib sellest kergesti vahekord. Nädal aega hiljem, kui sain kuulda, et ma ei kõlba enam «Kütsiko» väliskorrespondendiks, kohtasin Armas Karlssonit meie büroo vestibüülis. Ta oli kaks tundi oodanud Sikase jutule pääsemist ja lugenud sel ajal Shakespeare'i. Ja ei midagi muud kui «Veneetsia kaupmeest». Mine tea, valmistus ta loovutama oma kehast naela osa liha võlausaldajatele või otsis ta siis parajaid repliike, et lisakrediiti paluda. Igal juhul jättis ta murelíku ja nagu eemalviibiva inimese mulje. Minu tervitusele vastas ta hajameelselt ja küsis üldise šablooni kohaselt, kuidas elu läheb. Rääkisin, et mulle on koht üles öeldud. Ta muutus veelgi nukramaks, mõtles viivu ja küsis vaiksel häälel:

«Mispärast?»

«Ma olevat sündsusetult käitunud.»

«Sündsusetult? Teie, preili Baranauskaite?»

«Mina.»

Ta raputas pead, nii et luitunud juuksed hilbendasid, ja vastas filosoofiliselt:

«Inimmõtte ajalugu tunneb ainult ühte tõhusat hea käitumise reeglit: «Mis teie iial tahate, et inimesed teile peavad tegema, nõndasamuti tehke ka teie neile.»»

«Ilusasti öeldud,» vastasin naerdes, «kuid minu juhtum on vastupidine: mina ei tahtnud, et minule oleks tehtud nõnda, nagu mina ei tahtnud teha temale . . .»

«Temale? Kellele nimelt?»

Kohmetusin ega osanud vastata. Õnneks päästis uksehoidja olukorra. Ta tuli tööstur Karlssonile teatama, et peadirektor Sikanen on just nüüdsama oma kabineti diivanil tegemas arstide poolt ettekirjutatud tervistusuinakut. Tööstur vaatas vilksamisi kella ja küsis rahulikult:

«Kui kaua ta magab?»

«Raske öelda,» vastas meie firma leplik eeskojanõunik, kel ei olnud kirikukupja õigusi. «Võib-olla tund, võib-olla kaks.»

«Olen oodanud alles kaks tundi, eks ma või oodata veelgi.»

«Pole mõtet. Vastuvõtunimestikus on juba kolm inimest enne teid. Need on oodanud eilsest saadik.»

«Imelik,» ohkas tööstur, «ja mina leppisin vastuvõtu asjus kokku juba möödunud nädalal.»

«Siin pole midagi imelikku. Need teised leppisid kokku juba palju varem.»

Armas Karlsson näppis peos olevat «Veneetsia kaupmeest» ja tegi äkitselt hulljulge ettepaneku:

«Kas teie ei võiks minna peadirektorit üles äratama? Minu asi on tähtis.»

«Härra majandusnõunik,» vastas uksehoidja kummardades, sest ta tundis suurepäraselt oma rasket rolli, «minul on õigus äratada peadirektorit bürootundide ajal ainult eriti tähtsatel juhtudel, ja need on järgmised: tulekahju meie oma büroos; peadirektori proua; delegatsioon, kes tahab peadirektorile ordenit üle anda; kauged välismaised külalised, kes pöörduvad peadirektori poole palvega asutada mõni uus, kaubanduslikke ja kultuurilisi sidemeid arendav ühing (parajasti on teoksil «Soome—Kuveidi Ühing» ja «Tulemaa Ringreiside Selts») ning presidendi, piiskopi ja Alkoholimonopoli isiklikud esindajad. Jah, ja need siis oleksidki kõik. Ja nagu juba ennist ütlesin, ei saa ma teha erandit.»

Armas Karlsson kujutas endast erandit, kes iialgi ei kadestanud vaeste rahulolu ega rikaste vara. Kui raske küll oli tal läheneda inimestele, kes kummardavad kõikvõimsat raha ja vannuvad Mammona nimel, kellele tõde on haruldane luul ja kristlikkus sama mis elukindlustus. Need inimesed tikuvad alati esinema peaosades nagu teatri suflöör ja annavad elu suures liikluskeerises vaesele jalakäijale eesõiguse vaid siis, kui too lamab kiirabiautos.

Uksehoidja leidis, et on oma kohuse täitnud, ja lahkus. Jäin kliistritöösturiga jälle kahekesi. Tüüakas blond neitsi,

kelle kinganumber oli vähemalt nelikümmend kuus, kellel oli nukrameelsusse vajunud pilk ja inimese headusse uskuv lapsemeel, äratas mu südames kõige õrnemaid tundeid.

«Noh, nõndaviisi, ega pole midagi parata,» lausus ta peaaegu iseendale. «Eks peab siis muudkui ootama.»

«Mul on kahju, et ma ei saa teie heaks midagi teha,» ütlesin mina.

Ta vaatas hetkeks mulle silma ja manas näole muretu ilme. Tema peas vilksatas mõte, mis rüütas end sõnadesse:

«Preili Baranauskaite, ma sooviksin teiega kokku saada. Tahaksin teiega juttu ajada.»

Olin ettepanekuga päri, leppisime kohtumise suhtes kokku ja ta lahkus büroost reipal — mitte kergel — sammul, just nagu oleks talle lubatud lisakrediiti või maksutärmini pikendust. Mind ärritas tema kõnnak. Ta liikus nagu antiikaja sõjagaleer: pisut õõtsudes ja nõksatuste kaupa. Võib-olla olid tema jalapöiad liiga palju sissepoole pööratud? Aga niisugune oli ka tema pilk. Südametunnistus — või midagi selletaolist — püüdis mind noomida: inimest ei tohi hinnata tema välimuse põhjal. Kuis tõendaski geniaalne füsiognoomika asjatundja, kellele kord andsin keeletunde: üsna sageli on lurjustel hea rüht ja tuhvlikangelastel energiline lõug.

*

Niiviisi see algas. Ei mingit romantikute kuupaistet ega tuimastavat vagadust. Pisut naeratuse alkeemiat, pisut ühesuguseid harrastusi ja mõtteid, alateadlikku ühtekuuluvustunnet ja üksindushirmu. Me ei olnud mingid kirjanduskriitikud, kes otsivad imesid, vaid tavalised argipäevahinged, kes otsisid teineteise südames varjupaigaõigust. Väga lihtne ja sirgjooneline, kas pole? Otsekui ristsõnamõistatus, mille lahendamiseks läheb vaja ainult pliiatsit.

Meid laulatati augusti algul. Enne seda sõlmisime abielulepingu, kus määrati täpselt kindlaks kummagi abielupoole varanduslikud õigused. Kumbki pidi vastutama üksinda nende võlgade eest, mida ta oli teinud enne abielu või teeb abielu kestel. Leping anti Helsingi jaoskonnakohtule üle 2. juulil 1934. aastal, kanti protokolli ja tehti ajalehtede kaudu ametlikult teatavaks.

Minu arvates on ülearune, koguni maotu jutustada kõigist üksikasjadest ja meeleoludest, mis on seotud kihlusajaga, pulmaöögа ja esimese argipäevaga. Ma ei kuulu niisuguste naiste hulka, kes pisaraid valades halisevad pulmaöö pettumuste üle. Minul ei olnud mingeid asjatuid illusioone ega mehel niinimetatud *jus primae noctis*'t. Olin just kolmekümneaastaseks saamas ja teadsin oma kogemuste põhjal liigagi hästi, et miski ei sünni valmis kujul — kõige vähem mees, keda peab järjekindlalt kasvatama. Kurameerimise perioodil on meestel kombeks sonida igavesest armastusest otsekui pensionist, mida antakse kas pikaajalise teenistuse eest või siis armu poolest. Säärase lemmikroaga ei hullutanud Armas Karlsson mind kunagi. Tema märkas alati õigel ajal mõistust appi kutsuda, sest ta teadis — või vähemalt aimas —, et nii armastus kui ka patt on tavaliselt hea koostöö tulemus.

Kui Sikased said kuulda, et olen asunud majandusnõunik Armas Karlssoni majandust juhtima, hakkasid nad meile survet avaldama. Minu mees jäi nüüd otsekui asepatuoinaks. Olin alandanud peadirektor Sikast ja ta ei andnud seda iialgi andeks. Nüüd oli tal hea võimalus kätte maksta, ja ta maksis kätte meile mõlemale. Ühel ilusal päeval hakkas minu mees kuulsaks saama. Avaldati, tõsi küll, vaid protestitud vekslite nimekiri, majanduselu mõjukas häälekandja, mis rahuldas ärimeeste lugemistarvet ja nende abikaasade uudishimu. Kui inimene tahab ükskord ärgata kuulsana, ei tohi ta kunagi magada, ütlevad Ameerika filmitähed ja gangsterid. Armas ei saanud ööd läbi sõba silmale — ja sai ikka kuulsamaks mehena, kes ei suuda oma arveid õiendada. Vekslid langesid nagu kergemeelsed naised öisel tänaval. Müüsin oma pärանduseks saadud aktsiakorteri Hakaniemel ja laenasin raha mehele. Loomulikult võlakirja vastu, sest meil oli ju abieluleping, mida tuli au sees pidada.

Hakkasin meest tehase juhtimisel abistama. Nägin kohe ära, et personali hulgas tuleb teha ümberpaigutusi. Kõige tähtsam oli leida võimekas reklaamijuht, mees, kes olnuks suuteline müüma eskimotele külmutuskappe ja Kesk-Aafrika neegritele lumeräätsasid. Pärast hoolikat sõelumist leidsimegi säärase inimühiku, noore kirjaniku, kes oli lapsest saadik parandamatu kirjutamissügeluse all kannatanud. Trükivärvide ja kliistri reklaamimine seostus nii tihedalt tema kirjandusliku maailmaga, et ta tegi kõik, mis tema võimuses oli, et korralikku kuutasu välja teenida.

Tema luuletusi oli tulutu arvustada, kuid tema reklaamtekstid olid tõhusad ja omapärased. Seda tõendas kõige paremini kliistri suurenev minek. Juba esimese kuu jooksul kindlustas see sündinud sõnasepp meie tehasele läbimüügi tõusu kolmekümne protsendi võrra ja kaks kohtukutset valeliku ja eksitava reklaami pärast. Olin kirjanik H. tegevusega väga rahul ja tunnistasin heal meelel, et luuletaja ei tarvitse just tingimata põdeda vaimuhaigust, kuigi see talle abiks on. Igal juhul tema tulemusrikas töö, mida oletatavasti tiivustas mingisugune inspiratsioon, vääris tunnustust, samuti nagu näitlejate ilus kummardus teatris teenib alati ära aplausi.

Tehase tootmisvõime tõstmiseks ja kulutuste vähendamiseks tuli läbi viia mitmeid nimetamisväärseid uuendusi. Oli meeldiv tunda end mehe töökaaslasena, toetada ja abistada teda ja samal ajal saada viisakat kuusissetulekut, mille ma loomulikult paigutasin oma pangaarvele. Kuid vaatamata ülemaailmse majandusliku surutise leevenemisele ja meie ettevõtte läbimüügi järjekindlale tõusule, oli meie olukord pidevalt üpris kriitiline. Raha ei suurendanud õnne, vaid elumõnusid — ja just viimaseid me ihkasime. Armas oli idealist, kel oli virnade viisi värskeid sõnu, kuid sootuks kuivad ideed, mida ei saanud ellu rakendada. Aga aeg nõudis tööd ja tegusid, sest ainult telegrammis maksavad sõnad, ja mitte teod. Võtsin enda peale müügiosakonna juhataja kohused ja kutsusin ajalehtede väljaandjad ja maalermeistrid äridineele. Rikkumatutele maalermeistritele-tapetseerijatele avaldas dinee mõju ja nad tulid eranditult üle meie klientideks, kuid ajalehtede väljaandjad ja trükikojaomanikud olid juba mitmel korral jõudnud peadirektor Seppo Sikase juures lõunal ja dineel käia. Siis selgus mulle, et «Kütuseimport Sikanen ja Kompanii» oli hakanud välismaalt importima väga odavahinnalisi trükivärve meie endiste klientide tarvis. Olime kaotanud turu. Meie ei suutnud Sikastega enam konkureerida, vaid tunnistasime alandlikult nende väge ja võimu. Olin kindel, et neist saavad kord Hietanieme kalmistu mõjukaimad mehed . . .

Guy de Maupassant, keda ma suuresti imetlen, on kord kergekeelselt öelnud, et voodi on meie elu: seal me sünnime, seal me armatseme ja seal me sureme. Tahaksin meeleldi lisada, et paljud abieluinimeste omavahelised nõupidamised toimuvad samuti voodis. Seal võib nii hõlpsal viisil end elukaaslasele avada — või selja pöörata. Armas avas end. Ta usaldas mulle oma hooled ja mured, küsis nõu ja teostas taktilisi meeleolu-uuringuid. Ühel hilisel õhtutunnil sõnas ta nukralt:

«Minna, sina oled minu vastu olnud nii hea ja arusaaja, palju rohkem, kui seda on harilikult naine mehe vastu. Aga et kõigel on oma mõõt, nõnda siis sinulgi.»

Ta silitas mu juukseid, vaikis hetkeks ja jätkas pikkamööda:

«Olen sulle võlga sada kaheksakümmend tuhat ja ma ei tea, kunas saan selle tagasi maksta. Tehas on pankroti äärel. Kui ma paari nädala jooksul ei saa kuuesajatuhandelist laenu, olen kadunud mees . . . Ja seejärel valitsevad minu varandust Sikased.»

«Katsu saada nad niikaugele, et nad akordiga nõus oleksid.»

«Tegin ettepaneku, aga nad ei ole päri. Minna . . .»

«Jah?»

«Kas sa võiksid mind aidata?»

«Minu arvel on ainult paarkümmend tuhat.»

«Kas sa ei võiks kirjutada oma emale Ameerikasse ja paluda temalt laenu?»

«Ei.»

«Sel juhul on minu mäng mängitud.»

Mehe hääl hakkas värisema. See oli meie elu süngeim voodinõupidamine. Püüdsin torgata valgustäppe halli hingemaastikku ja ütlesin:

«Silmitsesin hiljaaegu oma horoskoopi ja see tõotab aina head. Aga alles järgmisel nädalal.»

Armas naeratas sunnitult:

«Optimist . . .»

«Mõnikord.»

«Seda olin minagi veel, kui sind kosisin . . .»

«Uskusid muidugi, et olen jõukas?»

«Ei. Uskusin omaenda võimalustesse. Ma ei võtnud arvesse, et Seppo Sikanen hakkab konkureerima.»

«Inimene peaks alati laenama pessimistilt, kes kunagi ei looda midagi tagasi saada.»

Tekkis pikk, haigutama ajav vaikus. Sügistalve külm tuul oli tunginud ventilatsioonitorusse ja mängis seal oma kaeblevat flööti. Tänavalt kostis möödakihutava tuletõrjeauto läbilõikav sireen. Armas kustutas tule, soovis mulle head und — aga ei pööranud selga. Vaikides ja ohkeid tagasi surudes püüdsime otsekui luurata teineteise mõtteid. Mees jäi tukkuma ja silmapilgu pärast hakkas sügav norskamine — too ebameeldiv raport inimese peakorterist — mind ärkvel hoidma. Äratasin mehe üles. Ta võpatas, lülitas hädaliselt valguse sisse ja heitis ehmunud pilgu ümberringi.

«Luupainaja . . . Magasin ebamugavas asendis . . .»

«Ja norskasid.»

«Ah nii. Muide, mis seal sinu horoskoobis siis öeldi?»

«Aina head. Rahaasjad lahenevad hiilgavalt, uusi tutvusi ja mingi lõbus oleng, ja mis seal kõik oligi.»

«Ah oleng? Päris tõesti, et oleng?»

«Seda küll. Mis siis?»

Armas hõõrus silmi ja haigutas: «Unustasin sulle rääkida, et meid on järgmiseks nädalaks kutsutud perekonnaõhtule.»

«Perekonnaõhtud mind ei huvita.»

«Ega mindki, aga meil on kohustusi. Mäenõunik Karjula on mulle kolmandast põlvest sugulane. Me ei või ära öelda.»

Ühe mitteametliku statistika järgi oli Soomes nelikümmend rikast meest, kes teenisid rohkem, kui jõudsid kulutada. Nende hulka loeti ka mäenõunik Karjulat. Mina ei olnud temaga kunagi kokku juhtunud, aga üks meie perekonnatuttav, proua S., Helsingi seltskonnaklatši elav «Väike Entsüklopeedia», oli kord andnud temast järgmise tõepärase kirjelduse:

«Hallinev, keskea ületanud mees, kellel on hoolitsetud sokuhabe, vilavad silmad ja kaval süda. Ta võib Soome metsad nõiduda paberiks ja paberi rahaks. Söögi alla joob ta kokteili, kuna ei või süüa tühja kõhuga, sõidab erarongiga, kuna ei salli tülitamist, ja litsub ligimeste naistele ligi, kuna oma naine on juba nii äralitsunud, et peab varjama oma vanust, kaalu ja muresid.»

Niisuguste teadetega varustatuna ilmusin mehe saatel mäenõunik Karjula luksuslikku majja, kuhu oli kogunenud palju rahvast, aga vähe inimesi — kui kasutada ühe tuntud küüniku sõnu. Õhtuülikonnad ja suured ordenid kujunesid endast mõjusaid rekvisiite banketi juurde, kus söömisest tehti rituaal ja joomisest oksendamisdraama. Kuna see kokkutulek avaldas minu tulevasele ärikarjäärile lausa pöörettekitavat mõju, pean vajalikuks sellest anda natuke üksikasjalisemat informatsiooni, kui seda teevad ebamäärased kuuldused, mida ei tohi iialgi täielikult uskuda.

Olin riietatud tumepunasesse siidsametist õhtukleiti, mille lõige oli väga ilus ja vahest veidi julgegi. Kleit oli minu enda oma, kuid ehted olin sunnitud laenama Vilanderi juveeliärist. Inimestel on endast üldiselt hea arvamus, ja ka mina olin endaga päris rahul. Kuid Armas, vaeseke, mõjus õige haletsemisväärsena oma liiga kitsas frakis, mis oli muretsetud soodsa konjunktuuri päevil.

Olin esimest korda perekondlikul banketil, kus suured rahad ja kõrged tiitlid üksteisega tiiba ripsutasid. Vestibüülis külaliste nimestikku vaadates leidsin, et minu mehel oli kutsututest kõige madalam tiitel — majandusnõunik, mille ta muide oli endale lunastanud omaenda rahadega noil aegadel, kui trükivärvil ja kliistril oli hea minek.

Hambavalu ja kadedust on raske varjata. Esimest e pannud ma tähele, kuid see-eest peegeldus külaliste nägudel kadedus, kui mind paigutati lauda peopereme kõrvale. Kui õigus küll oli kirjanduse bestselleril tunnistada: palju on kutsutud, aga pisut äravalitud.

Hästi valitud olid ka sõnad, millega peoperemees eriliselt minu poole pöördus, kui ta külalistele tervituskõne pidas. Ma polnudki tühipaljas proua Karlsson, kelle mees keetis kliistrit ja luges kokaraamatu asemel Shakespeare draamasid, vaid ameerika seltskonnadaam ja jumali kaunitar, keda oleks pidanud akvaariumis hoidma.

Mäe-, kaubandus- ja tööstusnõunikud heitsid mull meelitavaid pilke, kuid nende abikaasade ilmed süngestusid. Sattusin tahes-tahtmata meeste tölpuse ja naist kadeduse piinava risttule alla. Armas istus laua teise ääres minu vastas ja säras õnnest. Olin jätnud positiivs mulje tema kolmanda põlve sugulasele, kel oli Caesar mõjuvõim ja Kröösuse rikkused, kuid nõrk viinapea ja riivatud mõtted. Raha eest oli ta harjunud ostma kõike sõpru, auameteid ja võimu ning naisi, kelle ainuke võlu jõud seisnes voodivalmiduses ja ainuke mõistusemärk kärmes tegutsemises.

Õhtu esimene pool kulges jäikuse, pidulikkuse, fraasid ja «väga-rõõmustav-teiega-tutvuda» nentimise tähe al Oli huvitav kuulda saada, et mäenõunik T. proua käi kord nädalas Stokholmis lokkija juures ja kord kuus Pariisis iluravil. Ta kuulus üheksasse heategevusseltsi ja koduperenaiste õmblusringi, kus kooti Ambomaa paganate lastele sukki. Peadirektor F-i abikaasa hoidis näol vihast ilmet, just nagu oleks ta esindanud uut kirjanduslikku suunda, mis vihkab nalja ja põlgab meelelahutust. Lõin kahtlema, kas ta tervis on korras, sest ta oli nii kõhn, et tal ei pidanuks isegi pihavoolmeid olema. Heameelega kasutas ta sõnu «rämps» ja «totakas». Ta mõistis inimese nõrkusi, kuid ei andestanud neid. Erakordselt huvitav tutvus!

Mäe- ja kaubandusnõunik O. proual kuuldi samuti olevat rohkesti harrastusi. Ta oli Helsingi koeraühingu «Boxer Club» auesimees, ühenduse «Lilled Vanadekodudesse» eestseisuse liige, «Sarlakite vastu Võitlemise Liidu» ja «Näitlejate Toetuse» aseesimees ning võistluse «Missid Välja» žürii alaline liige. Ta käis kokteiliõhtutel ja kunstinäituste avamisel oma uusi kübaraid demonstreerimas ja «Rahvusteatri» esietendustel suflööri kuulamas. Kunagi oli ta usinalt Freudi lugenud ja nägi nüüd kõikjal vaid sugutungi avaldusi. Tema enda seksapiil elas paraku veel ainult sõnades. Leiutanud mingi varemalt leiutatud kahemõttelisuse, naeris ta südamest ja vilksas minu poole vaadata:

«No eks ole, proua Karlsson?»

Noogutasin nõusolevalt pead, olgugi et ma polnud samal arvamusel. Ta püüdis minuga jutu peale saada ja tähendas aeg-ajalt, et tema mees olevat kaksiknõunik — nii mäe- kui kaubandusnõunik. Ja siiski kannatavat nad väikselt puudust, kuna olevat viimastel aastatel elanud ainuüksi protsentidest.

«Te ju teate, proua Karlsson, kui jõledalt madalaks meil protsent on löödud. Waldemar ütlebki, et kõrged protsendid annavad rahamehele samasuguse vurhvi kui kõrged kontsad ilusa säärejooksuga naisele.»

Päevasündmustes oli proua O. erakordselt kodus. Värskeid uudiseid hankis ta oma lokkijalt ja isiklikke arvamusi ajalehtede kirjaderubriigist. Ta ei teadnud kunagi, mida võib mehelt saada, kui ta enne polnud nutnud.

Meeleolu ja käitumine hakkasid vähehaaval vabamaks muutuma. Mäenõunik Karjulat tunti kui meest, kes harilikult kustus enne, kui külalised jõudsid süttida. Kuid tol õhtul püsis ta laua ääres ja proovis minu külge soojendada. Ta ei uskunud, et naine suudaks mehe südant varastada, sest ükski naine polnud eluilmas katsetanud tema südant varastada. Tema rasvunud elupump võis ka minu poolest rahus edasi tõksida. Tundsin lausa tülgastust, kui tema briljantsõrmustega ehitud sõrmed hakkasid minu kleidisabasid käppima. Armas püüdis mulle silmadega märku anda, otsekui tahtnuks öelda:

«Mu kallis väike Minna! Ära pahanda mäenõunik Karjula lapsemeelt! Proovin teda käendajaks saada ja seepärast tuleb ta tuju üleval hoida.»

Külalised olid juba nii «sundimatud» ja «vabad», et ei pööranud võõristavat tähelepanu peoperemehele, kes lutsis oma habemest jäätist ja likööri ning püüdis sõnadega palsameerida minu vaest vaevatud hinge.

«Proua Karlsson... Äh, korrat, sa olid ju Minna... Kuule, plika... Oi, jessukse veli, kuidas sa ajad mehe vere mässama... Noh, ära tee väljagi... Ei see minu eite loksuta... Las ma'nd väheke näpistan...»

Armas katsus mind oma pilkudega julgustada. Proua O. hakkas kõrvalistuvale kaubandusvürstile midagi kõrva sosistama, näidates samal ajal minu poole sõrmega, milles oli vähemalt auto väärtusega sõrmus. Peadirektor F-i proual oli täielik põhjus valjusti kätsatada: «Totakas!»

Mäenõunik jätkas rünnakut sõna ja teoga. Tema pilk lausa põletas minu ihu. Nüüd oli ta saavutanud selle purjuspäisuse punkti, mis riisub mehelt vähimadki härrasmehe omadused ja tõukab ta ürgsete metsinimeste sekka. Ta limpsis keelega ilaseid huuli, sagris oma sokuhabet ja jõuras kõva häälega:

«Oi, jeerum, misuksed tissid! Misuksed tissid!»

Tekkis juhmistav vaikus. Kõik pöördusid vaatama mäenõunikku, kes vahtis mind nagu tumm jutlustajat. Paar daami, tundes kõrvetisi, tõusid lauast. See oli varjamatu kõlbeline pahameel, milleks andis põhjust minu liialt dekolteeritud kleit. Kaubandusnõunik Hörnö, kes oli mõni hea aeg tagasi abiellunud oma stenografistiga ja lõpetanud seepärast dikteerimise, söandas nüüd naise loal dikteerida kogu külalistesummale:

«Tema kleit on ju otse skandaalne... Liiga ameerikalik, ei kõlba meie laiuskraadile.»

Tema oli valmis naiste rõivastumisviisi hukka mõistma ka siis veel, kui nood on juba niikuinii peaaegu alasti. Heitsin abipaluva pilgu mehe poole. Armas püüdis häbist kangelaslikult jagu saada. Mäenõunik Karjula aga

oli oma häbist juba jagu saanud. Ta haaras minu kleidi dekoltee äärest kinni ja lällas:

«Misuke vahva vaatepilt! Nende rindade eest ma annaksin ei tea mis, kas või kogu varanduse!»

«Nonoh, Eemil,» manitses peadirektor F. «Ära'nd ikka liiale mine.»

Tõukasin mäenõuniku käe eemale ja tahtsin tõusta, kuid Armas hakkas mind rahustama:

«Minna, saa ometi naljast aru.»

Mäenõunik viskas oma kolmandast põlvest sugulasele vinge ja ainitise pilgu ning turtsatas riiuhimuliselt:

«Pea sina, kliistrikeetja, mokk maas! Ma ei mõtlegi su naist võrgutada, aga ka minul on õigus ilusat naisterahvast imetleda. Ja nagu ma juba ütlesin, on need rinnad vaatamisväärsus omaette...»

«Eemil!» hüüatas proua Karjula. «Sa rikud kogu õhtu ära!»

«Rikun ära? Põrgu päralt, ega me praegu kirikus ole! Kuule, Minna, võta tissid paljaks, ja ma löön miljoni lauale!»

Majaperenaisel oli õigus: õhtu oli rikutud. Osa võõraid tõusis peolaua äärest üles ja asutas lahkuma. Siit-sealt kostis lustakaid hõikeid. Meeleolu oli nagu oksjonil juurdehõikamise ajal. Mäenõunik oli siiski neid mehi, kes tahavad oma hõiked välja maksta. Ka kõige meeletumad. Ta tõmbas põuetaskust tšekiraamatu, kirjutas minu nimele miljoni marga suuruse maksuorderi, lükkas selle minu ette ja ütles väljakutsuvalt:

«Võtad paljaks?»

«Eemil!» hüüdis proua Karjula jälle.

«Tasa! Mina küsin, kas võtad paljaks — või tuleb teine sihuke juurde panna? Küll minu ressursid vastu peavad.»

«Eemil, Eemil! Sa oled purjus,» hädaldas majaperenaine.

«Mina olen purjus jah, ja sellepärast tahan lõbutseda. Niimoodi, proua Karlsson, mis sa arvad?»

Tekkis oimetukslööv vaikus. Mu nägemine pimenes ja Armas selgines. Saatsin ahastava pilgu oma mehele. Too oli niisama pinevil kui teisedki külalised. Viimaks andis ta silmadega — ja osalt ka kätega — märku, ja selle märguande tähenduse üle polnud vaja pead murda. Mulle tuli meelde ameerika vanasõna: «Parem tiss peos kui sõ[illegible]eda suus» ja ma tegin korraga julge otsuse. Tõmbasin rinnad paljaks, kahmasin laualt tšeki ja toppisin selle silma pilk käekotti. Heitsin rutaka pilgu oma mehele, kes hak kas ägedalt klaase kummutama, ja tõusin püsti. Peo peremees katsus minu eeskujul talitada, kuid vajus too liga tükkis kogu pikkuses laatsakile. Viimaks oli ta ikkag kustunud, lamas põrandal ega liigutanud enam oimugi.

Kui peremees oli magamistuppa kantud, võtsid palju külalised oma lahkumisotsuse tagasi, just nagu oleksi nad alles nüüd hakanud end koduselt tundma. Tegin me hele kohe ettepaneku lahkuda, aga te ju teate, missugun on joobnud neitsi. Selle kangekaelsusele ei ole tänini leitu küllalt sobivat võrdlust. Armas tahtis tingimata pidutse mist jätkata. Ta oli nagu sääsk, kes salvab söötja kät nagu surma põlgav sangar, kes tahab pühitseda oma või luskaaslase võitu.

Jätsin ta viivuks kõrgemate nõunike sekka ja astusi saalist vestibüüli, kus sattusin nägema kadeduse kehastu mist. Kõrgema seltskonna naiste koorekiht keeras mul selja. Peadirektor F-i proua ütles kuuldavalt:

«Maotu, ütlen mina. Totakas, täitsa totakas! Ta on vis ekshibitsionist . . .»

Tungisin daamide summa keskele ja sõnasin külma

«Vabandust, prouad. Ma ei ole ekshibitsionist, vai majanduslikult mõtlev ökonomist.»

Nad lõid kohkuma, mis on muide päris loomulik. Na olid aastate jooksul pidanud oma meestele näitama pal rohkemat, kui mina näitasin püstirikkale mäenõunikule, olid seda pealegi teinud tasuta. Just sellest tulenes nen kohkumus, ja mitte millestki muust. Nende põlglikud pi gud tekitasid minus trotsi. Küsisin tehtud viisakusega:

«Kulla prouad, kas te olete kunagi lugenud Pier Louysi romantilist teost «Chansons de Bilitis»? Ei ol Väga kahju, sest selle lugemine kuulub üldhariduse hulk Saalomoni Ülemlaul on selle kõrval vaid paljas pab Või mis te arvate Bilitise ihalevatest sõnadest? Niisugu test: «Minu keha õied! Oo, minu nisad! . . . Enne te oli jääkülmad kui raidkuju rinnad ja tundetud kui marm Teie lopsakas ja ümarik kuju on minu keha kauneim e Mähin ma teid kuldsesse loori või lasen teid alasti val teie särav valendus käib ikka mu eel. Olen õnnelik tänas ööl!»»

Kari nõunikke oli kogunenud minu selja taha käsi pl sutama. Mäe- ja kaubandusnõunik O. proua, kelle seks

pill'elas parajasti üle teist õitsengut — nimelt sõnades —, krapsas mul kaelast kinni ja vadistas peaaegu nuuksudes:

«Oh, kui ilus, kui hurmav! Proua Karlsson, me peame teineteisega lähemalt tutvuma. Minu nimi on Karin Olivia, sündinud Tahvanainen.»

Majaperenaine oli tükk aega tagasi läinud magamistuppa mehe pulssi ja rahakotti kontrollima, kuid see ei häirinud kedagi. Kaubandusnõunik B., kel oli suur õmblusvabrik ja mitu rõivakauplust, pidas naistele kõnet. Ta polnud kunagi harjunud kõnelema kella, vaid kalendri järgi, ja ta jäigi oma kõnet pidama, kui suurem osa kuulajatest oli juba koju läinud või kuhugi tukkuma jäänud.

Kui mitme abielunaise kannatus on küll proovile pandud, kui nad on püüdnud meest koju tirida olengult, mis on juba lõppenud! Ligi neli kuud kestnud abielu jooksul oli minu mees esimest korda vägijookide mõju all. Ta ei olnud vastumeelne, vaid vastutõrkuv. Kuigi ta oli juba nii väsinud, et ei jaksanud enam suudki lahti teha, tahtis ta ikkagi mõttetut pidutsemist jätkata. Kui ma siis lõpuks talle jalad alla sain, purskas ta nutma ja ütles end olevat maailma kõige õnnelikuma mehe, kel on maailma kõige ilusam naine. Kui me hilissügisese viheda tuule käes autot ootasime, muutus ta poeetiliseks ja hakkas deklameerima — muidugi «Veneetsia kaupmeest»:

Antonio, pea püsti! Julgust, sõber!
Juut võtku ennem kõik mu luud ja liha,
kui minu eest sa kaotad tilga verd . . .

*

Hommikul käisin pangas, vahetasin tšeki rahaks ja alustasin seejärel mehega ärilisi läbirääkimisi. Ostsin tema kliistritehase tükkis varustuse ja võlgadega seitsmesaja tuhande marga eest ära, õiendasin kõik maksmist nõudvad arved, ülendasin end peadirektoriks ja nimetasin Armas Karlssoni abidirektoriks. Et mehel kunagi poleks põhjust öelda, et olen tema suhtes vaimset jõhkrust üles näidanud, kinkisin talle ühe aktsia. Temast sai nüüd hääleõiguseta äriosanik, kes oli firmaga «Karlssoni Trükivärvi- ja Kliistritehas» seotud ainult sellesse mahutatud kapitali võrra.

Minu äriühingu rahanduslik olukord kergenes — kõik tänu minu rindadele! — ja ma võisin kaunis valutult eraldada käibekapitali tootmistegevuse elustamiseks. Pool aastat hiljem töötas tehas täie kapatsiteediga, suurendades samal ajal kuulujuttude kapatsiteeti. Nüüd räägiti juba päris üldiselt, et mäenõunik Karjula on minu armuke ja vaene Armas õnnetu sarvekandja, kelle elu on nagu käsipuudeta sild. Me oleme kõik nobedad üksteist kritiseerima, et ise pääseda kritiseerimisest. Mehe erku lapsemeelt solvasid pöörased kuuldused ja ta langes puhuti sügavasse raskemeelsusse. Kui ühe ajalehe följetonist pani ette anda mulle tissinõuniku tiitel ja nimetus, tahtis mu mees vägisi alustada lehe vastu protsessi auhaavamise pärast. Ta ei osanud aimata, et kakskümmend aastat hiljem on naise rinnad trump, mis surub filmikriitikudki põlvili, rääkimata rikastest ärimeestest, kelle intiimsetel perekonnaõhtutel läheb tingimata käpukilkäima-susse tarvis. Esiotsa mind ärritas moraalijüngrite levitatud nuusktubakapilv, mis pani minu mehe uneski aevastama, kuid viimaks võtsin appi külma hoolimatuse. Naiste kadedus ja meeste totrus ei puudutanud mind vähimalgi määral. Minul oli vaid üks ülev eesmärk: teenida nii palju raha, et võiksin kõik vaikima sundida. Imetlesin alateadlikult kõvasüdamelisi naisi, kes olid suutelised paljastama meeste alpust. Teadsin oma kogemuste põhjal, et naise seelik on lipp, mille järel mehed truult marsivad. Ja kui ma nüüd otsustasin selle lipu võimalikult kõrgele tõsta, ei tulenenud see minu iseloomu nõrkusest, vaid pisukesest õelusest.

Armas kippus meelt heitma. Üksvahe lõi ta isegi minu truuduses kahtlema. Tõsi küll, täiesti põhjusetult, sest ma lasksin mehi vaid marssida. Ja sooritasin soodsaid äritehinguid.

Mäletan selgesti ühte voodinõupidamist, mis toimus 1935. aastal. Rääkisin mehele, et müüsin kellelegi rahakale ehitusettevõtjale päratu partii oma tehase sorditooteid hankeajaga kaks kuud ja maksutärminiga viisteist päeva pärast kättesaamist. Armas võpatas ja ütles kogeldes:

«Minna... Hoia ennast tema eest...»

«Mispärast? Ta õiendab ju arved korralikult.»

«Jah, aga... Aga ta on tuntud seelikukütt...»

«Ta on tuntud spordiaktivist, kes kütib ainult raha. Ma ei usu, et ta millekski muuks üldse võimeline on.»

Armas masseeris pakitsevaid meelekohti ja ütles sõnu otsides:

«Minna, ära'nd solvu, kui ma räägin sulle ühte asja. Inimesed on kadedad ja kadedus teeb nad tülgastavaks. Sinust kõneldakse linna peal üsna palju — üsna palju, armas Minna... Vaata, sina oled nüüd avalik tegelane — ja neid on õigus kritiseerida.»

«Tean, tean, aga sel pole mingit tähtsust. Kõik kõlakad said alguse sellest õhtust, kui võtsin paljaks oma... Jah, ja see sündis muide sinu pealekäimisel...»

«Seda'nd küll... Olin tookord veidi vintis.»

«Mina mitte.»

«Sina mitte, see on tõsi. Sina ju vihkad alkoholi.»

«Mitte alkoholi, vaid inimesi, kes seda arulagedalt tarvitavad. Sinu kauge sugulane poleks selge peaga ealeski teinud nii meeletult suurt pakkumist, mida ta nüüd surmatunnini kahetseb.»

«Jah, Eemil ei taha meid enam tunda.»

«Pole vajagi. Või igatsed sa tema kokteiliõhtuid, kus ei väsi ajud, vaid jalad?»

Armas jäi vait ja mina pidin tema sõnadest lausa sõõrutama välja need mõtted, mis teda piinasid. Viimaks võttis ta südame rindu ja jutustas vabandust paludes ära, mida ta oli kuulnud räägitavat. Ma ei suutnud naeru pidada. Just midagi säärast olin oodanud. Mind nimetatavat päris üldiselt Messalinaks! Selle erakordselt meelitava hüüdnime oli leiutanud peadirektor F-i proua, kes ise oli oma mehe võimekuse juba esimesel abieluaastal tuleproovile pannud — misjärel see prooviks enam kohane ei olnud.

Patsutasin emalikult oma õrnatundelise Claudiuse habemes põske ja ütlesin:

«Ja seepärast oled sina langenud täieliku depressiooni meeleollu? Oh, teid vaeseid mehi küll!»

«Armas Minna,» katsus mees seletada. «Mina ei ole sind ju süüdistanud. Mina tean, et sinu moraal on kõigutamatu, aga mis teha, kui inimesed on kord juba nii jälgid. Nad püüavad sind igapidi mustata ja ütlevad, et sa müüd meestele peale trükivärvide ja kliistri muudki...»

«Miks ma ei võiks müüa,» vastasin külmalt. «Mehed on ju valmis ostma kõike, mida ilus naine neile pakub.»

«Minna, ära jälle õelaks mine.»

«Mitte sugugi. Kõnelen vaid tõtt. Et olen nüüd mehi pisut kriitilise pilguga jälginud, julgen öelda, et nad on põrsad. Nad räägivad armastusest nagu mingist haigusest. Ja seda taipab iga mõistusega inimene, et armastuse patoloogia on põrgu, mille väravaid ei tohiks iialgi avada. Mehi ahvatleb ikka tundmatu ja uus. Mees abiellub Bertaga vaid sellepärast, et ta mõtleb Hertale ja ei saa Martat mingil kombel endale. Kui sa esimesest silmapilgust ei näita üles palavat armastust mehe vastu, ütleb too, et sa ei ole õige naine; kui aga näitad, siis ütleb ta, et oled kergemeelne, liiga tundlik, libu, võrgutaja või midagi muud väga madalat ja odavat. Kogu inimkeele sõnavaragi on loodud naise alandamiseks ja mehe ülendamiseks. Kohe ma tõestan oma väite. Kui tihti küll öeldakse, et naine on langenud — mees selle asemel on aga kangelaslik südametemurdja; naist nimetatakse tänavatüdrukuks, kokotiks ja lirvaks, aga meest selle asemel Don Juaniks, Casanovaks või suurejooneliseks «armastajaks». Truudusetu naine on ilma pikemata häbiväärne abielurikkuja, kuid mees vabameelne õnnekütt, kellel juhtub pisut vallatuid «kõrvalhüppeid» — tegelikult on säärane mees aga kas impotentne või siis kõigesööja tõbras nagu sigagi. Ma pole kunagi kuulnud räägitavat lõbupoistest või tänavameestest, olgugi et neid on rohkem kui vastavas seisuses naisi. Kahju küll, et soome keel ei ole minu emakeel: vastasel juhul looksin sellesse kaunisse ja kõlavasse keelde mõned uued sõnad. Aga sündinud ameeriklasenagi julgen soovitada, et teoksil olevasse «Tänapäeva soome keele sõnaraamatusse» võetaks vähemalt «libu» ja «hoora» kõrval sisse ka maskuliinseid vorme kajastavad sõnad, nimelt «litsist» ja «bordellist»...»

Minu äge ja natuke mõnitav kõne katkes. Minu armas, kuldne mees nuuksus valjusti:

«Minna... Kulla Minna... Ära löö enam...»

Näppisin sõrmeotstega oma Claudiuse laia rinna uhkeid karvatutte ja vastasin leplikult:

«Sina oled enesest mõistagi erand... Ma ei saa ju vihata meest, kes on täielik neitsi...»

Viha on muidugi väga madal tunne. Aga sageli olen tähele pannud, et bioloogilisest seisukohast on see ka kasulik, kuna pime raev edendab adrenaliini toimel meie organismi tegevust. Pole sugugi ime, et viha ja armastus käivad tihtipeale käsikäes.

Viies peatükk

Ühel detsembripäeval ilmus minu kabinetti — Armas juhtus tol korral tehases kontrollkäigul olema — asekohtunik Ensio Hyypiä, Seppo Sikase juriskonsult, ja pakkus mõningaid ideesid müüa. Tundsin teda «Kütsiko» aegadest kui meeldivat, ent mitteusaldusväärset džentelmeni, kes oli kord käinud vanglas oma seadusvastaseid tegusid heaks tegemas. Vangimaja oli avaldanud talle soodsat, kasvatavat mõju nagu kõigile korralikele inimestele, kes kunagi on uurinud eluväärtusi puurilinnu perspektiivist. Ta oli alles noor mees, kelle südametunnistus ei kujutanud endast paljast politseikartust ja kelle patriotism ei haihtunud, kui tuli jutt riigimaksude tasumisest. Ta jutustas mulle väga avameelselt oma tööandjatest Seppo Sikasest ja Simo Sähläst, kes parajasti plaanitsesid minu ruineerimist. «Kütsiko» ärgitas dumpingu sihiga hakata välismaist tapeedikliistrit importima.

Manasin näole rahuliku ja ükskõikse ilme ning lasksin seaduseseletajal jätkata oma pikalist pajatust. Vahetevahel lisas ta väheke vürtsi, rääkis «Kütsiko» värskemad klatšijutud ja skandaalid ära, kõneles personali perekondlikes vahekordades toimunud muudatustest, peadirektori viimastest eksisammudest, abidirektori üleminekust uuele pliiatsisordile ja paarist ebaseaduslikust abordist. Ensio Hyypiä oli veel üpris kaugel sellest east, kus kõik on närune ja taunitav. Vastupidi, tema arusaavus tavalise argipäevainimese nõrkustest näis olevat aina süvenenud. Ta mõistis kuuenda käsu rikkujaid ja vekslivõltsijaid ning andestas kassakrattidele, kuid vihkas kalke ja tuimi tüüpe, kes ei tunne ahastust ega rõõmu, ei rahutust ega närivat enesesüüdistust. Viimati kirjeldatute all mõtles ta oma ülemusi, kes kuuldavasti olid kohelnud oma juristi õigusvastaselt ja inimväärikust alandaval kombel.

«Kui Sikased alustavad dumping-müüki, pead sina tootmise oma tehases hoopis lõpetama,» lausus ta tõsiselt ja veeretas käes hatuseks kulunud viltkübarat.

«Tegid väga väärtusliku paljastuse,» vastasin ilmetult, «kuid sa lubasid ju ennist mulle head nõu anda...»

«Jah... Seda küll, aga...»

«Palju nõuad?»

«Kulla Minna, äran'd minust valesti aru saa...»

«Ei saa, lao aga otse välja.»

Ensio Hyypiä vahtis rahutuil silmil põrandat ja vastas põiklevalt:

«Tegelikult mitte midagi. Sina olid nii tore töökaaslane. Ja nutikas. Õigupoolest ainus inimene «Kütsikos» . . .»

«Enam ma pole su töökaaslane. Võid niisiis rääkida täiesti avameelselt. Noh, lase aga kuulda. Kõige järgi otsustades tahad lanti saada?»

«Minna!» hüüatas õigusteaduse noor konsultant. «Mina ei suuda sinu eest midagi varjata. Olen tõepoolest plinn nagu noor üliõpilane, ja jõulud on varsti ukse ees . . .»

«Ja sina pead muretsema naisele kingitusi,» katkestasin teda. «Ja lastele lelusid, millega võid ise hiljem mängida.»

«Õige, Minna! Ma teadsin, et sa mind aitad.»

«Eksid! Ma ei kavatse sulle midagi kinkida. Ajan vaid äri. Esita oma tingimused.»

Ensio viskas ukse poole eksleva pilgu, tasandas häält ja ütles:

«Mul on Sikastest villand. Mõtlen neist kohe lahku lüüa, kui leian uue töökoha. Kui sa mind usaldaksid, võiksime suurt raha teha.»

«Mis kombel?»

«Sikaste plaane takistades. Kui tegutseme üheskoos ja kiiresti, napsame neil välismaise kliistriagentuuri nina alt ja ajame salakavala dumpingu nurja.»

Ta tõmbas portfellist pataka pabereid, laotas need minu ette lauale ja jätkas õhinal:

«Kõik lepinguprojektid on minu valduses. Kui soovid, võib need veel «Karlssoni Trükivärvi- ja Kliistritehase» nimele vormistada.»

«Aga riisiko?»

«Mitte mingisugust ohtu. Juriidiliselt toimub kõik õigesti. Tõsi, mina pean pärast seda töökohta vahetama, aga sina võid mind ehk soovitada . . .»

Ensio Hyypiä ei olnud mingi kirjatark variser, kes lõdiseb kartusest oma vigu tunnistada. Vastupidi, ta tunnistas puhtsüdamlikult oma inimlikke nõrkusi ja väikesi patukesi, meelekibedust ja kättemaksuhimu. Üsnagi tugevasti kõheldes andsin nõusoleku koostööks, kuid juba umbes kolm kuud hiljem leidsin, et olin teinud õnnestunud valiku. Välismaise kliistri esindamine anti minu hoolde ja Ensio Hyypiä sai minu firma juriskonsuldiks. Panin mitmel korral tema ustavuse ja kindlameelsuse proovile ja tulemus oli alati positiivne. Ta oli sündinud ametnikuks — ja siiski ei võtnud ta altkäemaksu. Oma kehvust tunnistades leidis ta sellega alati rahuldust oma alistumisvaistule. Tema perekonnaelu kärises õmblustest. Naine oli pillaja, lapsed ulakad ja ta ise tundis äärmiselt suurt kiusatust vägijookide ja hasartmängude vastu. Pidin temaga tõrelema ja teda suunama. Teiste kaastunne tegi teda tavaliselt väga õnnelikuks, ja seepärast tundis ta kaasatundjate vastu suurt armastust. Ent minu mees temast lugu ei pidanud, ka siis mitte, kui Ensio vallutas meile kõik kliistriturud ja kavandas uut rünnakut Sikaste positsioonidele. Armas oli pisitasa muutunud kinniseks — nõrga tervise tõttu — ja jälgis nüüd kõiki ärioperatsioone kõrvaltvaatajana ning moraalselt sirgeseljalisena. Ta uskus kindlalt, et inimesi võib liigitada vaid kahte kategooriasse — moraalseteks ja ebamoraalseteks, ja liigitamist teostavad loomulikult moraalsed.

Majanduslik jõukatsumine tõi kaasa tüütavaid kohustusi: kutseid kokteiliõhtutele, mis panid proovile minu konnasilmad, tutvusi, mis pakkusid tolmunud tõekspidamisi, ärisidemeid, võlakohustusi ja mittemidagiütlevaid sõnu ning võõraid ja võõrustusi. Sattusin peaaegu märkamatult ja tahtmatult seltskondliku elu sfääridesse, mille liikmeid valiti Helsingi maksustuskalendri alusel. Hakkasin tuntuks saama kui varandusega naine, kelle nime mainiti õige sageli koos kahe silmapaistva ärinaise nimega: üks neist tootis voodiriideid, teine rasedusbandaaže. Nad mõlemad olid kaubandusnõunikud, lugeda ja kirjutada oskavad naised, kes olid jäänud vallalisteks, kuigi nende neitsilikkus oli kadunud niisama seletamatul kombel kui omal ajal piimahambad. Nad kadestasid mind, et ma olin varunud endale meesseltsi ja mugavusi ka vanaduspäevaks. Nad ei aimanud, et minu mees oli nagu testament, mis tõotas pärijatele rahulolematust; nad ei teadnud, et majandusnõunik Armas Karlsson elas viimast suve.

Maipühade paiku tuli mu mehel haiglasse minna. Kaugelearenenud maovähk kulutas tema elupäevad vaikselt ja valurikkalt lõpule. Kuid oma lähenevasse lõppu suhtus ta otse imetlusväärse vapruse ja rahulikkusega. Midagi polnud parata. Raha tunnistas häbenedes oma täielikku jõuetust . . .

Tundus totrana ja mõttetuna valmistada kliistrit, paberiliimi ja tinti. Usaldasin tehase juhtimise oma kontoriülema ja juristi hoolde. Ütlesin ära kõik raudid ja külas-

käigud, veetsin päevad ja tihti öödki mehe haigevo
ääres. Ta ei halisenud kunagi, ei langenud süngeme
susse ega rääkinud surmast. Näis, nagu oleksin alles nü
teda täielikult tundma õppinud. Turd ja hellahingeli
mees, kes polnud iialgi mu meelt pahandanud, tundma
luuletaja, kes oli eksikombel ärimeheks hakanud.

Uskusin, et olen jõuline tahteinimene, kes suudab va
kumata oma koormat kanda. Eksisin. Kui vaatlesin me
veretut nägu ja otsekui kuristiku põhja vajunud silmi,
saanud ma meeleliigutust tagasi hoida. Nutsin ohtra
lootusetult. Ta püüdis oma nõrga jõuga mu kätt suruda
sõnas vaikselt:

«Julgust, Minna! Meil on julgust vaja...»

Mulle tuli meelde minu vana kolledžiõpetaja elureeg
mehine julgus on nagu jalgratas — kui sa pedaale
sõtku, kukub ta ümber...

Armas tahtis sõita, ta sõitis viimse silmapilguni. Ig
kord, kui lahkusin tema palatist, püüdis ta mind julgu
tada.

«Homme olen kindlasti juba palju parema tervise ju
res...»

*

Helsingi ei tunne lõunamaade meeldivat *siesta*'t. Kui
juulikuu päike küttis tänavad lämmatavalt palavaks
kuumus nõudis igalt jalakäijalt keskpäevast higilõiv
jätkus töö kõikjal: tehastes, kauplustes, kontorites ja l
geda taeva all. Ja haiglates...

Taevas oli eresinine, justkui mitu korda üle värvitu
Ainult mõned kuumusest kohevad põuapilved purjetas
kättesaamatus kõrguses kättesaamatusse kaugusse. Vä
kesed pargid, mida oli puistatud sinna-tänna, uhkas
lehtede rohelust, triiphoonetes kasvatatud lõunamaiste li
lede paitavaid värve, laste muretuid hääli. Trammide j
autode kolin ja mürin jutustasid lõpmatut lugu lõõtsut
vast rutust, hammustavalt hallist argipäevast, sotsiaalse
vahekordade tunnetusest, sotsiaalsest õnnest ja mures
Ja tänapäeva tsivilisatsioonist. Jah — tsivilisatsioonis
mis vähendab inimeste jalavaeva ja suurendab inimlik
viletsuse kogumahtu, valmistab üldist rahulolu ja vähen
dab rahu ja vaikust...

Minul ei olnud enam mingit ruttu. Aeg oli seism

änud. Elu oli ajanud äri ja surm teinud bilanssi...
urm on muutumatu muudatus...

See oli Soome suvi, Helsingi suvi. Higistama panev pa
vus, asfaldi ja autode väljalasketorude ving, kolin, kä
n, tunglemine, tõuklemine, rahutus ja seletamatu soov
geneda või mööda tormata. Siin-seal avalik puiestik,
isipaikne sotsiaalne tarbevahend, mis sunnib karmi tege
kust ajuti näima kauni unelmana.

Minul ei olnud enam mingisuguseid unelmaid, ei min
suguseid lootusi ega eesmärke, ei eilset ega homset. Olin
id surnud, liikumatu käesolev hetk.

Pärna varjus oli tühi pink, võtsin sellel istet ja tegin
ilma matemaatilise avastuse: pingi juurest on võrdne
na nii restorani «Élite» kui «Mesilase» haiglasse. Esi
eses lõid sel kellaajal aega surnuks mõningad «Lal
kka» kunstnikekodu asukad, näiteks Helina Svensson
mari ja tõenäoliselt ka Lauri Haarla, teises aga surid
imesed. Pelgurid soigusid, targad surid rahulikul mee
l.

Jälgisin elukulgu nagu sügava augu põhjast ja kõik
is praegu nii madalana. Tundsin üksildust. Elasin nagu
ilestustes, mille juured tungivad sügavale minevikku.
bikaasa puudumist märgatakse siis, kui abikaasat ei
e...

Laia liivatatud tee vastaspoolel oli teine üldkasutatav
nk, kust sädeles vastu noorust ja elurõõmu: kaks murde
list noort harutasid otsekui kogemata lahti oma tärka
te soovide kompsu. Poiss maadles alles häälemurdega
hirnus taltsutamatult nagu kümme sälgu. Tüdruk oli
lles eas, kus primitiivsed närvikeskused tekitavad kogu
muses meeldiva heaolutunde, kus kõik on erutavalt
nev, kus võib «surra naeru kätte» või «lõhkeda õnnest»
kus «ah» ja «oh» on tundeelamuste armastusväärsed
kvisiidid.

Jälgisin vallatut lühinäidendit, kus terved ihad otsivad
huldust. Ma ei näinud selles midagi taunitavat või eba
omulikku. Pisut paitusi ja suudlusi, romantika kuupais
t suvepäeva kuumuses, armunud pilke, edukat teesklust
edvistamist, ebaolulisi sõnu ja hüüatusi. Muud midagi.
e oli nii ilus ja kiiduväärt, et selle oleks võinud kas või
filindile jäädvustada. See oli hea, kuna see neile meeldis.
e värskendas ja julgustas mind: jäävusseadus on endi
lt jõus.

Heitsin masinlikult pilgu kellale ja tõusin püsti, silmitsesin viiv aega «Mesilase» roheliseks võõbatud seinu ja läksin aeglaselt kõnniteele. Olin võitnud rutu, ent mitte muret. Kui istusin takso tolmusele istmele ja ütlesin juhile aadressi, tekkis tunne, nagu oleks keegi kuuldavalt sosistanud:

«Meil on julgust vaja. Julgust, leskproua Karlsson...»

*

Matustest oli möödunud vaevalt nädal, kui Armas Karlssoni sugulased hakkasid testamendi järele pärima. Ma ei osanud kujutledagi, et mu mehel on nii palju sugulasi, ja mis kõige imelikum, vaeseid ja vaevatud sugulasi, õnnetukesi, kes on äkitselt langenud kõige suuremasse viletsusse. Ma ei saanud neid trööstida, sest mees oli pärandanud testamendiga kogu varanduse minule.

Hädavaevalt olin mehe sugulastest rahu saanud, kui mind hakati pigistama teisest kandist. Terve trobikond nimekaid seltskonnadaame kuulas järele, palju mu mees on pärandanud mitmesugusteks heategevuseesmärkideks. Oma seksapiili kaotanud proua O. pani lausa imeks, et Armas Karlsson ei pidanud testamendis meeles miljoneid Borneo lapsemaimukesi, kel on «vaevalt hilpu selga panna». Kaubandusnõunik B. proua pidas päris kindlaks tõsiasjaks «märkimisväärset pärandussummat» naiste õigusi kaitsvale ühingule «Kodu Valitsejannad». Peadirektor F-i proua aga ootas halastusveeringuid äsjaasutatud organisatsioonile «Indiaanlaste eest!», mille õilsaks ülesandeks oli Põhja-Ameerika indiaanihõimude päästmine alkoholi ja tuberkuloosi küüsist. Ka kiriku, paljude usulahkude, kultuurkapitalide, kogukondade ja misjoniseltside esindajad olid kannatlikult minu mehe surma oodanud, et pääseda saagi jagamisele. Ma pidin paraku kõigi lootused Armas Karlssoni oma sõnadega purustama:

«Mina ei anna toetust heategevaks otstarbeks, sest suurem osa rahast läheb ametnike palkadeks ja toimetatakse niisama kõrvale.»

On endastmõistetav, et sain suure hulga vihamehi, kes süüdistasid mind ahnusepatus. Sõin, nagu kuuldus, orbude ja leskede leiba. Kui vastasin neile tõepäraselt, et mees pärandas mulle vaid virna ebakindlaid deebitoriarveid, vana mööbli ja oma perekonnanime, nimetasid nad mind küüniliseks ärinaiseks, kelle süda on kõva kui teemant; kui aga olin vait, ütlesid nad südametäiega, et kuulan üleolevalt.

Sel ajajärgul oli rõhuvalt raske istuda büroos ja vastata viisakalt ärisõprade kaastundeavaldustele. Paljud inimesed õpivad juba lapsepõlves nägema, et teesklus tasub end ära — ja ohtralt tuli mul vastu võtta teeseldud kaastundeavaldusi. Simo Sählä saatis mulle musta orhidee ja pika kirja, milles ta kavalal kombel uuris minu tulevikuplaane. Kirjaplangi alläärde lisatud P. S. sisaldas tema pika kirja olulisima osa: «Kuna nüüd on kõik hästi, võime ehk jälle ärilistesse suhetesse astuda.» Mäenõunik Karjula väljendas oma leinatunnet nagu soojavereline tõbras mullu ja muistegi: «Aitasin sind jalule, kui su mees elas, ja nüüd olen valmis sind sinu väikeses leinas trööstima. Määra ise aeg ja koht.» Minu endine õpilane Harras K., kes töötas ühes riiklikus keskõppeasutuses matemaatika õpetajana, lohutas mind teatega, et inimesi sünnib rohkem, kui autod neid jõuavad tappa, ja kuna sündivuses on alati ülekaal poeglastel, siis tasandab minu mehe manalassevarisemine vaid statistikas esinevat disproportsiooni.

Mulle sai jälle selgeks üks kurb tõsiasi: inimene on loodud põrmust ja tema tunnetele ning soovidele pole seatud mingisuguseid piire.

Ainuke inimene, kellega suutsin neil hallidel nukratel hetkedel mõtteid vahetada, oli minu firma juriskonsult Ensio Hyypiä. Tema nägi voorust vaid kauge siluetina, mida ei tasu väga innukalt taotleda, kuid ta ei taotlenud mitte just eriti sihikindlalt ka pahet, mis oli alati käeulatuses saadaval. Nii mitmelgi puhul pidin endamisi märkima, et saatanahirm oli sundinud teda jumalat armastama ja põrgukartus taevasse igatsema. Alkoholi tarvitamist oli ta vähendanud miinimumini (ta ei pummeldanud enam tööajal) ja hasartmängudest oli ta kogunisti loobunud. «Kütsikos» oli ta olnud mr. Hyde, nüüd aga oli ta muutunud sümpaatseks doktor Jekylliks, kelle õlgadele söandasin panna abidirektori kohustused.

Kuues peatükk

Seppo Sikanen püüdis kõigi vahenditega minu tehase tegevust pidurdada, kuid tema katsed äpardusid. Kliister, kontoriliim ja tint leidsid rohket tarbimist, kasumid suu-

renesid ja mina mahutasin üha rohkem kapitali panga
tööstusaktsiatesse. 1937. aasta lõpul ostsin võrdle
suure ning metsarikka maatüki ning enamiku ühe s
tööstuse aktsiatest. Samal ajal tehti mulle ülesand
Saksa tuntud trükivärvitehase esindamine kohapeal ja
hakkasin Seppo Sikasega konkureerima. Pool aastat
jem olin trükivärvide alal ainuvalitseja. Minu jõukus ä
tas erakordset austust: kümned naisteorganisatsioonid
lisid mind oma auliikmeks ja niisama suur hulk sihta
tusi tundis minu raha vastu erilist huvi. Mind valiti p
aegu kõigisse delegatsioonidesse, kes käisid presiden
prouat selle või teise ürituse protežeerijaks palumas. M
tutvusring kasvas, kuid sõpru ei õnnestunud mul lei
Kannatasin alatist üksildust ja ajuti tundsin mingit en
põlgust. Ma ei elanud — eksisteerisin vaid ja korja
varandust.

Minu horoskoop soovitas mul esialgu leseks edasi jää
Vaevalt et selleks horoskoobi abi oleks tarvis läinud, s
mida rohkem ma meestest mõtlesin, seda vähem ma n
mõtlesin. Vanapoisid olid isekad omaenda naba imetle
leskmehed alandlikud argpüksid ja abielumehed türan
või mitte midagi. Ja ühes asjas olid nad täpselt ühesu
sed: sihilejõudmine kustutas nende ihad ja truud
Kahtlesin kõigis, kes lähenesid mulle «tõsise kava
sega», sest meeste tõsine kavatsus on tavaliselt sihi
väga kitsale territooriumile. Väikseimgi vihje peibu
neid tedremängule ja sageli ütlesid nad oma nime a
pärast seda, kui olid avaldanud armastust. Aluskuue p
ääris äratas neis rohkem huvi kui naise lühike särk
naise nutikus rohkem vastumeelsust kui higistavad kae
alused. Oli raske mõista, miks loodus oli vajuta
krooni just mehe pähe ja andnud talle eesõiguse alpuse
ülbuseks, kangelaslikkuseks ja elajalikkuseks. Niisa
arusaamatuna tundus mehe külgetõmbejõud, mis pa
naise oma jumaldatud sangarit ihkama ja igatsema,
seega kaotada oma illusioonid ja lugupidamine.

Esimesest abielust jäi mulle ilus ja pisut valuline mäl
tus. Meie abielu ei olnud muidugi täiuslik, sest maailn
on kõik puudulik, kuid teatavas mõttes see erines tü
abielust: me ei tülitsenud kunagi. Armas oli unistaja,
pärandas mulle oma unelma: majandusliku sõltumatu
Ma ei elanud kellegi armu all, kõige vähem aga alam
dulise abikaasa armu all, keda oleks tulnud kohelda na

äikest last. Üks ameerika abielu-käsiraamat, mille au-
ori kompetentsuses võib kindel olla, määratleb ideaalse
bielunaise olemust järgmiselt: ta ei tohi liiga ilus olla,
est siis huvitaks ta liiga palju võõraid mehi, ning juba
ühakirjas öeldakse, et armasta oma ligimest, ja mitte
ma naist; ta ei tohi mehest liiga palju targem olla, sest
laväärsustunde all kannatav abielumees on hirmuäratav
eletis; naine ei tohi ka liiga kombeline olla, sest siis
uutuks ta mehele väga ühekülgseks.

Teadsin, et ma ei täida ideaalse abielunaise nõudeid, ja
õnda otsustasingi abielust vajalikul kaugusel püsida,
uigi mul tuli meeste läheduses viibida. Lesepõlve pida-
ine ei tekitanud raskusi, iseäranis siis mitte, kui jälgi-
in naisevalus meeste naeruväärset jauramist. Nad rääki-
id alatasa oma suurest armastusest ja kerjasid kiunudes
ellust ja mõistmist. Tegelikult oli neid haruldaselt lihtne
õista, aga seda ei tohtinud iialgi öelda, sest siis sai neil
üda täis. Jõudsin korduvalt lõppjäreldusele, et suur
make loodus on olnud lausa ebamoraalne, soosides para-
iite.

Aga miks kõnelda nii pikalt meestest, kes kõnelevad
eendist rohkem kui küllalt? Kuna meil naistel on raske
ma meesteta toime tulla, peab neid siiski taluma — ja
alju taluda on sama mis palju andestada.

*

1938. aasta kevadel asusin uue ja väga laiaulatusliku
itehingu kallale, mille eesmärgiks oli nõrgendada «Küt-
ko» konkurentsivõimet. Kuigi taolist äritegevust aren-
ati siin-seal kaunil Prantsusmaal, ei laenanud ma ees-
uju sealt. Idee kinkis mulle Ensio Hyypiä järgmiste läbi-
alutud sõnadega:

«Kuule, Minna, olen juba mitu kuud haudunud ühte
laani ja nüüd nõuab see vaid ellurakendamist. Nagu tead,
n meestel rohkesti eriõigusi, mida nad peavad otse loo-
use poolt antuks.»

«Mõtled muidugi vaimuliku- ja ohvitserikutset?»

«Ei, ei! Mitte sinnapoolegi! Mõtlen pissuaare, mis . . .»

«Ensio! Ega sa ometi purjus ei ole?» katkestasin kaas-
ötajat.

«Veel mitte, aga kui mu plaan teoks saab, võin võtta
ied tuurid peale. Noh, niiviisi, kuula nüüd. Helsingis on
arsada meeste pissuaari, mille potid, rennid, torud ja

seinte alumised pooled tuleb aeg-ajalt tingimata üle asfalteerida. Päris täpseid arvestusi, kui palju asfalti nende tasa- ja õõnespindade katmiseks läheb, mul ei ole, aga igatahes tean ma seda, et «Kütsiko» on hanked enda kätte saanud ja . . .»

«Saagu minugipoolest.»

«Asi ei ole nii lihtne, kulla Minna. «Kütsiko» on sõlminud lepingu ka asfalteerimise kohta. Kuulsin kulude eelarvest ja see on minu arvates pööraselt suur. On päris imekspandav, et sopase töö lisatasu on nii metsikult tõusnud. Aga meie võime hakata konkureerima.»

«Mitte iialgi,» ütlesin järsult. «Loodan, et sa ei jätka enam sel teemal, muidu läheb mul süda pahaks.»

Kuid Ensio ei andnud alla ja jätkas minu ninavingutamisest hoolimata:

«Mina ei mõtle, et sinu auväärne tööstus- ja kaubandusfirma peaks hakkama Helsingi pissiputkasid asfalteerima Mul on palju suuremad plaanid, aga need ei saa teoks kui sa oma suhteid käiku ei lase. Sellepärast loodan, e paned oma autoriteedi mängu. Olen kindel, et kõik naiste organisatsioonid toetavad sind, ja sellest õigupoolest jätkubki, sest küll naised oma meestele augu pähe räägivad Niisiis: nüüd tuleb alustada vaikset üldrahvalikku liikumist meeste pissuaaride kõrvaldamiseks Helsingi tänavapildist. Vahetasin asja kohta mõtteid ühe oma koolivennaga — ta teenib praegu sõjaväe operatiivosakonnas — ja tema andis järgmised juhtnöörid: a) linnaisadele tuleb selgeks teha, et kõik roheliseks värvitud plekkputkad moonutavad Soome pealinna ilmet; b) meeste avalikel pissuaaridel on meie rahva moraalimõisteid kahjustav toime; c) pissuaaridest leviv jälk lehk, eriti soojal aastaajal, on haistmismeelele vastik ja ka hingamisorganitele kahjulik, ja d) meeste pissuaaride kestev soosimine on ebaõiglane naissoo suhtes. — Seepärast tuleb jalamaid alarmeerida järgmised instantsid: a) heakorrakomisjon, esteedid ja kodu-uurimisringid; b) kirik, kogudused ja kõik usulahud; c) tervishoiuvalitsus, sanitaartöötajad ja vastiku haisu all kannatavad ministrid ja rahvasaadikud, ja d) kõik naisteorganisatsioonid, kaasa arvatud naisjuristid, naisametnike liit, lapsehoidjate seltsid ja koduperenaiste õmblusringid. — Kui kõik läheb arvestuste kohaselt, ei ole Helsingis septembrikuuks enam ühteainustki meeste pissuaari. Sina, kulla Minna, pead linnavalitsust veenma —

algul võid proovi teha mõnel kokteiliõhtul —, et ta annaks sulle loa tegutseda uuel kutsealal, mida esiotsa ei tunta üheski seaduses ega määruses. Sa võiksid rajada maskeeritud äriühingu, millele olen ka nime välja mõelnud: «LIIKUVAD KLOSETID» . . .»

Ensio Hyypiä oli sügavalt solvunud, kui naersin tema udujutu välja. Naersin tookord, kuid mitte enam juulikuu lõpul, millal lehkavad hädaabipunktid hakkasid silma alt kaduma. Ainult vähesed teadsid, kes seisis selle meeste närve sööva vandalismi taga. Imetlesin Ensio Hyypiä hiilgavat taipu ja tema juriidilist leidlikkust. Ta pani linnavalitsuse uskuma, et kõigis Ühendriikide suurlinnades on juba ammugi liikuvatele klosettidele üle mindud, ja kuna soomlased on eriliselt kiindunud kõikidesse välismaistesse eeskujudesse, tahtsid nad nüüdki järgida tehnilise progressi võidukäiku. Assigneerisin mitu miljonit marka autode ja muu vajaliku inventari hankimiseks. LK-autod (= liikuvad klosetid), mis olid ehitatud hiiglasuurte veoautode šassiidele ja tuletasid meelde Helsingi Liiklustrusti busse, ristlesid nüüd kogu meie armsas pealinnas ringi. Nende sensatsiooni tekitavate tualettide külgi ja katuseid kaunistasid Prantsusmaa trikoloori värvid — sinine, valge, punane, ja sinnasamasse oli osa oma poeetilise hinge intiimseimast sisust välja valanud meie vahva reklaamimeister luuletaja Olavi Heimonen: *«LK on Ameerika viimane uudis! Tutvuge — ja te jääte rahule tema suurepäraste mugavustega! LK on oaas kõrbes — ennäe, seal kergeneb teie elukoorem! LK on lõbu ja paratamatus, LK säästab teid ebameeldivatest üllatustest, LK on abistav käsi vaevatutele ja koormatutele! Pea meeles tähed LK! Pea meeles trikoloori värvid! Pea meeles kodunt väljudes varuda paras raha: kaks marka! . . .»*

Igas LK-furgoonis oli kaheksa üheinimesekabiini, neli kummalgi pool vahekäiku, ning klaasseinaga eraldatud keemiakaupade müügilaud, kus oli saadaval lõhnaõlisid, naha- ja habemeajamiskreeme, huulepulki, pastille, hambapastat, kamme, paberikraami ja mõningaid eriartikleid, mida müüdi tähelepanu äratamata.

Samal ajal kui plekkputkade ajastu lõppes ja LK-ajastu algas, täitusid päevalehtede kirjaderubriigid sotsiaalsete ja antisotsiaalsete seisukohavõttudega. Sellest avaliku arvamuse keeristormist võtsid osa miljonid närvirakud. Helsinglased jagunesid kahte rühma: pissuaristideks ja

LK pooldajateks. Oli väga imelik, et kõik mehed — välja arvatud üks papp ja paar amatöörjutlustajat — astusid energiliselt välja vana tava kaitseks: andke meile korralikud plekkputkad tagasi! Naised selleeest olid edumeelsed ja eelarvamustest vabad, sest nad leidsid, et alles nüüd on nad saanud meestega võrdõiguslikuks.

Pissuaristide metsik ja lausa teotav esinemine paljastas selgemast selgemini, kui kergesti mehed ühiskonna vastu üles tõusevad, kui nende traditsionaalseid (= feodaalseid) õigusi natukenegi kärbitakse. Nad tõstsid pidevalt häält, just nagu oleksid kannatanud pahaloomuliste kõrisügeliste all. Korduvalt tekkis tunne, et ühest suust oleks jätkunud kümnele mehele. Kuid nende märatsemine ei takistanud LK-autode hiilgavat paraadi. Kuusteist sini-valge-punast autofurgooni ristles linnas ringi ja peatus kümneks minutiks täpselt ettenähtud punktides. Kui klient ei jõudnud asjatoimetusega õigel ajal valmis, võis ta tasuta sõita järgmisse peatuskohta. Mõned majanduslikult mõtlevad helsinglased sõitsid sel kombel kõikjal linnas ringi. Keegi obstipatsiooni ehk kõhukinnisust põdev rahvakooli õpetaja lakkas hoopis trammi kasutamast. Ta saatis LK-firmale üpris stiilika kirja, mainides muu hulgas: «Hakates kasutama teie firma komfortseid liiklusvahendeid, olen võinud täielikult loobuda riitsinuseõli ja mõrusoolavee tarvitamisest. Tõsi, kooli jõudmiseks kulub nüüd endise kümne minuti asemel kaks tundi, kuid see aeg ei lähe kaotsi. Mul on kujunenud harjumuseks õdusas kabiinis lugeda hommikusi ajalehti ja parandada õpilaste koduseid ülesandeid. Õnnitlen teie firmat, kes julgelt järgib suure maailma arengut ja võimaldab ka meil väikesepalgalistel nautida tänapäeva mugavusi. Teie ustav ja südamest tänulik…»

LK-süsteem oli täiesti erapooletu. Kõik kliendid — vanusele, soole, usutunnistusele ja rassile vaatamata — olid ühevääarsed. Ja ometi kutsus see pidevalt esile kallaletunge. Kohvikute ja lokaalide omanikud valisid delegatsiooni, kes tegi liiklusasjade ja avalike tööde ministrile visiidi, esitades arupärimise:

a) kas asjaomane minister on teadlik sellest, et LK-autod vähendavad märgatavalt kohvikute ja lokaalide kaubakäivet ja tekitavad sel viisil toitlusettevõtete pidajatele märgatavat kahju, ja

b) kui asjaomane minister on teadlik, siis milliseid abinõusid ta kavatseb võtta tarvitusele, et tagada toitlusettevõtete pidajatele kutsevabadust ja -õigust?

Olin rabatud, lugedes ajalehest toitlustajate deklaratsiooni, sest kõige vähem uskusin LK-furgoone konkureerivat kohvikute ja restoranidega. Kuid minu õigusteadlasest abi Ensio Hyypiä, kes oleks oivaliselt sobinud mõne aleviku või küla rahvavalgustajaks, valgustas mind järgmiste sõnadega:

«Enne kui Helsingi läks üle LK-süsteemile, olid koertel oma tulbad, väikestel lastel muruväljakud ja meestel pissuaarid, kuid naistel — jah, neil polnud kohta, kuhu istuda või kükitada. Linnas asju ajades liikusid nad alati ringi pisukese ärevusega hinges: kas jõuab õigel ajal koju või ei? Eitaval juhul astusid nad lähimasse kohvikusse või restorani, tellisid tassi kohvi või pudeli vurtsu. See oli nende sissepääsumaks avalikku tualetti. Hind kõikus kolmest margast kümne margani — pluss jootraha —, olenevalt kohviku või restorani kategooriast. Statistika peavalitsus ei ole minu teada koostanud mingisugust arvustikku selle kohta, kui tihti vajasid naised ettekäänet astuda kohvikusse (samal ajal kui mõned kahtlased džentelmenid leiutasid ettekäände põigata üldkasutatavasse pissuaari, et pudelist kulistada), aga tundub tõenäolisena, et tegemist on suurte arvudega, kui juba toitlusettevõtete valdajad on tähele pannud kaubakäibe vähenemist. Toitlustegelaste murelikkus näitab, kui suure osa pidid pereemad ja üksikud naised oma napist majapidamisrahast raiskama ettekäände-kohvile või -limonaadile, kuna mehed seevastu said enam-vähem täielikult läbi ilma sääraste lisakuludeta. LK-süsteem on järelikult märgatavalt parandanud naiste ühiskondlikku positsiooni. Nüüd võivad nad moodsas LK-autos asjad ära ajada kahe margaga ja ilma tellimiskohustuseta. Kõige halvemal juhul hoiavad nad kokku marga, aga tavaliselt siiski kaks, isegi viis. Meestele, tõsi küll, langeb nüüd uus maks kaela, aga me peame aru saama, et see on teatud maksusiire, niisiis eramajanduse tingimustes maksukoorma ülekandmine ühelt maksumaksjalt teisele. Olgu see nüüd siis otsene või kaudne maks, aga igal juhul on ta lõiv, mida nõutakse kõigilt ja mille üle on asjata kurta…»

Kui Ensio Hyypiä kukkus rääkima, ei saanud tema keel puhkepäeva. Viimasel ajal oli ta väga heatujuline, sest tal polnud esialgu enam majanduslikke muresid. Ta töötas LK-süsteemi asjaajaja-direktorina ja sai iga nädal firma puhaskasust kindla protsendi. Tal tekkis ühtepuhku uusi ideesid, millest paljud olid tõepoolest tasu väärt. Kui LK-süsteem oli kaks kuud tegutsenud, asutati selle kõrvale sõsarühing «A/S Aiaväetis». Meie ettevõtete reklaamimeister luuletaja Heimonen piinles loomisvaludes, asudes reklaamima uut kodumaist saadust, mida Soome messil autasustati kuldmedaliga. «A/S Aiaväetis» oli muide üks minu parimaid äriettevõtteid. See kindlustas Soome keemikutele avara uurimisvälja, minule muinasjutuliselt suured kasumid, ja mis kõige tähtsam: produktsioon oli algusest lõpuni kodumaise päritoluga ja ehtsoome kvaliteediga, milline asjaolu avaldas eriti soodsat mõju siis, kui Ensio Hyypiäl tuli pähe paluda äriühingule riiklikku toetust...

Nüüd tagantjärele võin avalikult tunnistada, et LK-süsteem poleks ühiskondlikke toetussummasid vajanudki, sest ta andis niikuinii üpris soliidset kasumit. Kuid tol ajal olin kes teab mis põhjusel õige küüniline; mõtlesin muidugi, et üldsuse ressursse raisatakse palju tühisemakski otstarbeks — nagu mul hiljem on juhus näidata. Iga inimene, kes vähegi armastas oma isamaad, ahmis sellelt kõike, mida oli võimalik saada. Kuna originaalitsemistaotlus oli mulle võõras, talitasin loomulikult niisamuti nagu teisedki korralikud kodanikud: ma ei öelnud kunagi oma rahale, jumalaga, vaid nägemiseni. Kui hõlpsasti küll võib inimene hankida raha, kasutades ära ligimese hädasolekut!

Täpselt pool aastat said LK-autod rahuga pakkuda oma teenuseid Helsingi elanikele ja turistidele. Siis hakkas protsessimine. Kõik vannutatud pissuaristid (= mehed) olid ometi ükskord leidnud aate, mis koondas nad ühise lipu alla. Nad olid tõesti üksmeelsed, asudes kukutama naiste poolt kättevõidetud võrdõiguslikkust — LK-süsteemi. Firma asjaajaja-direktor Ensio Hyypiä pidi jaoskonnakohtus vastust andma lubamatu rändkaubitsemisega tegelemise pärast. LK-süsteem mõisteti likvideerimisele ja Ensio Hyypiä trahvi maksma. Otsus toetus 1919. aasta 27. septembri seadlusele kutsetegevusõiguse kohta (vt. *«Kutsetegevusseadusandluses»* äratoodud õigusnorme: *rändkaubitsemine*). Otsuse peale oleks olnud kasutu rahukogusse edasi kaevata, sest selle liikmed olid kõige konservatiivsemad pissuaristid. Loobusin vabatahtlikult ja pisaratki valamata armsaks saanud äriettevõttest, mis oli sisse toonud terve varanduse. Ensio Hyypiä seevastu oli nagu sisemiselt purustatud. Lõpuks hakkas ta juhtumisse suhtuma kergelt ja jooma raskelt. Tema sai raskustest alati üle punnivinna haaramisega. Saanud oma jao täis, asus ta tegutsema, ja tegutsemise käivitusjõuallikaks palus ta erakorralist esindusraha. See ei läinud siiski raisku, sest alati, kui raha kõneleb, ei pööra keegi selle õigekeelsusele tähelepanu. Mulle ei ole tänini täiesti selge, mis viisil ta suutis kõik kuusteist LK-furgooni, «A/S Aiaväetise» ja päratu hulga mitmesuguseid tagavaraosi ja materjale linnale maha müüa. Niisama arusaamatu on seegi, et linn asus nüüd LK tegevust jätkama. Süsteemis tehti küll väikesi muudatusi. Autod võõbati Helsingi Linna Puhastuskontori hallikasrohelise tunnusvärviga üle ja autode külgedele ilmusid tähed «HLLK». Märkimisväärseks muudatuseks oli ka keemiakaupade müügi lõpetamine ja uute, nõndanimetatud tualetiülevaatajate ametikohtade loomine (vt. *ametiisikute ja teenistujate palkamine*).

Kuhu läheksid küll kõik pankrotistunud äriettevõtted, kui poleks olemas põrgut, ütlevad ameerika ärimehed, ja mina esitasin sama küsimuse, kui olin mõni aeg jälginud HLLK-busside tegevust. Linnavalitsus tõstis taksi kolmele margale ja piiras asjaõiendusaja kümnele minutile, kutsudes esile avaliku arvamuse nördimuse (ajalehtede kirjaderubriigis). Kui siis üldsuse ette jõudis kinnitatud teade HLLK-autode tõttu tekkinud hiiglakahjumitest, saavutas maksumaksjate kannatus tolerantsipiiri. Juulikuus — just meie kõige kuumemal ajal — pühitsesid Helsingi pissuaristid oma võitu. HLLK-furgoonide tegevus lõpetati ja Helsingi tänavapilti ilmusid jälle nood hallikasrohelised plekkpugerikud. Siia-sinna püstitati ka naiste jaoks hädaabipunkte, selleks et võiks suurema suuga kui enne kõnelda naiste ja meeste üheõiguslikkusest.

Olin väga imestunud, et linnavalitsus lõpetas HLLK-süsteemi nii pakiliselt, kuigi tal oli aastakümneid olnud teisigi mittetasuvaid ettevõtteid. Minu tark nõuandja Ensio Hyypiä teadis põhjust.

«Jah, vaata, asjalugu on järgmine. Siis, kui saime linnaisad nii kaugele, et nad LK-süsteemiga nõusse jäid, ütlesin justkui möödaminnes, et Ühendriikides hakatakse juba maalgi liikuvaid klosette kasutama ja et meiegi peaksime ajaga tingimata sammu pidama. Kui siis terve meie geniaalne süsteem läks linna kätte ja linna haldusse — selleks anti isegi uus rutuline määrus välja —, saatis linn valitsus neli inseneri Ameerikasse uurima New Yorgi l kuvaid klosette. Härrad tulid tagasi murastanud meel olus, sest nende reis oli kujunenud vaid tavaliseks õpp reisiks: nad oskasid endiselt ujuda ja vilistada. Kui linn isadele siis pidulikult teatati, et jänkid ei kavatse el ilmaski loobuda oma pissuaaridest, vaid suurendav nende arvu iga rahvaloenduse järel, siis otsustas HLL juhatus süsteemi likvideerida, ja otsekohe. Oli nim täiesti mõeldamatu välismaa eeskujudest kõrvale kaldu Pealegi on inimeste tarvidused ja tarviduste rahuldami maitseasi: üks peab lugu maksavorstist ja teine läheb ki kusse!»

Mul ei olnud mahti LK-süsteemi taga leinata, sest mi ootasid paljud uued ärioperatsioonid ja mul oli palavik line kihk oma kapitali välismaale paigutada, sest olukor maailmas näis süngena. Tegin paar välisreisi Šveitsi j Rootsi ja panin peadirektori kohused ajutiselt Ens Hyypiä peale. Usaldasin teda peaaegu täielikult juba ka või sellepärast, et ta polnud iialgi mulle armastust ava danud. Kui mõnikord väsisin tema vaterdamisest (ta võ rääkida tund aega, aga kuulata ainult minut aega) v ägestusin tema pummeldamispatu pärast, sain meelerah õige kiiresti tagasi, kui mõtlesin ühe vanatarga sõn dele: ära mõista hukka nudisti, kes on niisuguseks sü dinud!

Ühel augustipäeval ilmus Ensio Hyypiä minu kabinet ja rääkis, et olevat ostnud — omal arvel — järelmaksug sada hektarit metsa. Tema ostis kõike järelmaksuga — seepärast ta naine käiski alati nii moodsalt riides — j pidi viimaks arvetesse uppuma. Taevas oleks ta kindlas kandlegi ostnud järelmaksuga.

«Satud varsti raskustesse,» ütlesin talle.

«Saan kõigi võlgadega hakkama, kui oled minu väikes ettepanekuga päri,» vastas ta säraval näol nagu pand majapidaja, kes saab alati oma tagasi. «Saan hakkan ühel hoobil — ja kõige tagatipuks annan osa puhastulu sinule. Küsimus seisab ainult finantseerimises, lahtis rahas, mida mul endal on nii haruharva ja vähesek ajaks.»

Ta suunas mulle küsiva pilgu ja venitas sõrmeotsteg oma alumist huult, mis meenutas kummi. Siis hakkas t mokki muigutama ja püüdis matkida üht meie tuntu

näitlejat, keda vaadates ma ei imestanud põrmugi, et Darwin tegi Aadamast ahvi.

«Mul pole praegusel hetkel tahtmist uute tehingutega jännata,» ütlesin väsinult. «Ühel heal päeval võib puhkeda teine maailmasõda ja . . .»

«Just sellepärast, just sellepärast,» katkestas ta mind õhinal ja jätkas: «Asi tuleb võimalikult pea joonde ajada. Vabandust, ära katkesta, kuigi ma ise katkestasin, aga lugu on kole pakiline. Sain nüüdsama teada, et linnavalitsus müüb kõik kuusteist HLLK-autot enampakkumisel maha.»

«Mis meil sellega pistmist on?»

«Ostame need ära!»

«Ma ei paiguta pennigi niisuguse kauba alla.»

Ensio ohkas kannatlikult:

«Kulla Minna, kuula vähemalt! Autod on alles täiesti heas seisukorras, ja sellest hoolimata võiksin nad praegu osta vanaraua hinnaga.»

«Ja siis?»

«Siis võtame neil teatavad seadmed küljest ära ja müüme äärelinna individuaalehitajatele. Oksjoni teel. Laseme autofurgoonid ümber kõbida ja pärast müüme nad edasi. Arvestasin välja, et protseduur võtab aega kolm nädalat. Ütle, et jääd nõusse. Minna, sa oled ju mõistlik inimene, ütle nüüd, et oled nõus.»

Ta lausa palvetas — ja mina andsin järele. Armsa töökaaslase sekeldamine paistis mulle jälle kahtlasena, ehkki teadsin, et tal on kullaotsija kaasasündinud krabajakäed. Finantseerisin tema tehingut ja tundsin end muidukinkijana. Seepärast olin päris löödud, kui ta kaks nädalat hiljem tuli lõbusalt jorisedes büroosse (viin tekitab kohe häält, kui ta pudelist lahkub) ja tormas otsejoones minu kabinetti. Ma ei osanud öelda muud kui:

«Noh?»

Ta jorises edasi, avas portfelli, ladus laenatud rahasumma minu kirjutuslauale ja küsis:

«Ja protsendid?»

«Need võid endale hoida!»

«Hea küll. Ja säh oma kasusumma.»

Ta lükkas minu ette sada tuhat marka ja nimetas nagu möödaminnes, et olevat kõik oma võlad ära tasunud. Lõin jälle tema aususes kahtlema ja nõudsin seletust. Kuna alasti tõde ihkab alati liialdavat *make up*'i, ilustas ja varjundas temagi oma ebapoeetilist teojutustust, olgugi et oleks võinud seda väljendada mõne lihtsa lausega. Ta oli linnavalitsuselt kõik kuusteist LK-bussi võileivahinnaga ära ostnud. Müünud furgoonidelt mahavõetud klosetipotid ja kraanikausid individuaalmajade ehitajatele, oli ta omadega mäel. Seejärel müüs ta mitmesugustele äridele ja töökodadele maha kogu inventari ja remondivarustuse ning seadis saadud summadega autod uuesti korda, aga hoopis teiseks otstarbeks. Nimelt müüs ta need sõjaväele sanitaar- ja transpordimasinateks — imestamisväärne küll, päris viisaka hinna eest. Nõnda siis otsustati kuulsaks saanud LK-autode lõplik saatus. Oli paratamatult kahju, et Ensio Hyypiäl puudus poliitiline auahnus. Kui tal oleks saanud võimalikuks asuda riigivarade või kaubandus- ja tööstusministri ametikohale, oleks ta võinud isamaale igavesti meelespeetavaid teeneid osutada. Aga kahjuks oli ta neid tagasihoidlikke natuure, kes koguvad ainult omaenda aita ega hooli kuulsusest.

Maailmas on palju inimesi, kelle elust ja tegevusest ei teata midagi, kuid selles ei tohi ainuüksi ladra-leenusid süüdistada.

Seitsmes peatükk

Ja nõnda koitis viimaks päev, millal sain rahuldada oma kättemaksuhimu, mis mind aastaid oli vaevanud. Astusin võidukindlana «Kütsiko» büroosse ja saatjana järgnes mulle minu firma juriskonsult Ensio Hyypiä, kandes rasket kohvrit ja portfelli dokumentidega. Uksehoidja oli vanaks jäänud, tema hallidest juustest olid veel ainult räästad järel. Kuigi tema elukalendrit kaunistasid juba hilissügise lehed ja kuigi tal oli pensioni-iga kuus aastat tagasi täis saanud, jaksas ta ikka veel kliente teenindada ja oma direktoreid kummardada. Meie ilmumine «Kütsiko» vestibüüli mõjus vanamehesse põrutavalt.

«Olge hea ja teatage meist peadirektor Sikasele,» ütles minu juriskonsult puiselt.

Vanakese kujutlusvõime ajas jalule kõik inimeste pelglikkuse ärksad trummilööjad ja ta püüdis justkui kõrvale tõmbuda.

«Täiesti võimatu ... tahtsin öelda, et võiksite ehk natuke hiljem tulla?»

«Ei või,» oli Ensio Hyypiä kuiv vastus. «Oleme juba kohal.»

Seppo Sikase truu teener oli kaval inimhinge nuuskur. Ta katsus nüüd ettekäändeid leida, et sundida meid eesruumist tagasi pöörduma. Ensio läkitas mulle pilguga küsimuse ja ootas rutulist vastust. Ma ei saanud enam taanduda. Tahtsin leida probleemile kas või mingisugust kompromisslahendust, sest minu südametunnistus ei kiitnud enam heaks paindumatuid põhimõtteid, mille järgi üksnes vooruslikkus, kaastunne ja laitmatu nimi on ainukesed head asjad kogu elus. Tegin otsustava žesti.

«Klaarimist ei saa enam edasi lükata.»

Läksime rinnu peadirektori ukse poole.

«Ma ei julge teid ilma teatamata sisse lasta,» hädaldas uksehoidja. «Ei tohi, see pole lubatud. Võivad mind lahti lasta ...»

«Ei teid sellepärast lahti lasta,» ütlesin mina, koputasin varmalt ja avasin ukse.

Astusime enesekindlalt kabinetti ja äratasime peadirektori, kes laskis parajasti leiba luusse. Seppo Sikanen uskus kindlalt, et laiskus on avastuste ema. Ta oli äärmiselt morn, et pidi oma loova töö pooleli jätma. Kuis ütleski tark Humphreys: unenägu hoiab meid pidevalt unehõlmas. Aga kuna unenägudes puudub orienteerumisvõime, ei saanud seda oodata ka unenägijalt, kes tervitas meid ootuste kohaselt:

«Te tungite ju sisse nagu vargad! Te isegi ei teata ette oma tulekust! Nüüd peab selle opaka uksejüri viimaks ometi vallandama.»

«Vabandust, härra peadirektor,» ütlesin lepitavalt. «Uksehoidja tegi kõik, et meie sissepääsemist takistada. Aga nüüd, kus ka minu aeg on rahaks muutunud, ei saa ma enam tundide kaupa esikus oodata — nii kui omal ajal tegi minu mees, üleliia peenetundeline ja heasüdamlik Armas Karlsson.»

Seppo Sikanen kohendas lipsu ja istus töölaua taha vurrusid krõhvitsema. Ta urises tasa:

«Vähemalt kadunu ise ei mögise enam ...»

«Ei, aga tema naine mögiseb,» vastas Ensio Hyypiä minu eest üpris tigedal häälel, avas kohvri ja tõstis väikesele kõrvallauale magnetofoni.

Minu kogenud juriskonsult hakkas elektrikontakti otsima ja jätkas inimhinge iselaadset praadimist:

«Paned vist mu aparaati sutike imeks, kulla veli? Eesmärgiks on saada väike intervjuu.»

Seppo Sikanen krapsas püsti. Tema vats oli palju rohkem pungil kui rind; aastatega oli ta lausa uppunud oma rasvasse.

«Mida see tsirkus tähendab?» kähvatas ta ärritunult. «Ma ei ole teile pennigi võlgu ja minul ei ole teiega midagi pistmist. Kui sa oma aparaati otsekohe ei korista, saadan teid mõlemaid kuradile!»

«Vali hoolega oma sõnu,» ütles minu juriskonsult rahulikult, «sest need jäädvustatakse nüüd magnetofonilindile. Kõige parem, kui sa mõneks minutiks rahuneksid.»

Ensio asus dokumendiportfelli sisu lagedale kraamima ja käitus ärritava külmaverelisusega. Olime enne kokku leppinud, et tema räägib ja mina ainult mõnulen ja kuulan. Olin lubanud talle «räpase töö peale» lõunasöögi välja teha, ja ta täitis kohusetundlikult oma suurt ülesannet, pidades meeles, et briljant väikeses sõrmes on rohkem väärt kui labidas peos.

Pärast lühikest ja piinavat pausi võisime nõupidamisega peale hakata. Tahtsin edasigi jääda läbirääkimiste tummaks osavõtjaks. Ensio lükkas tooli oma endise ülemuse lauale lähemale ja alustas:

«Sina oled kuuldavasti kõik oma aktsiad «Kütsikole» müünud?»

Seppo Sikanen võpatas. Ta vastas tõredalt:

«Igaühel on vabadus talitada oma äranägemise järgi.»

«Küllap muidugi. Sina oled nüüd järelikult ainult firma «Kütuseimport Sikanen ja Kompanii» valitud ja palgaline peadirektor, kellel ei ole äriühinguga mingisuguseid varavahekordi, eks ole?»

Seppo Sikanen ei vastanud. Ensio jätkas:

«Minu tõlgendus on niisiis õige. Kas võtad vaevaks oma nõbu Simo Sählä siia kutsuda?»

Kui Seppo Sikanen sõrmegi ei liigutanud, haaras Ensio telefonitoru ja ajas asja ise korda. Paindlik tasakaalukunstnik saabus, pintsaku rinnataskus tosin pliiatsit. Ta tervitas juristi rõõmsalt ja hakkas siis minu peale sõnu raiskama:

«Milline rõõm teid näha, proua Karlsson! Arvatavasti mäletate, kui ma kord teile ütlesin: sääraste annetega inimene võib kogu maailma vallutada. Teil on pealegi õnne olnud . . .»

«Asjalikumalt!» katkestas Ensio Hyypiä käredalt.

«Noh, aga mina ju räägin asjalikult.»

«Pläma! Igaüks teab, et tolm on pori, millest vesi on välja pigistatud. Proua Karlsson loodab, et meie jutt oleks lühike ja asjakohane.»

«Su häbematus võib sulle kalliks maksma minna, Ensio Hyypiä!» karjus Seppo Sikanen. «Sa oled ennegi trellide taga istunud.»

«Jah, mina tean seda ka,» ütles Simo Sählä libedalt, sest ta oli otsustanud oma nõbu igavesti kaitsta ja ta oleks saanud kõhuvalu, kui oleks oma sõna söönud.

Väike etendus tegi mulle nalja. Teadsin, et just sedaviisi need mehed nõupidamisi läbi viivad. See oli nagu trio, kus kõigi kolme meelest kaks mängivad alati valesti. Ja magnetofonilint neelas alla kõik lahkhelid. Seppo Sikanen nühkis närviliselt nina, toda joodiku juhtartiklit, saatis mulle õige läbitungiva pilgu ja küsis:

«Minna, kuidas sa lubad sel masuurikal ja seaduseväänajal mind ja direktor Sählät sedaviisi teotada?»

«Seda tahaksin minagi teada,» sai «Kütsiko» abidirektor mahti pärida ja hakkas uut pliiatsit jürama.

«Asekohtunik Hyypiä on minu volinik ja mitme minu ettevõtte abidirektor,» vastasin jahedalt. «Minu juriskonsult teab arvatavasti ise, kunas teotab ja kunas kõneleb tõtt.»

«Noh, milles kuradis küsimus siis praegu seisab?» karjus Seppo Sikanen raevunult.

«Sinu ametikohas,» vastas Ensio Hyypiä nagu küünik, kes pakub kiilaspeale kammi.

«See pole sinu asi!»

«Minu mitte, küll aga minu šefi proua Karlssoni asi. Lugu on, vaadake, kulla härrad, niimoodi, et «Kütsiko» läks mõni aeg tagasi panga kätte. Karlssoni kontsern oli teie importärist huvitatud ja minu šeff tegi mulle ülesandeks tutvuda lähemalt teie kuulsa kompanii tegevusvõimalustega. Asjad on nüüd nii kaugele arenenud, et järgmisel nädalal liidetakse «Kütuseimport Sikanen ja Kompanii» Karlssoni kontserniga.»

Seppo Sikanen ei suutnud varjata oma vapustust, kuid tema onupoeg, too ärimaailma hiilgav pajats, hakkas alati vinte sisse võtma ilma keerulise mutrivõtmetagi. Ta astus säraval näol minu ette ja lausus leplikult:

«Ega ettevõtete teineteisega liitmine siis meie töövahekorrale mõju ei avalda? Nüüd võime oma altruistlikku tegevust jätkata veel suurema innuga kui enne. Meie tunneme teid, proua Karlsson, ja teie omakorda tunnete peadirektor Sikast ja minu tagasihoidlikku isikut.»

Just säärast repliiki olin oodanud, et saada võimalust kas või pisutki hüvitada seda hingepiina ja ahastust, mida kord pidi kannatama Armas Karlsson. Ensio Hyypiä oli mulle reserveerinud otsustava sõnavõtu, mille olin peas juba varem valmis sepitsenud. Olin julm ja sadistlik — tunnistan seda, ja nüüd aastate pärast vahest ehk häbenengi nimetatud asjaolu —, sest halastus ei kõndinud sel korral ei kohtumõistmise ees ega taga. Esitasin oma nõudmised tingimusteta. Seppo Sikase ametiaeg lõppes paugupealt. Kui pakkusin talle proovireisija kohta, ei teinud ma seda humaansusest. Simo Sähläle andsin aega kaks nädalat, et ta jõuaks vähemalt suurema osa kilakolast oma tööruumist ära vedada. Temale ma kahjuks ei saanud uut töökohta kätte näidata, sest tema oli valmis ja täiuslik loodussaadus otsekui mingi bakter, kes kohaneb oivaliselt jõudeoleku imemõnusa olukorraga. Bakterisoo säilitamiseks oleks võinud teda küll paigutada kuhugi aatelisse organisatsiooni, näiteks kas või Värvipimedate Liidu Kodanikekomitee konsultandiks, kuid tol hetkel paistis ta mulle absoluutselt kasutamiskõlbmatu. Au tema hallidele juustele, mis hakkasid lõpuks oma viljatut kasvukohta maha jätma! Pilli oli ta häälde timminud, elu aga mitte.

«Kütuseimport Sikanen ja Kompanii» siirdus minu valdusse ja selle direktoriks määrasin Ensio Hyypiä. Pärastpoole vahetati firma nimi, ja see oli täiesti loomulik juba puhtesteetilisest seisukohast. Karlssoni kontserni personali üldarv ligines nüüd juba neljasajale, ja ajuti tekkis tunne, et ma ei suuda enam kõiki ohjasid päriselt enda käes hoida. Hakkasin unetuse all kannatama. Mõistus ja meeled pidasid omavahel leppimatut külma sõda. Elu dualismil ei tundunud olevat lõppu. Näidend jätkus ja igaüks püüdis oma osa esitada nii hästi kui vähegi võimalik. Keskpärased lepivad vaid ühe, harjunult tähtsa kõrvalrolliga — teistele langeb osaks kurnava kaksikelu roll. Jah, elu on tõepoolest nagu film, mida linastatakse üks kord, pakitakse siis kasti ja kantakse kuue mehe jõul leinarongi saatel igavesse arhiivi.

Simo Sähläst polnud tükil ajal midagi kuulda, aga Seppo Sikasest jõudis aeg-ajalt ühte ja teist mu kõrvu.

Ensio Hyypiä jutu järgi sõi Seppo Sikanen iga päev lõuna paiku «Elanto» rahvasöököklas mingi odava eine ja läks seejärel hotelli «Camp» ette hambaid urgitsema.

Kaheksas peatükk

Käes oli 1939. aasta september. Maltusiaane, kes ägedalt olid tõendanud, et rahvaarv kasvab geomeetrilises, elatustarvete hulk aga aritmeetilises progressioonis, haaras muidugi vaimuliku majapidaja õnnetunne, kui nad nägid, et sõda, epideemiad ja viletsus teostavad valikharvendust. Mind ei huvitanud poliitika, sest need, kes seda ajavad, jätavad alati endast maha maksmata arveid. Vihkasin sõda, sest selles ei võida keegi. Mõtlesin vastikustundega mundritele, millesse topitakse elavaid mannekeene, ja tankidele, millega ei saa vedada trükivärve, kliistrit ega kivisütt.

Segane olukord maailmas ajas kõik mu plaanid sassi. Kivisöe ja koksi asemel tuli hakata müüma küttepuid, kliistri ja trükivärvi asemel jõledaid aseaineid. Paigutasin järjekindlalt oma kapitali välismaa pankadesse, ostsin üles kulda, ehteid, vaipu, metsi ja tutvussidemeid. Ühel ilusal päeval mahutasin kogu oma lahtise raha — umbes kaks miljonit marka — idamaa vaipadesse. Viis aastat hiljem müüsin need neljakümne kaheksa miljoni marga eest edasi. Juhindusin pimesi Ensio Hyypiä elureeglist: söö, joo ja ole rõõmus, sest homme algab paast! Niisama pimesi juhindusin oma horoskoobist, mis oli mu teiseks nõuandjaks. Minu saatus oli kirjutatud tähtedesse, kuid väär tõlgendus viis eksiteele. Kõige põhjuseks oli arvatavasti alatine ebakindlustunne, hirm ja unepuudusest tingitud närvilisus. Sest muidu ma vaevalt oleksin suurendanud oma vastutuskoormat ja piiranud oma õigusi. Läksin nimelt septembrikuu keskpaiku uuesti mehele — ja armastus, too igipõline tundeerutus, mängis selles lühikomöödias üksnes paarirepliigilist kõrvalosa.

Mäenõunik Kalle Kananen oli kaks korda lahutatud ja tahtis ilmtingimata proovida kolmandatki vägikaikavedu. Olime aasta otsa olnud väga lähedased äripartnerid (esimest korda tutvusime mäenõunik Karjula kodusel banketil, kus tegin miljonimargase paljastuse) ja me ei püüdnud kunagi teineteist tüssata. Nii kui tavaliselt, viis meidki abiellu vastastikune vääritimõistmine, aga mina usaldasin oma horoskoopi. Kalle Kananen nimelt oli neitsi ja käis pöiad sissepoole, väitis ja vahel koguni tõestas, et ta on tundlik natuur, kes neitsite kombel pani imeks Odüsseuse eksirännakuid, mitte iialgi aga enda omi. Ta oli üsna meeldiva väljanägemisega heledapäine mees, rõivastus hoolikalt ja varjas edukalt oma iseloomu nõrkusi. Olime juba kaks nädalat abielus, enne kui tema kinnispahe jälile sain: ta käis kord päevas kõrtsis vastupidavusproovi sooritamas ja tasakaalu kontrollimas, juues püstijalu. Kui naisel on viisiks oma minevikust pisut nagu pihtivalt rääkida, siis minu mees rääkis ikka hooplevalt. Kui hooplemine ebausutavuse piirini jõudis, oli igatahes põhjust hakata magamistoa riidekapist lahtikorgitud konjakipudeleid otsima.

Me unustasime küll teha pulmareisi, kuid mitte abielulepingut. Viimati mainitu oligi palju tähtsam, sest armastus võib olla ühine, kuid varandusi on alati targem lahus hoida. Seepärast peetigi meie perekonnas kahte arveraamatut, kuhu kumbki oma tulud ja kulud sisse kandis.

Kalle Kananen oli rikas, umbes kuus korda minust rikkam. Rajasime ühise kodu Kulosaarde, kuid meie firmade bürood ja kontorid asusid nüüdki kesklinnas. Mehel oli autoriteeti ja rohkesti sõpru, häid sidemeid valitsuses ja trobikond kavalaid nõuandjaid. Kuid tema poliitilised tõekspidamised meenutasid sokke: ta ei eraldanud vasakut paremast. Meie kodu ei olnud niisugune rahulik ja hubane nurk, kuhu tõmbuti nautima perekonnaelu sulnist õnne, vaid rahutu hotell-restoran, kuhu külalised tõid tulles kaasa lilli, komplimente, kärsitust ja oma tühjad pead. Õppisin tundma paljusid avaliku elu tegelasi — mõningatest oli pärastpoole kasugi —, kes kunagi ei vältinud avalikkust. Kõik seltskonnainimesed olid vaimustuses meie kodust, millest hästi toimetatud naisteajakirjad tõid ära reportaaže ja mõned bulvarilehed skandaaliuudiseid.

Meie abielu esimene kuu möödus tühises seltskondlikus läbikäimises. Kui olnuksin kirjanik, oleksin kirjutanud raamatu soome laiskusest, seltsivusest ja viinahimust. Aga kuna ma olin vaid ärinaine, pidin ma end muul viisil välja valama. Ütlesin mehele, et mu mõõt on täis. Ta oli tõeline diplomaat: ta ei olnud eales varem kuulnud, et mõni avalik tegelane võiks seltskondlikust läbikäimisest väsida.

«Ja mina olen tahtnud sulle aina meele järele olla, armas Minna,» ütles ta siiralt. «Ja tsipa olen enesearmastaja ka: olen kõigile oma sõpradele ja tuttavatele tahtnud näidata, kui võluv naine mul on.»

Ta kõneles oma võluva naisega võluva naiivsusega — neil harvadel puhkudel, kui ta kõneles. Harilikult juhtus seda vastu hommikut, kui võõrad majast lahkusid. Hakkasin vähehaaval nägema, et minu abielu oli olnud julge hüpe pimedusse. Kalle Kananen ei olnud esimene ega viimane mees, kes uskus, et naine püsib soe kallistes karusnahkades. Pole olemas külmi naisi, on ainult tölbid ja isekad mehed, kes pole suutelised naist soojendama. Mida tähendasid minule ballid ja ballikleidid, kultuuri pinnavahuga ülevõõbatud sõnakõlksud ja pealesunnitud tutvused, kui ma igatsesin ainuüksi kodu ja perekonna järele? Kodu kujunes nüüd kohaks, kus mind valdas tõeline koduigatsus. Ihkasin hotelli elama asuda.

Mõned inimesed elavad armastusest, mõned söömisest, mõned ainult elavad. Viimased harrastasid oma kutseala meie kodus. Lugematud nõunikud, direktorid, ministrid, rahvasaadikud ja ohvitserid, isegi kunstnikud ja kirjanikud (nende mälestus elab, sest nad jätsid endast maha virna maksmata arveid) tundsid end meie kodus nagu omas kodus. Ja minu mees uskus tõemeeli, et ma tunnen nende seltskonnast rõõmu. Jutustasin oma murest Ensio Hyypiäle. Ta vastas kuivalt:

«Väga hea, et teil on abieluleping. Abieluseaduse kolmandas jaos esimese peatüki 68. paragrahvis öeldakse, et abikaasa võib nõuda abielu tühistamist, kui ta abielu sõlmimisel oli ajutises meeltesegaduses või muus sellega võrdses seisundis või kui ta on viidud . . .»

«Lõpeta, kulla mees!» peatasin teda. «Praegu ei ole jutt abielu tühistamisest, vaid kodurahu kaotamisest.»

«Hea küll. Seadus on alati meie kuulekas teener. Kriminaalkoodeks sätestab kodurahu rikkumist niiviisi: kes ilma seadusliku aluseta, vastu teise tahtmist tungib tema korterisse, olgu kas tuppa, majja, taluhoonesse või laeva, mis on tema oma või temale elamiseks lubatud või üüritud, või ilma põhjuseta jätab täitmata käsu sealt lahkuda, või ilma küllaldase põhjenduseta hiilib sisse või peidab end sinna, seda võib kodurahu rikkumise pärast karistada rahatrahviga kuni viissada marka või vangistusega kuni kuus kuud . . .»

«Vangistusega, pigem vangistusega!» hüüdsin vaimustatult, sest harilikult sain ikka hea tuju, kui Ensio deklameeris kriminaalseadustiku ihutud värsse. «Ainus võimalus saada tagasi kaotatud kodurahu on nad vanglasse paigutada.»

Kriminaalkoodeks — nii kahetsusväärsest materjalist, kui see tehtud ongi, — andis mulle julgust mehega uuesti kõnelda kaotatud kodurahust. Ta oli äärmiselt üllatatud, just nagu oleks näinud korjatavat armuveeringuid naise kübarasse, ja lausus:

«Noh, kallis Minna, aga sa pead ju kõrgemasse seltskonda pääsema. Ja ühtlasi soetan mina seejuures uusi suhteid. Suhted, suhted — just neid läheb meil vaja. Olen juba neli aastat ministriportfelli kiiganud...»

«See on otsekui korsett, millest tunned kõige rohkem heameelt siis, kui see on toolileenil.»

«Minna! Sa oled õel!»

«Mul on õigus olla õel.»

«Sa kohtled meie külalisi tihtipeale upsakalt. Tõmbud kõrvale ega hooli perenaisekohustustest.»

«Perenaisekohustustest! See on ju täiesti tarbetu, kuna meie kodurestoran on tuntud viisaka iseteenindamise poolest.»

Kalle mahe pilk läks süngeks. Tal ei olnud voli kohelda mind nagu naist, kes on end lasknud mehe orjaks kupeldada ja täidab kõiki selle tujusid. Ta polnud mind endale voodikaaslaseks ostnud eluaegse abielunaise-pajuki vastu. Ta teadis väga hästi, et mul oli üle kolmekümne miljoni, et juhtisin oma äriettevõtteid laitmatult ja et oleksin olnud eeskujulik abikaasa, kui mul poleks pruukinud esineda kalkuleeriva suhetepoliitika kalamõrrana. Ta oli kolmandat korda abielus (tema eelmiste abielude viljad kasvasid lahutuse nurmedel), kuid esimest korda naisega, kes tõi ühisesse kodusse kaasa muudki peale täitmatute soovide ja vajaduste. Mehele, kes varem oli suhtunud oma naistesse nagu väikestesse alistuvatesse lõbutüdrukutesse, võisid minu iseseisvus ja majanduslik sõltumatus mõjuda vististi ebameeldivatena.

Äge sõnasõda värskendas õhku ja klaaris mõisteid. Viimaks jõudsime kokkuleppele, mis meenutas vaherahu: kumbki tegi ettevalmistusi uueks, otsustavaks võitluseks. Aga nõnda talitasid samal ajal ka suurrahvad. Kuidas siis kaks tähtsusetut ja sootuks erinevat neitsiloomust pidanuksid moodi läinud reeglist kõrvale kalduma... Kaks inimest polnud ühesugused, ja lõppude lõpuks tundsid mõlemad sellest rõõmu.

Võõruspeod jäid harvemaks juba sellepärast, et paljud meie rahakad tuttavad lasksid kodumaalt jalga. Sõjakartus meelitas välismaale, ja need, kes ei tohtinud karta, sattusid ülemääralistele kordusõppustele või haiglasse lahtisi maohaavu põdema. Igal juhul olin õnnelik, et sain vähemalt paar õhtut nädalas veeta kodu rahulikus õhkkonnas. Tõsi küll, mees oli ühtelugu korraliku auru all, kuid see oli jällegi tema puudus. Ta tarvitas viina, kuna ei leidnud sellele mingit muud rakendusviisi, ja ütles end armastavat «kõva kärakat ja pehmet naist». Viimased sõnad olid mõeldud minule komplimendiks, sest olin tol ajal pisut täidlasevõitu. Olin just kolmkümmend viis täis saanud (Kallest olin kakskümmend kolm aastat noorem) ja minu pärilik kalduvus renessansiaja pikantsele volüümikusele hakkas ilmsiks tulema. Kui ma vannist väljudes end peeglist silmitsesin, leidsin, et sarnanen suure B-tähega. Kui hakkasin saleduskuuri tegema, muutus mees õnnetuks. Selgus, et ma olin just tema ideaalile vastav. Tema varasemad naised olid olnud kleenukesed, kondised ja kidurad — ja tal polnud tahtmist lasta mälul tagasi vahtida.

Hoolimata pinevast rahvusvahelisest olukorrast ja inimesi haaranud paanikast, tundsin end õnnelikuna. Mees oli minu vastu tähelepanelik ja vahel ta koguni suutis minu rahulolu pälvida. Lasksin tal rahus pummeldada, sest sel kombel püsis ta teistest pahedest eemal. Ta oli, nagu üldiselt teada, lõbus seltskonnainimene ja oskas muudestki asjadest rääkida kui ainult metallitööstusest ja poliitikast. Ta polnud päris sisutu, kuigi sisutu inimese ainsaks arukusetunnuseks peetakse sõnakust. Nautisin sagedasti tema löövat sõnamängu, millega ta leevendas raskusi. Tavaliselt annab jumal naisele mehe, keda naine ei taha, kuid seekord näis, nagu oleks jumal toime tulnud eksitusega. Hakkasin mehesse tõepoolest üha rohkem kiinduma, olgugi et ajuti tekkis igatsus oma esimese mehe järele. Minu aktiivne loomus oli Kallelt maha kärpinud nii mõnegi valmishinnangu: ta märkas nüüd, et mees võib armastada ka sellist naist, kes igakord ei alistu mehe tahtele. Kui mees vannub, et ta ei ole iialgi armastanud, siis tähendab see harilikult seda, et naised on olnud tema vastu liiga tähelepanelikud ja liiga alistumisvalmis. Ühel oktoobrikuu õhtul, kui istusime kahekesi mehe kabine avaldas Kalle oma tundeid:

«Minna, luulelisus minu stiiliga kokku ei passi, mi sugugi kohe. Aga nüüd ma tahan sulle öelda tõe, mis veidi luulelise maiguga. Ma armastan sind . . .»

Ma ei kahelnud tema tunnetes. Kalle Kananen poln esimene soome mäenõunik, kellel too kõigile tuntud ja ä miselt kulunud värsirida üle huulte libises. See on meeste esimene tervitus naisele, keda nad pole varem k hanud: see pudeneb neil suust niisama kergesti kui vand sõna. See ei maksa midagi, ja ometi mõtlevad mehed ko tasule. Aga et miski ei sundinud meest seda ülestunn tust pillama, siis uskusin selle siirust. Peale selle pidas loomulikuks, et mees mind armastab. Olin noor, võimek küllalt erootiline, bioloogiliselt võrdlemisi täiuslik ja n ei kartnud vastutust.

Kui ma nädal hiljem — kunagi oktoobri viimastel p vadel — pidin sõitma Stokholmi mõningaid valuutaas õiendama, tundsin, et on raske mehest mõneks päeva lahkuda. Kalle oli mind ära saatmas ja mulle tundus, ma nägin tema silmis väikest härdushelki.

Ajasin oma asjad võimalikult kähku korda ja asu tagasiteele paar päeva varem, kui olin lubanud. Taht meest üllatada ja tema tüütavat ooteaega lühendada. Tea sin, et ta igatseb kogu aeg minu järele — ja joob e igavuse pärast meelemärkusetuseni täis. See on ju me tele nii iseloomulik, ja ometi räägivad nad ikka ja al oma hingesuurusest. Naine on tavaliselt proosaliselt tõ meelne — olgu siis küsimus kübara hinnas, hiirekartus või batsillihirmus, kõnelemata südameasjadest. K meeste kujutlusvõime seevastu lennutab nende mõtt väga kaugele tõest ja tõepärasusest. Mehel on ikka alati oma surematu kõneaine: tema ise ja kõik see imelin mida ta on kunagi teinud või kavatseb teha. Joomasemu seltskonnas on tal nii palju ainet eneseülistamiseks, tal pole mahti naiste viisil ligimeste pattusid või sõpra muresid arutada. Olin päris kindel, et leian mehe salo gist rõõmsate topsivendade keskelt, kus igaüks tahab o midagi ja keegi ei ole midagi. Meie maja aknad olid p mendatud ja eesriiete vahelt ei vilksatanud vähima valgusevööti. Autojuht kandis mu kohvrid esikusse. Kra misin välja kaasatoodud kingitused ja läksin peaaegu h lides tuppa. Maja oli tühi. Mees oli järelikult läinud k

lokaali igavust peletama. Kodus oli üksnes poolkurt gitüdruk. Mind nähes ta ehmus ja pistis silmi vesis- ma.

«See on hea, et proua viimaks ometi koju jõudis,» sõnas tasakesi nuuksudes.

«Kas on juhtunud mõni pahandus?» küsisin kohkunult.

«Ei mina tohi midagi rääkida.»

Ja ta ei rääkinudki, tihkus vaid nutta ja kadus oma berikku puhkama. Olin rahutu. Mõttekujutus manas lle kõik võimalikud õnnetused ja pahandused. Olukord enutas kriminaalromaani, kus kahtlustatakse kõiki ale lugeja. Käisin närviliselt edasi-tagasi ja helistasin batuses viimaks Ensio Hyypiäle. Temagi oli leidnud koholile ainult ühe kasutamisviisi, mis oli võtnud talt võime. Minu mehest ei teadnud ta midagi, tema in- rmatsiooni teine pool aga koosnes vaikusest. Ta uskus ndlalt, et helistasin talle Stokholmist, ja soovis mulle imalikult peatset jällenägemist Soomes. Panin telefoni- ru hargile ja mõtlesin mürgiselt: looduse ainuke suur itus oli mehe loomine!

Kui pettununa ma end tundsin! Olin kujutlenud vastu- tu hoopis teistsugusena. Naine ei saa kunagi õnne nda, kuni ta pole abiellunud, — ja siis on see liiga hilja. sin kohvreid tühjaks kraamima, riputasin rõivad seina- ppi ja valmistusin nutma. See on ju nii lihtne ja läbi- ovitud abinõu, et kergendada hingevalu ja saada uusi avarbaid silmade alla. Kuid samas kihvatas minus ielunaise igavene trotsimisvaim: ma ei kurda oma saa- üle, kuid voodis panen toime meeleavalduse!

Tormasin vihaselt magamistuppa ja panin tule põlema. ei tea öelda, kas olin vapustatud, hämmastunud, pet- nud, löödud või masendatud, sest ma ei tunne küllalt ti soome keele sünonüüme, kuid seda võin siiski tun- tada, et mu süda hakkas metsikult taguma, kui lõin gu meie luksuslikule abieluvoodile, kus magas noor ne, juuksed padjal laiali ja suu pärani lahti. Püüdsin äratada, kuid ta magas purjus inimese kombel oime- t ja meelemõistusetult ega ärganud oma narkoosiseisun- t. Algul mõtlesin kutsuda politsei, siis kiirabi ja lõpuks mehe. Aga olukorda pisut kaalunud, muutsin oma vatsust: riietusin lahti ja heitsin täiesti leplikult tema vale magama. Oli ta ju ikkagi naisterahvas — igatahes mitte tõpralikum olend kui joobnud mees, kelle kõrval olin nii paljudel õhtutel unne suikunud.

Silmitsesin naise nägu: see oli väga ilus. Ta oli alles võrdlemisi noor, võib-olla nii aasta kahekümnene. Mulle tuli meelde mehe sagedane jutt: «Kahtlemata muretseme paar last. Mina armastan lapsi, eriti tütarlapsi, kes on nii kahekümne ringis . . .»

Nii kaugele oli siis minu armsa abikaasa, mäenõunik Kalle Kanase tõemeelne lapsearmastus jõudnud! Minul ei tarvitsenud sünnitada, minul ei tarvitsenud günekoloogide vahet joosta, et lasta oma puusi mõõta. Minu mees oli leidnud endale uue lapse, kes pisteti abieluvoodisse peatäit välja magama. Purskasin nutma ja mul tekkis tahtmine tolle magava naise nägu veriseks peksta. Nii jälki teotust poleks ma ealeski oodanud. Jälle sai selgeks üks tõsiasi: mees oli end lahutanud oma eelmistest naistest ainult sellepärast, et ei suutnud enam ühele ja samale naisele truudust murda.

Proovisin voodikaaslast uuesti üles ajada, kuid tema sügav teadvusetus kestis edasi. Lahtisest suust kostis vaid ebameeldivat röginat. Kui kuulasin tema kõrisemist, uskusin tõemeeli Darwini evolutsiooniõpetust. Võimalik, et ta kuulus nende harilike tänavaimetajate klassi, kes mõtlevad tunnetega ja tunnevad teatavate kehaosade tundeerkudega, kes usuvad siiralt, et armastus on sama mis kõditus ja õnn sama mis täis kõht. Vähehaaval sain oma meelerahu tagasi. Suutsin juba külmalt ja tundetult liigitada ning analüüsida. Mehe valelikkus ei ole tühipaljas ettekujutus. Juba Heymans tõestas omal ajal, et mehed on valelikumad kui naised. Statistiliselt ei saa täiesti truude abielumeeste arvu kunagi kindlaks teha, sest meeste antud teateid ei või iialgi usaldada. Mehe ja naise vahekorra purunemine tuleneb tavaliselt mehe valelikkusest, mida naine ei suuda lõpmatuseni taluda. Mees on truudusetu sellepärast, et ei leia ühest naisest kõiki häid omadusi — või kütkestavaid pahesid.

Aeg haavas viimast kui kanda. Minutid venisid igaviku pikkuseks. Ma ei suutnud enam vihata enda kõrval magavat naist. Tavaliselt võistlevad inimesed omavahel, kes jõuab kiiremini esimese kivi visata. Loobusin võistlusest ja olin rahul sellega, et meil on abieluleping. Religioon on toime tulnud märkimisväärse teoga, rakendades seksuaalelu patu vankri ette.

Südaöötund lähenes. Naine hakkas end liigutama. Vaatasin kella. Olin juba neli tundi tema kõrval lamanud ja oma hüpoteesiga valmis saanud. Naisel oli nii vähe seljas, et ta poleks suutnud isegi oma hämmastust varjata. Ta paotas natuke silmi ja hakkas instinktiivselt kätega kobades voodikaaslast otsima. Tal olid väga kaunid ja ravitsetud käed, kadestamisväärselt kaunid. Ta silitas sõrmeotstega minu käsivart ja pobises midagi arusaamatut. Järsku ta võpatas, avas silmad, kergitas pisut pead ja putras:

«Kalle . . . Ee . . . Oh, kuradi päralt . . .»

Ta sulges silmad ja hakkas neid kätega hõõruma. Viimaks ajas ta end vaevaliselt istukile ja küsis imeks pannes:

«Mis . . . Kes sina oled?»

«Sama küsimuse tahaksin mina teile esitada,» vastasin rahulikult.

Tema meelemõistus hakkas pikkamisi tagasi tulema, aga sedamööda kuidas see tuli, suurenes tema imestus.

«Einoh, kuulge, öelge'nd, kes te õite olete? Mul läheb närv krussi,» ütles ta lamedas köögikeeles ja hakkas masseerima oma vabameelseid puusi, millel oli näha kõvakäelise hellituse jälgi.

«Mina olen selle maja perenaine,» vastasin rõhuga. «Aga kes siis teie olete?»

«Mina olen Kalle hea sõber. Ah siis sina oled perenaine? Minu arust oli see kurt eit perenaine, see, kes süüa teeb. Aga mis sa siia magama tulid? Kas teil on siuke komme või?»

«On küll. See on abielus kaunis üldine.»

«Kuskohas?»

Ta ei oleks pidanud naerma, sest see tegi ta näo inetuks ja pealegi oli ta naer jõhker ja toores. Ta lõi mulle hoolimatult õlale ja lompsas:

«Kuule, kas me ei võiks sina peale minna? Oleks kergem rääkida.»

«Mis su nimi on?»

«Ma olen Marjukka. See on natike totter nimi, aga meeste meelest on maru.»

«Mina olen . . .»

«Lao aga välja, minul põle sinu vasta kedagist.»

«Minna . . .»

«Minna! Tõsi või? Minna! Oi, oi, küll sinu vanadel on pea pulki täis old, kui sulle nisukse nime panid . . .»

Ta küünitas öölaualt sigaretti võtma ja tõi seejuures nähtavale oma alastioleku. Armukadeduse kiuste olin sunnitud tunnistama, et ta oli haruldaselt ilus. Ta ei saanud olla langenud, sest vaevalt ta kunagi oli tõusnudki. Ta oli omal kombel nagu looduslaps. Ta teadis, et jää on külm, tuli kõrvetav, nõelad teravad ja äädikas hapu, kuid seda ta ei teadnud, et ei kõlba magada naisemehe voodis ja suitsetada pererahva sigarette.

«Ma ei salli, et voodis suitsetatakse,» ütlesin pahaselt, kui ta süütas suitsu ja heitis minu kõrvale külili.

«Miks sa's seda ei salli? Kalle ju kah suitsetab.»

«Olen seda temalegi korduvalt öelnud.»

«No aga ütle, mis sul selle vasta on?»

«Sellepärast et põrandale võib pudeneda sinu, ja mitte suitsu tuhk. Eriti kui inimene on niisuguses olekus.»

«Sa räägid nii peenelt, et nüüd ma küll õieti aru ei saa, mis sa sellega mõtled. Aga eks paneme siis ära, et riidu ei tuleks. Ma tõmman ainult paar mahvi.»

Ta kustutas sigareti ära, viskas minu poole hindavaid pilke ja küsis umbusklikult:

«Kuule, ütle'nd mulle, kuda sa saad Kallet kamandada? Isegi mina ei saa.»

«Oma naine saab.»

Tüdruk võpatas ja varjas kätega vaistlikult oma paljaid rindu. Tema hääl jäi kurku kinni:

«Kas sa oled . . . kuule, kas sina oled Kalle naine või? Ma mõtlen, kas Kalle on siis naisemees?»

«Olen küll, on küll . . .»

Tema nägu moondus lausa äratundmatuseni. Ta pigistas väikesed käed rusikasse ja ütles nuttu tagasi hoides:

«Nisuke siga! Nisuke siga . . . Ja mina oleks saand teise. Parema . . . Ja noorema . . .»

Ta pahvatas nutma just nagu inimene, kes märkab kohkudes, et on tahtmatult kogu aja tõtt rääkinud. Nõnda me siis istusime hääletult tükike aega, kaks pettunud ja petetud naist, ja mõlgutasime mõtteid elutõest. Loogikas määratletakse tõde kui samasuslause järgimist ja kõnelemisel ollakse selles suhtes tavaliselt säästlik, kuna tõde on nii haruldane. Ma ei teadnud, kumb meist oli sel hetkel õnnetum ja kumba oleks tulnud lohutada. Sel teemal oleks

võinud kirjutada romaani, kuid siis ei oleks keegi seda uskunud.

Olin teinud oma vaikse otsuse ja mõtlesin jälle rahuldustundega abielulepingule. Minu sirgjooneline loomus poleks iialgi laskunud läbirääkimisteni ja kompromissideni. Tegevusplaan hakkas juba kuju võtma. Minu arvates ei olnud sugugi alatu dikteerida tingimusi ja ajada väljapressimispoliitikat. Mees pidi hüvitama mulle osakssaanud teotuse sel teel, et kannab minu nimele üle vähemalt viieteistkümne miljoni väärtuses tööstusaktsiaid.

«On sul mingi elukutse?» küsisin oma saatusekaaslaselt, kes hakkas pisitasa rahunema ja kellel lubasin süüdata sigareti ning voodis suitsu teha.

«On ikka. Ma olen maniküürija. Aga praegult mul töökohta põle.»

Maniküürija, järelikult tõeline käsitööline, kes teenib endale leiba, käsi käes. Sellega lahenes tema ilusate ja hoolitsetud käte saladus. Ta hakkas meelekohti hõõruma ja soigus kuuldavalt:

«Oh taevas! Ma olen alles täitsa kapi . . .»

«Kapi?»

«Jah, ma mõtlen jokkis.»

«Ma ei saa ikka veel aru.»

«Ei mõista? Aa, no ütleme siis krillis, tuuris või, või kuda seda üteldagi — noh, lakku täis. Ma jõin kole palju. Kalle valas mulle suhu. Tahtis, et ma ära vajuks.»

Väike käsitööline nägi õnnetu välja. Andsin talle peavalupulbri ja võtsin ühtlasi ka ise. Ta küsis kaastundlikult:

«Kas sa kaanisid kah ülearu või?»

«Ei. Ma ei salli alkoholi, mitte eriti ka tubakat.»

«Aa, sa oled siis jessukese pruut?»

«Ei,» vastasin ma aegamisi, taipamata tema küsimuse mõtet.

Kõlvatu inimene ei ole mingi haruldus maa peal (taevas ei ole ingelgi haruldus), nii et mul polnud mingisugust soovi väikest maniküürijat lõbutüdrukute kutseühingusse arvata. Ta muutus mu silmis otse lumivalgeks luigekeseks, kui kuulsin, kui kavalasti mu mees oli teda ninapidi vedanud. Tüdrukule olid meeltmööda väikesed ehteasjad, ilusad riided ja lootus pääseda abieluvoodisse, kus võis ühtaegu anda ja võtta. Kõik suured mõtted pelgasid tema peaaju, kus pesitsesid hubaselt vaid igavese lapse pettekujutlused ja usk inimese siirusse.

«Kui vana sa oled?» küsisin.

«Saan varsti kakskümmend kolm.»

«Näid palju nooremana.»

«Ah leiad või? Kallele olen ma küll üteld, et alles üheksateist. Kui vana sina oled?»

«Kolmkümmend viis.»

«Ei oleks arvandki. Sa näed palju noorem välja. Kuule, millega sa ennast määrid, et su nahk nii sile on?»

«Õieti mitte millegagi . . .»

«Mina ka mitte, aga minu jobimamsel tarvitab musooni. Kuule, ütle veel ühte asja. Kas sa leiad, et Kalle on sängis vahva?»

Võpatasin. Mind hakkas tüdruku otsekohesus ärritama. Ma ei talunud, et ta minu meest Kalleks kutsub. Võib-olla mees soovis, et ma oleksin olnud tema esimene armastus, ja mina omalt poolt olin soovinud, et jääksin tema viimaseks romaaniks. Ma ei vastanud tüdruku küsimusele. Rääkisin vaid, et mu mees on lõbus ja seltsiv inimene. Püüdsin voodikaaslase mõtteid mujale juhtida. Pärisin tema koduste olude ja kooliharidusе järele. Kodu tal ei olnud ja kooliajast mäletas ta ainult vahetunde. Ta oli küll koduta, kuid mitte kodutu. Tal ei olnud tülikaid sisetõkkeid ega komplekse.

«Kas sa mäenõunikku juba ammugi tunned?» küsisin.

«Keda ma tunnen?»

«Mäenõunikku, minu meest.»

«On see tõsi või, et Kalle on mäenõunik?»

«On.»

«Ja mulle ta ütles, et on vanapoiss. Mehi ei või ilmaski uskuda. Aga kas mäenõunik on tähtis nina?»

Ma ei vastanud. Mõned minule tuntud «tähtsad ninad» olid nii vägevad, nagu oleksid nad ise oma esivanemad sünnitanud. Vahel oli kurb vaadata, kuidas nad raha läbi prassisid, — kui ise ei saanud neile seejuures abiks olla.

Voodikaaslane näppis kaela riputatud klaaspärleid ja lausus pisut nukralt:

«Ega kedagist, aga ma olen peeneid inimesi enne ka tund. Üksvahe oli mul üks raadiotelegrahvist. Ai, pagana pihta, küll see oli kena poiss.»

«Miks te ei abiellunud?»

«Jah, mis seal rääkida. Ma oleks pidand taguma, kui

raud oli kuum. Aga Jaskal ei old mingit jobi ja mina ka õppisin alles ametit. Siis ta võttis teise naise — ja nii kuradima inetu. Oleks sa ikka näind selle larhvi ja tagumenti ja kõveraid sääri ja käsa. Küll on meestel mõnikord halb maitse.»

«Seda küll. Enamikul pole üldse maitset, on vaid kompimismeel ja jahiinstinkt.»

«Ja-ah, sellest ei tea ma jälle kedagist.»

Ja paraku ei teadnud ta paljut muudki. Ta vaid uskus. Ta uskus, et suudlemine vähendab inimese üksindust, et esimene suudlus saadakse elus vaid korra ja seda mäletatakse ka siis veel, kui viimati saadu on juba ununenud; ta uskus ka, et naise meel muutub sagedamini kui mehel ja seepärast on ta alati puhtam, kuid raske oli tal uskuda, et mees võib samal õhtul petta kahte naist. Püüdsin talle selgeks teha — oma kogemuste najal muidugi —, et mees on teataval määral hulgus, kelle mõttekujutus jookseb alati tõelisuse ees. Mees on nagu jooksvate silmadega sukk, mis on viimast päeva jalas. Mehe taevas on ikka ees ja põrgut tunneb ta alles siis, kui ei suuda enam kõrvalhüppeid teha. Naine seevastu unistab alatasa muutumatust rahust ja läbielatavast hetkest. Naiste käitumise kohta tehakse statistilisi uurimusi, millel on kaalu, kuid meeste osas näitab statistika üksnes seda kurba tõsiasja, et pooled Soome abieluinimestest on mehed . . .

«Ära pane pahaks, aga mu pea ei jaga suuremat,» katkestas mind mu saatusekaaslane. «Mul jäi ju see kooliskäimine na kole napiks. Aga mina küll just kõiki mehi santlaagriteks ei peaks. Eks neist ole mõnikord ikka rõõmu kah . . .»

«On . . . Mõnikord . . . Ennist sa muide ei vastanud mu küsimusele, kui kaua sa mu meest tunned?»

«Aa, kas ma's ei üteld või? Sellest on . . . Ära'nd pabinasse mine . . . Noneh, sellest on nüüd üle aasta, kui kokku trehvasime.»

«Kas tänaval?»

Mu öine sõbratar sai pahaseks:

«Mis sa nüüd ikka . . . Egas ma veel mõni sihukene ole. Mina saan mehi veel niisamagi. See oli kusagil restus. Ja Kallel olid sarved soojad ja oli muidu ka kõvasti keerus. Ja siis me vajusime hotelli edasi möllama. Ja mina arvasin kõik see aeg, et Kalle on kirikuõpetaja.»

«Kirikuõpetaja?»

«Jah, ta rääkis nii ilusti. Ükski mees põle minuga niiviisi ilusti rääkind nagu piiblist. Ta ütles, et minu kõht on nii kui altar ja rinnad nii kui orilad… Ja palju muud ilusat, mis naisele ülepea võib ütelda. Aga säh sulle, kõik oli tühi vale, paljas…»

Ta tõi kuuldavale üpris inetu soome sõna, mis meie noores proosakirjanduses õige sageli kordub, ja pistis töinama.

«Jah, võib-olla see oligi ainult vale,» õhkasin pooliti endamisi. «Kui tihti te viimasel ajal kohtusite?»

«Paar korda nädalas. Enamasti päevaajal, sest mul põle praegult mingit tööotsa. Ja küll oli Kalle ikka viks vunts. Alati tõi midagi kaasa, aga äravõtmisest ei taht teine ilmaski rääkida. See oli tema õrn koht.»

«Seda ta abielus meestele üldiselt on.»

«Noneh, aga ise rääkis kogu see aeg, et on vanapoiss.»

«Vanapoisi naine on vanatüdruk ja neil on üldiselt haruldaselt eeskujulikud lapsed…»

«Ja-ah, sellest ei tea ma jälle kedagist…»

Olukord — mitte saatus ega jumalik ettemääratus — katkestas meie kahekõne. Vestibüülist kostis valju juttu ja kolinat. Püüdsin kõrvu teritada. Kena küüneviilija suunas mulle küsiva pilgu.

«Minu mees saabus,» ütlesin rahulikult.

«Ahah. No nüüd ta küll…»

«Ole rahulik, sest tavaliselt on ta «Sõjahüüu» müüjate ja oma armukeste vastu üpris armuline ja helde.»

«Aga sinu vastu?»

«Seda näeme kohe.»

*

Olen jutustanud poole öö sündmustest nii pikalt ja üksikasjaliselt sellepärast, et kuulujutud — need väsimatud pikamaajooksjad — on veel aastate pärastki seletanud minu abielulahutuse põhjusi omamoodi, mind seejuures poriga loopides. Ma ei pea vajalikuks enam kõiki üksikasju puudutada, ütlen vaid lühidalt, et Ensio Hyypiäle, kes asus minu lahutusasju ajama, piisas järgmistest tõestusmaterjalidest:

a) Minu mehel; mäenõunik Kalle Kanasel, oli kogu tema kolmanda abielu vältel intiimsed suhted kahekümne kolme aastase maniküürijaga, kellest olen eespool jutustanud, ning kahekümne ühe aastase ettekandjaga, kellest pole mõtet rääkida, kuna too oli vaimses suhtes maniküürija lihane kaksikõde.

b) Minu mees pettis mind, tuues maniküürija meie ühisesse kodusse. Seejärel pettis ta maniküürijat, tuues koju ettekandja, misjärel ta — ilmutades oma argust — välja lipsas ja kaks tundmatut naisterahvast minu hoolde jättis.

c) Naisterahvad olid valmis vande all tunnistama, et minu mees oli esinenud vallalisena — mis tänapäeval muide on nii üldine, et see ei ole enam isegi hukkamõistetav, — ja ahvatlenud neid, kumbagi eraldi, abiellumistõotuste ja kingituste abil intiimsetesse suhetesse, mis tõi naisterahvastele vaid andjarõõmu ja minu mehele vaimset kangestuskrampi meenutava piinlikkustunde.

*

Võttis kaks päeva, enne kui sain lahti maniküürijast ja ettekandjast, kes olid sõlminud vastastikuse sõprus- ja abistamispakti. Need väikesed nõianeitsid valitsesid oivaliselt väljapressimise õilsat kunsti. Kuna minu meest polnud kodus, pidin mina nende volinikuks hakkama. Tasusin ära mõlema naise järgmise kuu üüri, maksin neile kahe kuu söögiraha ja viis tuhat marka hingeliste kannatuste hüvitamiseks ehk ühtekokku kuusteist tuhat marka. Nad andsid mulle väga vastutulelikult kviitungi, mille hiljem oma mehele esitasin. Ta lunastas selle välja veidi tõrksalt, väites, et viis tuhat marka hingeliste kannatuste eest olevat ülearu palju, kuna tema olevat omast arust valmistanud naistele vaid hingelisi rõõme. Näotutel kuritegudel on harilikult ilusad seletused, aga kui mees eksirännakutelt koju jõudis, ei püüdnudki ta oma tegusid ilustada, vaid tunnistas puhtsüdamlikult:

«Olukord on üpris häbiväärne. Ma ei saa end millegagi õigustada. Niisugused sead me mehed oleme…»

«Ära tarvita mitmust,» tähendasin tülgastustundega.

«Ei, ma ei tarvita. Tunnistan ausalt, et mina olen täielik põrsas…»

«Ütle parem siga, kohitsemata kult!»

«Kuidas soovid. Olen elanud nagu siga…»

«Ja jäädki elama. Aga mina ei taha enam olla sinu karjus. Ma pole sündinud seakarjuseks.»

«Ei, muidugi mitte, kuigi . . .»

«Mis?!»

«Jah . . . Pidin ainult ütlema, et kõik abielunaised on omal kombel seakarjused. Aga üht asja tahan ma nüüd sulle öelda, kallis Minna: sina oled maailma ilusaim seakarjus.»

«Kes oma karjelajast lahku läheb.»

Mees jahmatas.

«Lähed lahku? Mis sa sellega tahad öelda?» küsis ta imestunult.

«Täht-tähelt seda, mis ütlesin. Võid abielluda oma maniküürijaga ja teha õnnelikuks tema ema, kes elab vaestemajas. Protsessi ajab Ensio Hyypiä.»

Ohutum on õrritada koera kui meest: koer haugub, kuid mees joob end täis ja kohtleb naist nagu koera. Nii juhtus minugagi. Sain kuulda, et olen maailma väiklasim inimene, kes oleks pidanud hakkama evangelistiks, nunnaks või gaidide rühmajuhiks. Kuulasin mõni aeg tema mõnitusi, kuid lõpuks kaotasin kannatuse ja virutasin talle vasakhaagi diafragma piirkonda. Ja jälle õnnistasin ameerika keskkooli, kus ka tütarlapsed said asjatundlikku poksiõpetust. Kui hõlbus mul küll oli meestega teatavatel puhkudel jutelda ilma tähenärimiseta, millesse mehed nii kergesti kalduvad. Kalle Kananen praalis õige tihti oma konservatiivsusega. Nüüd nägin, et tema konservatiivsus tulenes vaid sellest, et ta oli liiga arg kaklema ja liiga paks eest ära putkama. Viimati mainitu suhtes eksisin, sest kui Helsingi sai tunda esimest õhurünnakut, laskis ta varvast. Esiteks Rootsi ja sealt Ühendriikidesse.

Olen kuulnud öeldavat, et ainult tõeline leedi suudab kasvatada mehest džentelmeni. Mäenõunik Kalle Kananen oli kõigele vaatamata džentelmen, sest ta nõustus lahutusega minu poolt esitatud tingimustel. Kohe pärast talvesõda asusid meie nutikad juristid oma lemmiktöö kallale ja 1940. aasta mais olin jälle vaba naine. Minu teine katse elada Neitsi märgi all sündinud mehega tõi mulle sisse neljateistkümne miljoni väärtuses tööstusaktsiaid ja luksusvilla Kulosaares.

Igivana ja rumal konventsionaalsus keelab mehest tõtt rääkida. Naine ei tohi tunda ega teada temast midagi, või vastasel korral tembeldatakse asi kohe valeks või naise

õeluseks. Naise õeluse on leiutanud luuletajad, sest nemad on paremad leidurid kui teadusemehed. Ja ometi me võime ühtelugu konstateerida, et loomupärase ja kaasasündinud valelikkuse ja õeluse puudumine on naisele kõige hullemaks takistuseks kasu ja võitude saavutamisel.

Üheksas peatükk

Sõja-aastad tähendasid pidevat võitlust kodu, mugavuse ja raha pärast. Osa Karlssoni kontserni tootmisettevõtteid tuli tööjõu nappuse tõttu sulgeda. Samal ajal rajas kontsern uusi tööstusettevõtteid, mis teenisid üldsuse hüvangut üldsuse kulul. Julgelt võis end tunda metsaomanik, kel oli riigi reguleerimismajanduse käsutusse anda valmis organisatsioon. Küttepuude ja gaasigeneraatoriklotside hankimine tarbijaile ja paljudele ühiskondlikele asutustele oli ülesanne, tänu millele omandasin mitu kõrget ordenit, uusi sidemeid, suuri kasumeid ja õiguse sinatada ministreid ning kindraleid. Üleminek reguleeritud müügiturule tingis reklaamimise lõpetamist. Luuletaja Heimonen, kes omal ajal nii hiilgavalt teostas LK-süsteemi reklaamimist, ja tema neli abilist tuli ametikohustest vabastada. Tutvuste kaudu päästsin nad surmaminekust kodu, usu ja isamaa eest. Maakaitseväelastena paigutati mehed riiklikku sideteenistusse ja nad said kohe sõjaväeametniku kraadi ning lugematul hulgal tähti ja tärne.

Ammugi mitte ei tarvitsenud Ensio Hyypiäl püssi alla minna. Ta komandeeriti tagalaväeosadesse ja tema allüksuseks määrati Karlssoni kontserni kütuseosakond. Ka tema teenis sõja pealt nagu paljud teisedki, kel oli võimalus rahulikult osta ja müüa. Ta leiutas pidevalt uusi ersatskaupu, mille tootmine usaldati meie kombinaadile. Kõik täisealised lugejad vististi mäletavad veel meie aseainetetööstuse tippsaavutusi: paberist voodi- ja aluspesu, suurepärast pudingikontsentraati «Pim-Pam», mille tooraineks oli tselluloos, ja puust valmistatud universaalseid majapidamisseadeldisi, mida sai suurema vaevata kasutada kangastelgedena, õmblusmasinana, välivoodina, lapsevankrina ja serveerimislauana. Kõik need olid Karlssoni kontserni saadused, mille tootmise järele valvasid rahvahoolekande ministeerium, kaitsekomitee ja kontserni abidirektor Ensio Hyypiä.

Kui sõda oli lõppenud, pidin ma oma imestuseks kuulma, et olen aseainetetööstuse arendajana osutanud isamaale ohtrasti asendamatuid teeneid. Mul ei jäänud muud üle kui alandlikult nentida, et elu on komöödia neile, kes mõtlevad, ja tragöödia neile, kes tunnetega elavad. Tundsin muidugi suurt rahuldust, et meeste voli ja võimu all olev ametkondlik masinavärk avaldas tunnustust ühele naisele. Ameeriklasel Menckenil võis ehk siiski õigus olla, kui ta umbes kolmkümmend aastat tagasi tõendas, et ka meestel võib ajusid esineda. Minu armsal sünnimaal, mida valitsevad naised, võeti Menckeni hüpotees vastu suure rahuldustundega, kuid Euroopas muiati selle üle ülbelt, iseäranis just Soomes, kus jumala maailma iseteadlikud oinapead manitsesid naist jääma vaid kolde ja kätki äärde. Juba võrratu Boccaccio näitas, et naise mõistus suudab mehe mõistusega võistelda ja seda koguni ületada. Renessansiaja naine pidas seda suureks auks, kui keegi mõistis rääkida tema mehisest mõistusest ja iseloomust. Juhtus vist nii, et vaimne renessanss jõudis Soome alles Teise maailmasõja päevil, millal nähti ära, et naine suudab muudki teha kui ainult mörti ja telliseid kätte kanda ja sünnitada lapsi meestele, kelle auväärseimaks võimeks on sigitusvõime. Igal juhul tundus mulle, nagu oleksid kõrged ametiisikud pinevatel sõja-aastatel usinalt «Dekameroni» lugenud, sest vaevalt nad muidu oleksid nii lahkesti mu teenuseid palunud ja mulle oma usaldust pakkunud. Üks eelarvamusetu Soome valitsusisand heitis vana mungateoloogia sootuks kõrvale, kutsus mind enda jutule ja palus minu kaasabi. Ta oli kuskilt teada saanud, et inimene olla on suur asi, aga naine olla on veel suurem asi, iseäranis sel juhul, kui naine on oma töö ja tegevusega hankinud endale kenakese varanduse ja soodsaid ärisidemeid. Ülistanud enne minu välimust, keelteoskust ja ameerika sünnipära, muutus ta seejärel tähtsalt pidulikuks:

«Madam, ma teen kõik, et teid autasustataks kõrgeima ordeniga, millega meie riigis eales üht naist on autasustatud.»

Ta heitis mulle küsiva ja tänulikkust ootava pilgu. Vastasin ausalt:

«Ma pole eriti vaimustatud suurtest ordenitest, mida võib kanda ainult pidulikel puhkudel. Sooviksin meelsamini niisugust ehet, mis sobib kokku igapäevase riietusega. Aga mitte pärleid, neid on mul juba ülearugi.»

Vististi mõtles ta, et olen tüüpiline sõja-aja tõusik, ameerika laadi ärinaine või puhtavereline *homo stultus*, kelle väärtusteooria on üpris ühekülgne: sina mulle, mina sulle. Ta naeratas sissepoole, lutsis hetk aega pöialt nagu laps, keda püütakse emarinnast võõrutada, ja muutus taas heldekäeliseks:

«Ja siis, madam, on mul teile veel teine rõõmusõnum: kavatsen lähemas tulevikus vabariigi presidendile ette panna, et ta omistaks teile majandusnõuniku tiitli.»

«Kas sellega kaasneb pensioniõigus?» küsisin otsekoheselt.

«Kahjuks ei, kuid aunimetuse tempelmaks tasutakse riigikassast . . .»

«Võib-olla oleks targem riigi raha kokku hoida?»

«Arvate või?»

«Igatahes.»

Olin harjunud, et kõik, mida ma meestele iganes räägin, pöörab nad minu vastu. Kuid too isand kujutas endast üllatavat erandit. Ta hakkas kiitma minu sotsiaalset mõttelaadi ja suurt ohvrimeelsust ja asus viimaks põhilise küsimuse juurde.

«Madam, ühiskond vajab ka edaspidi teie abi. Meie riigis valitseb suur puudus. Meid kõiki ähvardab näljahäda . . .»

«Härra minister,» ütlesin siira kaastundega. «Võib-olla saan teid aidata? Võin muretseda teile kohvi, suhkrut, võid, jahu, puuviljakonserve, tubakat — jah, õigupoolest kõike, mida teil vaja läheb. Aga muidugi kõrgendatud hindadega.»

Ta vaatas mulle silma sisse, käis kontrollimas, kas keegi ukse taga ei kuula, ja ütles sosinal:

«Madam, teie pakkumine huvitab mind. Kõike muud mul on, aga kohvi oleksin küll vajanud mõne kilo . . .»

«Seda saab ju kauplustest osta.»

«Kauplustest?»

«Kauplustest just, samuti kui kõiki teisigi delikatesse. Neid müüakse vabalt heategeval eesmärgil, ja seepärast on nende hind nii kõrge. Järgmisel nädalal saabub meile laevalaadung idamaa halvaad, mida ministeeriumi loal müüakse muhamediusuliste vallaslaste heaks. Samuti tuleb õige peatselt poodidesse uus partii kohvi, kuivatatud puuvilja, sigarette, prantsuse preservatiive, naiste aluspesu, karakullkasukaid, maiustusi, mänguasju ja lumeräätsasid, mida müüakse vabalt piimaraias imikute, vormi kaotanud sportlaste, kolonelileskede ja eksministrite väljaspool abielu sündinud laste heaks. Nagu näete, pole mitte tarbeainetest puudus, vaid ostujõust.»

«Teil on õigus, madam. Seda tõepoolest, just ostujõust. Näiteks, mis saab siin ministripalgaga peale hakata? Hea, kui jõuab tšekikauba välja osta...»

Tundsin mehe vastu haledust, päris normaalset haledust. Arvatavasti oli ta kaotanud omaenda iseloomu ja saanud asemele oma naise iseloomu, ja nüüd baseerus tema autoriteet kirjutuslaua suurusel. Äkitselt ta virgus ja talle tulid meelde ametikohustused.

«Madam, et kõne all on heategevus, siis esitan teile nüüd tõelise põhjuse, mispärast otsustasin teid tülitada. Meie riigis on ligi neli miljonit elanikku, kes pole võimelised ostma heategevuskaupu, ja neid tuleks aidata. Olen arutanud olukorda mõne oma kolleegiga ja nemad on ühtelugu maininud teie nime. Teie olete sündinud ameeriklane, olgugi et olete saanud kakskümmend kolm aastat tagasi Soome kodakondsuse. Teie võite meid praegu aidata ja seepärast palun teid lahkesti vastata järgmistele küsimustele: a) Kas oleksite nõus, et teid saadetaks Ühendriikidesse organiseerima avalikku korjandust Soome heaks? b) Millal võiksite teele asuda ja millised on teie tingimused? c) On teil mingisuguseid erisoove?»

Palusin mõne päeva mõtlemisaega. Kõrge abipaluja jätkas:

«Olen kindel, et teil on alati käepärast hulk rakenduslikke ideesid, mille abil te raskustest üle saate. Arusaadavatel põhjustel ei või me teid läkitada sinna kui ametlikku esindajat, vaid selle asemel me nimetame teid teatavaks «hea tahte saadikuks».»

«Oivaline avastus, sest tavaliselt on saadik ju aus ja hea kuulsusega meesisik, keda saadetakse välismaale puru silma ajama...»

Talle ei meeldinud minu märkus, sest küllap ta oli harjunud sellega, et naine hoiab südame vallali, aga suu kinni. Mõnesugusest mossitamisest hoolimata jätkas ta vestlust sõbralikul toonil. Ta teadis, et hammustatud õunast on alati meeldivam leida terve uss kui pool ussi. Ja nõnda õnnestus tal mulle peale suruda ülesanne, mis innustas Ameerika soomlasi oma pööningute riidepanipaiku läbi tuhnima. Kuna küsimus oli heategevuses, sain sellest esimesena osa mina ise. Mulle võimaldati tasuta sõit oma sünnimaale, viisakad esindusrahad ja rohkesti muid soodustusi, kõik riigikassa arvel. Oli riskantne jätta oma ärlettevõtete ülemjuhatust Ensio Hyypiä hoolde, kuigi ta oli juba mitmeid aastaid tegutsenud paindliku kompanjonina. Ma ei kahelnud tema aususes (menukas jurist on ikka aus), vaid tahtekindluses, mida kõigutas kaugelearenenud viinahimu. Nagu kõiki tuntud ja tunnustatud alkohoolikuid hakkas tedagi vaevama suurushullustus: ta tellis oma kabineti jaoks kirjutuslaua, mis oli suurim Soomes, ja laskis kolm korda aastas endast portree maalida. Ta ehitas õhulosse, kuhu kellelgi ei tasunud sisse kolida, ja kõneles aeg-ajalt jumalast nagu oma lähedasest ametivennast. Enne teeleasumist andsin talle kimbu juhtnööre, mida ta kohusetruult üles märkis, ja apelleerisin tema usaldusväärsusele. Teadsin, et mees muutub nõrgaks, kui naine kiidab tema jõudu, ja seepärast vajutasin sihilikult teatavale nupule.

«Oled aastate kaupa osutanud Karlssoni kontsernile ja ühtlasi ka minule märkimisväärseid teeneid. Oled olnud ustav nii väikestes kui suurtes asjades, ja nii võin rahumeeles asuda viienädalasele reisile.»

Ensio Hyypiä oli hulk aega vait. Siis vastas ta pikkamisi:

«Sina kõneled väga ilusasti, Minna. Otsekui mõne surnu mälestuseks. Aga olgem muretud, ütles luuletaja. Küllap ma oma ametiülesannetega laitmatult toime tulen ja ka õigetest äripõhimõtetest kinni pean. Ja tarbe korral otsin seaduselt tuge.»

Ta patsutas laual asuvat koodeksit ja jätkas:

«Vaat kus on meistriteos, mida ei ole veel ekraniseeritud.»

Ta naeris oma teravmeelsuse üle, nagu meestel on kombeks, ja püüdis minusse puhuda kompresseeritud elavusevaimu. Kuis ütleski ameerika filmitäht Nina Tutti: «Naera, ja sõbrad ühinevad sinu rõõmuga; nuta, ja sa rikud oma hea *make up*'i!»

Mina ei teinud kumbagi, selle asemel andsin talle üle oma kabineti võtme ja ütlesin hüvasti.

*

1945 aasta viiendal oktoobril jõudsin oma sünnimaale, kust olin ära olnud kakskümmend kolm aastat. Niivõrd truu olin oma horoskoobile, mis soovitas mul otsida Neitsi märgi all sündinud meest, õnne ja varandust võõralt maalt. Kaks aastakümmet oli läkitanud minu teele trobikonna neitsimehi — koguni kaks seaduslikku meest — ning varanduse, kuid õnne otsisin ikka veel. Võib-olla mu eluõnn oligi vaid pidevas otsimises.

Olen unustanud jutustada oma emast, kes samuti pidevalt õnne otsis. Paariteistkümne aasta eest sõitis ta Ameerikasse tagasi, läks ühele Wisconsini farmerile mehele, asus sõja ajal Floridasse, läks mehest lahku ja abiellus uuesti endast kakskümmend aastat noorema autojuhiga, läks sellest lahku, asutas Lantanasse kõrtsi ja suri 1943. aastal liiklusõnnetuse tagajärjel. Tänapäeva jalakäija vajab tiibu — ja väga sageli ta saabki need...

Seega polnud mul tarvis sugulaste külastamisega aega raisata, ei jällenägemise valust ja rõõmust pisaraid valada ega «Arabia»-portselani, rindemeeste videvikunikerdusi, soome pusse ja «Kalevala»-ainelisi ehteasju kingituseks viia. Viisin kaasa vaid mitteametlikud kerjusetervitused ja sõlmisin isiklikke ärisidemeid. Talitasin niisama omakasupüüdmatult nagu ameerika ärimehed, katoliku kiriku preestrid, oopiumisõja-aegsed inglased ja mõningad soome heategevusorganisatsioonid: uskusin kindlalt, et kui Karlssoni kontsern elab lahedalt, siis elab lahedalt kogu Soome...

Neli nädalat liikusin ringi Uue Maailma soomlaste piirkondades, lasksin ajul puhata ja keelel käia, kõnelesin tundmuse- ja värvirikkalt, kuid püüdsin vältida liialdamist. Kaastunne ja haletsus pani inimesed tegutsema. Vabatahtlik abistamiskampaania Soome heaks paisus nagu riigivõlg, ja üks kingiträäniga laev teise järel asus New Yorgi sadamast teele kauge põhjala poole, kus inimestele anti põhjalik algkursus almuste ja avaliku toetuse varal elamisest. Töö on ebameeldiv viis raha teenimiseks, kuid armuannina saadud särk suurendab inimväärikust ja usku kristlikku meelesse. Abistamiskampaania sünnitas hulgaliselt uusi elukutseid: nailonsuka- ja kohvikaupmehi, valuutaspekulante, maaklereid ja panetunud abisantijaid. Soome konsulaat New Yorgis ja Päästearmee aadressbüroo said tunda sugulasarmastuse kaunist atmosfääri, pidades jahti ammuilma unustatud Ameerika onupoegade aadressidele. Kainuu laaned puutusid esimest korda kokku närimiskummiga. Villaste sukkade sügelust kannatanud

karjaplika kattis oma prisked sääred nailonsukkadega. Vallasantidele seoti kaela kriiskavad lipsud. Elu oli nii mõnelegi jätkuv unelm.

Oli suurepärane tegutseda «hea tahte saadikuna» ja kaubitseda «aitähiga». Paljud Ameerika naisteorganisatsioonid valisid mind oma auliikmeks ja paljud aukandjad lubasid tulla Lapimaale suusatama, parema meelega kesksuvel, kui päike käib kõige kõrgemalt ja lumetee on libe. Ühel päeval ilmus minu hotellituppa (elasin New Yorgis «Waldorf Astorias», kuna reisisin üldsuse summadega ja esindasin heategevust) keskmistes aastates naine, kes tutvustas end mrs. Rachel Turnnackina. Ta oli kallilt riides ja tema hoolikalt värvitud nägu kattis ja kaunistas kaelani ulatuv loor. Pimedas oleks ta kindlasti näinud ilus välja, kui tema madal ja tume hääl ei oleks kohe toonud meelde neegerlauljat Armstrongi. Ta käitus väga sundimatult, võttis tugitoolis istet, viskas parema jala üle vasaku jala põlve ja hakkas loori tagant pajatama:

«Mrs. Karlsson-Kananen — milline kohutav nimi! —, kuulsin hotelli hommikustes uudistes teist räägitavat ja mõtlesin kohe: vaat see on naine, kellega tahan tuttavaks saada. Muide, kui palju teil on kapitali ja kui suur on teie aastane sissetulek? See tähendab, ameerika rahas — teie maa raha ma ei tunne.»

Vastasin õige ligikaudselt ja kurtsin samas ränga maksukoorma üle.

«Siin on see samuti ränk,» ütles mrs. Turnnack. «Maksud imevad vaeseks, kuid samal ajal arendab see ajutegevust. Olen ärinaine nagu teiegi — mul on mõned kaubalaevad, tapamaja, õlletehas ja paar muud väikest ettevõtet —, aga ma pean igatahes imestama, kui vähesega te siiski seal Soomes — see oli ju Soome, eks ole? — toime tulete. Minul on suur tegemine, et tulusid ja kulusid tasakaalus hoida, ja ikkagi on mul maksustatavaid tulusid kõvasti üle kaheksa miljoni dollari aastas. Mis oleks, kui telliksime paar viskit?»

«Tänan — minule mitte...»

«Aga konjakit, prantsuse oma?»

«Tänan, ei, sedagi mitte. Ma ei tarvita üldse alkohoolseid jooke.»

«Tõesti või? Aga sigarit tõmbate?»

«Ega suitseta ka.»

Mrs. Turnnack kergitas loori ja põrnitses mind üpris kaua. Samas levis ta näole leiutaja-naeratus ja ta hüüatas:

«Oiih, mrs. Karlsson-Kananen — milline jälk nimi ameeriklasele hääldada! —, mul polnud üldse meeles, et te olete väikeste sissetulekutega soome ärinaine! Mõtlesin igatahes, et mina teeksin välja.»

«Tänan, siiski mitte. Olen täiskarsklane.»

Loor sopsatas haruldase külalise näo ette tagasi ja ta jätkas kodust ja väga familiaarset vada nailonvõrestiku tagant:

«Ega minagi suurt joo, vahest ehk pindi viskit päevas. Ega teil midagi selle vastu ei ole, kui ma...»

Ta ei oodanud minu vastust ära, vaid tõusis käbedalt püsti, kahmas laualt joogiklaasi ja tõmbas oma käekotist välja lapiku viskipudeli.

«Kas soovite vett?» küsisin külalislahkelt.

«Ooo, ei. Võtan ilma. Lähen niikuinii liiga tüsedaks. Ma ei tarvita üleüldse vett — välja arvatud lillede kastmiseks ja akvaariumi jaoks. Minu kadunud mees — oo, milline vastik sitasitikas ta oli — oleks kas või supelnud vees. Kuid tal oli teisigi idiootlikke mõtteturgatusi. Kord, kui reisisime Itaalias — ooo, kui kehv ja näotu maa —, tahtis Bruce sularaha eest vägisi Pisa torni ära osta, te ju teate toda vana ja viltust torni! Ta tahtis selle lasta kivihaaval vedada Massachusettsi, kus meil oli sel ajal maavaldus, ja selle seal uuesti üles laduda. Aga õnneks lollid piisalased — või saate teie nende kohta kasutada mingit teist nimetust? — polnud nõus müüma, isegi kohemakstava raha eest mitte.»

Mrs. Turnnack kergitas jälle niipalju loori, et sai klaasi suu juurde tõsta, pidas lühikese nõuandva pausi ja asus oma monoloogi pidama.

«Mrs. Karlsson-Kananen — teil on lihtsalt võimatu nimi! —, jah, mrs. Karlsn, mina sooviksin teiega natuke nõu pidada. Ma ei tunne teie maad ega sealseid olusid, tean ainult, et Soome kuulub nende nõrgalt arenenud maade hulka, kelle ainsaks eluiõuliseks statistiliseks näitajaks on sündivus. Ta vajab hädasti meie abi, ja nii olen minagi valmis teid omal viisil abistama. Kõigepealt tahaksin teada, mitu tolli on meessoost soomlase tagumik viimase poole sajandi jooksul laienenud?»

Inimene olevat ainuke loom, kes on võimeline punastama, ja mul tekkis tunne, nagu oleksin äkitselt avastanud endas tolle õilistunud eluka. Mu nägu lõi õhetavalt kuumaks. Mõni algaja politseikonstaabel Soomes oleks kindlasti areteerinud mrs. Turnnacki ja toimetanud ta hullumajasse. Nõnda arvasin endamisi ja mul ei tulnud üldse mõttessegi, et minu külalise küsimus oli vägagi «mõistlik». Vastasin kohmetunult:

«Ma ei tea, mrs. Turnnack... Vaevalt et Soomes on tehtud statistikat meeste tagumike kohta...»

«Ooo! Tõesti või? Meil igatahes on. Meil tehakse kõige kohta statistikat. Minu kontserniski on neli tuntud teadlast, kelle ainukeseks tööülesandeks on statistiliste ülevaadete koostamine. Doktor Dick Lambertil sai paar nädalat tagasi valmis väga huvitav ja laiaulatuslik statistiline ülevaade, mille koostamiseks kulus ligi kolm aastat. Ta uuris aasta otsa Kreeka ja muistse Rooma teatrite istmeid ja tegi kindlaks, et nende keskmine laius oli üheksateist tolli, kusjuures Vana-Kreeka teatrites olid mõned istmed veelgi kitsamad. Siit võis ta teha järelduse, et kõigest tuhat viissada aastat tagasi oli üldine tagumikulaius viisteist tolli — nimelt meestel. Naiste tagumik aga on aasta-aastalt aina kahanenud. Aastal 1905 oli ameerika meessoost isiku tagumiku laius seitseteist tolli, aga praegu, aastal 1945, on see tervelt üheksateist ja pool tolli. Aastal 1925 piisas autoistme laiuseks kahekümne kahest tollist, viimase aasta mudelitel on see aga kakskümmend neli tolli ja järgmisel aastal tõuseb laius juba kahekümne viiele tollile. Millest see tuleb, et meeste tagumik — vähemalt Ameerikas — nii suuresti laieneb, kuna naised seevastu ei lase oma ahtril laieneda? Doktor Lambert annab meile väga paikapidava vastuse: ameerika mehed istuvad liiga palju. Nad peavad oma tööst niivõrd lugu, et vahel istuvad ja vahivad nad päevade kaupa niisama ringi ega tee midagi. Te vist tunnete mehi, mrs. Karls... — ptüi, milline nimi! — või kuidas?»

Vastasin pisut põiklevalt:

«Vaevalt nad kiidukõnet vajavad — nad peavad selle ise...»

«Püha Mooses, kui hästi öeldud! Selle peale peab ühe topka tegema!»

Nailonloor kerkis ja viskiklaas kerkis rõõmsalt suule, mis oli täis kõige ilusamat hambakulda. Milline varandus igemetes! Missugusesse kiusatusse viib see kord laibapalsameerijaid ja matusebüroo ametnikke! Uskusin ikka veel, et mrs. Turnnack on neid naisi, kel pole kunagi midagi öelda ja kes selle viivitamata välja ütlevad. Eksisin. Tal oli öelda ja ta ütles seda graatsiliselt:

«Kõik see, mida ma siiani olen meeste tagumike uurimise alalt ette toonud, on ainult lühike proloog põhilisele teemale, millest kavatsen teiega vestelda. Aasta tagasi rajati Kalifornias uus ühing «Society for Domination of Woman». Nagu juba nimigi ütleb, seisavad ühingu taga mehed, nood kahejalgsed muulad, kes igatsevad tagasi keskaja pimedust. Ühingu lööklauseks on saanud mõningate tohmanite appikarje: «Me nõuame võrdõiguslikkust! Ameerika mehed, võidelge naiste ülevõimu vastu!» Meeste jabur tuhin sai alguse sellest, et naiste käes on üle kaheksakümne viie protsendi Ameerika varandustest, ja lähemas tulevikus peab too arv veelgi tõusma. Ameerika naised ei kasvata oma tagumenti, vaid aju, kuna mehed teevad vastupidi. Kuid mina ütlen teile, mrs. Karl-ma-ei-oska-öelda, et seda maad ei valitseta ega saada iialgi valitsema meeste laiade ja punnis pepudega, vaid naiste mõistusega. «Society for Domination of Woman» püüab nihutada mehi ärielus juhtivatele kohtadele ja tõugata meid, naisi, kes me oleme loonud selle võimsa maa, vaeste Euroopa naiste orjaseisundisse. Seepärast oleme meie, Ameerika naised, organiseerinud vastupanuliikumise — «Society for Stupidity of Men», mis võitleb naiste õiguste eest. Meie ühingul on sadu filiaale kõigis Ühendriikide osariikides ja kaks kuud tagasi avardasime oma tegevuse rahvusvaheliseks. Keskkomitee äsjapeetud kongressil valiti mind ühingu presidendiks ja minu eesmärgiks on nüüd tutvuda olukorraga eri maades. Seepärast tahan teiega nõu pidada, mrs. Karl... vabandage, kuidas te tähthaaval loete oma tobedat nime?»

«K-a-r-l-s-s-o-n — K-a-n-a-n-e-n.»

«Jah, mrs. Karlsson-Kananen, mina sooviksin teada, milline on olukord... mis maa see nüüd oligi?»

«Soome...»

«See jah. Missugune on olukord Soomes? Kas püüavad mehed sealgi naistelt võimu üle võtta? Kas tahavad ka Soome mehed ärimaailma juhtpositsioonidele trügida või jätkub neile endiselt köögist, pesutoast ja muudest koduse majapidamise ruumidest? Olen kuulnud, et «Society for Domination of Woman» kavatseb samuti alustada rahvusvahelist tegevust. Seepärast tuleks meil kõigis maades

luua tõhus vastupanuliikumine, ja seda võimalikult kiiresti. Mis te sellest arvate, mrs. Kalsen-Känänen?»

«Soome olud on väga erinevad,» vastasin.

«Ooo! Ega seal ülevõim ometi meeste käes ole?»

«Teataval määral... osalt...»

«Oh, sa püha vägi! Seda ma kartsingi. Järelikult samasugune olukord kui teisteski mahajää... vabandust, nõrgalt arenenud maades. Suurepärane, et teiega kohtusin. Te ju tunnete mehi, mrs. Kal...»

«Karlsson-Kananen. Tunnen. Olen kaks korda abielus olnud.»

«Sellest ei piisa. Mina olen olnud kaheksa korda. Õnnetu armastus viib tavaliselt abieluni — ja siis leinavad kõik abiellunud oma kaotatud vabadust taga. Mees ei ole sündinud heaks abikaasaks, naisel tuleb teda kasvatada. Aga kust pagana kohast me selleks küllalt aega võtame? Kui Bruce suri, otsustasin tõsiselt, et ma ei lähe enam uuesti mehele. Ma ei kavatse üheksandat korda armuda, kuigi olen parajasti kõige ohtlikumas eas. Sain hiljuti nimelt kuuekümne kaheksa aastaseks. Oleme vist umbes ühevanused või kuidas?»

«Ma olen pisut noorem,» vastasin pahandatult. «Sain septembris nelikümmend üks täis...»

«Aatelises tegevuses ei tähenda vanusevahe midagi, mrs. Karlsn... Igal juhul on meil ühine eesmärk: meeste üle valitsemine. Nüüd söandangi teile teha ettepaneku, et te asuksite kohe, kui kodumaale tagasi jõuate, organiseerima «Society for Stupidity of Men» Soome rahvuslikku sektsiooni. Tean, et teil pole selleks ressursse, kuid asja saab korraldada. «Rachel & Bruce Turnnack Foundation» kingib teile algkapitaliks sada tuhat dollarit. Peale selle võime saata teie maale silmapaistvaid naisteadlasi — ja miks mitte vahetevahel mehigi — loenguid pidama ja õpetama. Kui meie tegevus Soomes sobiva pinna leiab, võime minu sihtkapitalist soome teaduslikele töötajatele stipendiumi maksta, et nad võiksid tulla siia oma õpinguid jätkama. Eriti tähtsaks pean tagumikemõõtmist. Doktor Lambert võib juba praegu täiesti põhjendatult tõestada, et meestele ei sobi istumistöö, ja seepärast ei või neid liiati juhtivatele kohtadele istuma panna. Erandi moodustavad ainult Kongress ja Senat, kus töötatakse istumislihastega, ja Veneetsia kanalite gondlid, kus ka edaspidi võib pidada meessõudjaid. Nagu ma juba alguses mainisin, mrs. Karlsson, on minu eesmärgiks abistada teie kiratsevat maad Soome peab ilmtingimata pääsema naiste valitsuse all olevasse rahvaste föderatsiooni, kus asju aetakse naiste mõistusega, ja mitte meeste istumislihastega. Noh nii, nüüd vist umbkaudu teate, millest on jutt. Kas soovite Soome ärinaisena meie ridadesse astuda?»

«Põhimõtteliselt ei ole mul midagi selle vastu, kuid kõigepealt tuleb uurida olukorda. Sõidan homme tagasi Soome ja teatan teile võimalikult kiiresti, milliseid samme saan ette võtta.»

«Hiilgav lugu, mrs. Karlsen-Künäneeen! Ja pidage meeles, et minu sihtkapital toetab teie tegevust.»

Tõusin püsti, et tänada ja mrs. Turnnackiga hüvasti jätta, kuid viimane oli juba nii täielikult kodunenud, et avas jälle käekoti ja tõi välja lapiku pudeli. Tal olid üsna kindlad põhimõtted, sest ta tõrjus nüüdki tagasi vee läheduse ja rüüpas viskit lahjendamata kujul. Seejärel hakkas see kaheksa abielulahingut võitnud naine minu ärittegevuse kohta teateid pärima. Kui jutustasin talle möödaminnes ka LK-süsteemist, hüüatas ta vaimustatult:

«Noh, aga siis on teil ju lausa hiilgavad teened võitluses naiste õiguste eest.»

Samas muutus ta hajameelseks, just nagu oleks meenutanud midagi möödunut, ja küsis ootamatult:

«Oli teil meeles oma leiutisele patenti võtta?»

«Ei.»

«Kas müüte oma idee minule?»

«Saate selle tasuta.»

«Ei, tasuta ma ei võta midagi vastu. Ka pagan müüb kõike, mida ta valmis sõtkub. Liikuvad klosetid . . . Liikuvad klosetid . . .»

Ta tühjendas äkki oma klaasi ja hõigatas end püsti:

«Mrs. Karlsen! Te andsite mulle tõhusa relva, mille seeriatootmine algab jalamaid. Liikuvad klosetid — milline saatanlik leiutis õlut lakkuvatele meestele! Ei, nüüd ma pean minema. Tahan asja kohe oma kontserni plaaniosakonnaga läbi arutada. Liikuvad klosetid — te olete ju geenius, mrs. Karl-olge-mis-tahes!»

Mrs. Turnnack viskas pilgu oma kellale, mis näitas kallist raha. Ta ei võinud enam minutitki raisata. Ta hakkas jumalaga jätma ja tegi samas ettepaneku:

«Kas olete nõus vahetuskaubaga? Kui lubate mul liikuvad klosetid enda nimele patenteerida, annan mina teile veel täna üle doktor Lamberti koostatud meeste tagumike mõõtmiste tabelid. Olete päri? Noh, siin mu nimekaart.»

«Tänan! Muidugi päri.»

Ta ruttas ukse poole ja õrises võitlushimuliselt:

«Oh, sa püha lehm, milline maiuspala! Nüüd on mul jälle võimalus alandada Senatit ja Kongressi. Tuleb alles kärsahaisu, kui meeste plaanid põhja kõrbevad! Ja seda ma ütlen, nii kindlalt kui mina olen Rachel Turnnack, et pissuaristid ei leia meie maal mingisugust halastust . . .»

Ta tormas koridori ja peatus lifti juures.

«Alumisele korrusele, ja kähku,» käratas ta liftipoisile ja karjus veel viimasel hetkel minule: «Mrs . . . mrs. Soome! Kirjutage mulle. Ja pidage meeles: esimene asi on mõõta soome meeste . . .»

Tema hääl kustus liftikäiku. Lukustasin toaukse, heitsin diivanile pikali ja nentisin oma kurvastuseks, et olen aastatega oma sünnimaast võõrdunud. Kas härra Mencken oli siiski väljendanud sulatõtt, kinnitades, et meestelgi võivad ajud olla?

*

Kõik viiskümmend aastat vanaks saanud naised tuleks ilmtingimata tuleriidal ära põletada, ütles omal ajal julm Drakon. Koletu mõte — ühel mehelgi öelda. Tõsi küll, naise keskiga on aastasadade jooksul märgatavalt edasi nihkunud, nii et kui Drakon veel elaks, kõneleks ta tõenäoliselt seitsmekümne viie aastaseks saanud naistest, ja nõnda olnuks mrs. Turnnackil armuaega veel seitse imetoredat ja tegevusküllast aastat.

Meeleolu ergas ja hindamatult väärtuslikud tagumikutabelid sumadanis, jõudsin ma oma misjonireisilt tagasi Soome, lehemeeste ja raadioreporterite küsitlustule alla. Olin suutnud teha udusulest viis kana, nagu H. C. Andersen. Nägin kõikjal oma töö tulemusi: paljudel poisimarakrattidel olid jalas farmeripüksid ja vööl Texase mängupüstolid; autojuhil tilpnes kaelas lääne kultuuri imekena trükitoode: kunstsiidist valmistatud lips, millele oli trükitud Havai maastik ja kolm hula-hula tüdrukut; väärtpostisaadetiste kandja Johansson — kohusetruu riigiametnik (ma ei mäleta tema palgakategooriat), kes käis minu kontoris kord päevas, — suitsetas sigarette «Camel», ja minister Z., kelle algatusel olin asunud viljakale kerjateekonnale, venitas närimiskummit, kui läksin tema juurde oma reisimuljeid jagama.

«Madam, te olete suurepärane naine!» hüüdis minu volitaja, tervitas mind mõlemat kätt pidi ja pidi peaaegu uppuma minu põselohku. «Lihtsalt silmapaistev inimene. Mõtelge, minulegi on tulnud üle tosina kingituspaki. Minu naine sai viimaks ometi oma unelmate kasuka ja perekonna pesamuna kauboisaapad. Kui sedaviisi edasi läheb, ei tea me varsti kitsastest aegadest midagi. Tänan teid miljonite inimeste nimel ja ütlen ühtlasi: kui teil on vahel mõnesuguseid raskusi, mille kõrvaldamisele mina võin vähegi kaasa aidata, pöörduge otsekohe minu poole. Võtke vastu, madam, minu parimad ja südamlikemad...»

Ma ei jaksanud kuulata lõpuni tema diplomaatilist jobu. Lahkusin tema pidulikult vastuvõtult ja mul tuli himu hapu rukkileiva järele...

Ensio Hyypiä oli olnud kolm nädalat antabus-ravil ja täitnud kõik tööülesanded nii, nagu mehelt võib oodata. Ta oli jälle välja mõelnud uusi plaane, millest jutustan järgmistes peatükkides, ja käinud paar korda kohtus klaarimas mõningaid reguleerimis- ning litsentsiasju. Kui andsin talle kingituseks toodud portsigari, näis ta pisut pettununa ja küsis kurvalt:

«Kas lennukis enam konjakit ei müüdagi?»

Kümnes peatükk

Kõigis nimetamisväärsetes naisteühingutes, kus ma tutvustasin doktor Dick Lamberti poolt läbiviidud tagumikumõõtmiste tulemusi, asuti esialgu veel äraootavale seisukohale. Kaubandusnõunik Sanelma S. oli arvamusel, et käesolev moment on mõõtmiste teostamiseks võrdlemisi ebasoodus: suurem osa meestest olevat olnud sõjaväeteenistuses ja kaotanud kehva toidumoona ning raskete elutingimuste tõttu oma gabariitmõõtmed, ja need, kes töötasid sõja-aastail tagalas, olevat pidanud istuma nii ahastes pommivarjendites, et nad nüüd veel hädavaevalt saavad istuda kahele toolile. Peadirektor Fanni K. arvates oleksid mõõtmised võinud avaldada poliitiliselt ebasoodsat mõju: andmeid oleks kindlasti hakatud kasutama propaganda-abinõuna, kuna niikuinii räägiti suure suuga kiirest jõudmisest 1938. aasta elatustasemeni. Magister Riitta-Helena R. — «Naisteenistujate ja Koduperenaiste Ühingu» esinaine — ühines eeltooduga ja lisas omaenda kaalutlusena järgmist:

«Ma ei kahtle vähimalgi määral doktor Dick Lamberti teostatud tagumikumõõtmiste diagrammide ja tabelite teaduslikus pädevuses. *In facto* on neil ülisuur tõestusjõud, välja arvatud *in casu* — mõtlen ennekõike omaenda meest —, millal mõõtmistel võib olla resultatiivselt vägagi negatiivne mõju. *In concreto* toovad mõõtmised kaasa uusi mõõtmisi ja *in fine* me upume mõõtmiste tulva. *In effectu* toimetavad mehed parajasti palavikuliselt naiste rindade mõõtmisi ja nad võivad tulemused esitada millal tahes *in praxi*. Ma siiski ei tahaks, et protokolli märgitaks meeste tagumike mõõtmiste tabelite kohta *in memoriam*, vaid et asi võetaks kunagi uuesti arutusele.»

Magister Riitta-Helena K. — ta töötas enne oma üheksanda lapse sündimist ladina keele korrektorina — targad ja sügavalt läbikaalutud sõnad võeti poolehoiuga vastu enam-vähem kõigis naiste huvisid kaitsvates organisatsioonides, ja nii pidin ma pakiliselt telegrafeerima mrs. Rachel Turnnackile: *«Tagumikumõõtmised edasi lükatud punkt ärge saatke esialgu raha ega lektoreid minna karlsson kananen.»*

Olin oma arust teinud kõik, mis suutsin, et abistada mrs. Turnnacki tema õilsas elutöös. Ta vastas minu telegrammile ja ähvardas kohe Soome sõita, et kohapeal olukorraga tutvuda. Samas ta päris järele, kas Soomest saab viskit ja sigareid või peab ta need tulles kaasa tooma. Informeerisin teda tegelikust olukorrast ja soovitasin tal oma reisi suve peale edasi lükata, millal on ohtrasti saadaval ameerika viskiga sarnanevat puskarit. Ühtlasi kiitsin talle Soome suve hurmavust ja tuhandete järvede kaunidust, unustades sootuks, et ta jälestab vett ja kardab pisikuid rohkem kui jumalat. Pärast üheteistkümnendat telegrammi nõustus ta oma reisi seitsme kuu võrra edasi lükkama ja võimaldas mulle pikisilmi igatsetud töörahu. Nimelt kiusas Ensio Hyypiä mind vahetpidamata uute ideedega, mida sageli sai ellu rakendada ainult heade sidemete abil. Ja neid mul näis nüüd olevat. Olin ma ju hea tahte saadik, surrogaaditööstuse omakasupüüdmatu pioneer ja oma orvupõlvele mõtlev tumedate tunnete laps, kelle tulude suuruse üle imestasid sõbrad — nende väiksuse üle aga makse määravad ametivõimud ja minu Ameerika tuttav mrs. Rachel Turnnack...

*

Teisel jõulupühal 1945. aastal kutsus Ensio Hyypiä mind enda juurde koju lõunasöögile. Musta börsi soodne konjunktuur avaldus nii ümbersisustatud korteris, majaproua rõivastuses kui ka söögilaua andides. Hyypiä perekonnas tegin tähelepaneku, et mrs. Turnnacki hirm meeste kätte mineva maailmavalitsemise ees on täiesti põhjendatud. Eraomanduslik jõud ja vägi olid andnud Ensiole võimaluse riigipöörde teostamiseks. «Kütsiko» endisest advokaadist, kes varematel aegadel möirgas väljas, kuid pilksus kodus, oli saanud järk-järgult, juriidilise taibu ja soliidsete sissetulekute toimel, pereühiskonna isevalitseja tsaar, kelle naine sai viimase sõna vaid sel korral, kui palus andeks. Ta ei olnud enam taltsas ja igavesi hädavalesid luuletav «pantoffelheld», vaid kõrk «füürer», kelle tähendusrikas pilk sundis naise suud pidama ja lapsed koolitükke õppima. Mind valdas pisuke süütunne, sest aastate kestel olin teda ju korduvalt õhutanud tegudele, mis nõudsid julgust ja otsustavust. Olin sootuks unustanud, et meest ei tohi liialt julgustada ega kiita, kuna see ainult ergutab tema auahnuskilpnäärme tegevust ja kutsub esile vaimse elefantiaasi. Kõige selgemini ilmnevad selle ohtliku tõve sümptoomid haige kodus, kus võõras peab imestama mehe vankumatut tahet ja imetlema naise häid kombeid. Igas mehes peituvad vaimse elefantiaasi algmed. Iga mees soovib kõigest hingest, et naine oleks Milo Venus — kes pole võimeline uurima mehe taskuid ega pistma oma näppe perekonna ühisesse kaardimängupanka.

Nagu tavaliselt, kujunes seegi lõuna ärilõunaks, kus tuli palju rääkida, enne kui sai midagi ära öelda. Ensio tahtis mulle esitleda doktor Antero Kuivalaist, kellega ta oli tutvunud minu reisil oleku ajal ja andnud talle koguni teatavaid lubadusi. Antero Kuivalainen oli keemia doktor, kes täielikult vastas oma nimele. Ta oli väike kuivetu mees ja nii lühike, et tema seljakott oleks kindlasti mööda maad lohisenud. Võttis üle tunni aega, enne kui ta suutis välja öelda, et ta on vähese jutuga. Soomes on liiga palju härrasid ja liiga vähe härrasmehi. Kuulanud kolm tundi doktor Kuivalaise etümoloogilist ettekannet, hakkasin temas kahtlustama härrasmeest. Peajoontes tõi ta ette järgmist:

«Sõja-aastad muutsid meie elu ebanormaalseks. Antud juhul mõtlen normaalse elu all olukorda, mis hoiab inimeste toitumis- ja haigestumisstatistika vastastikuses kooskõlas. Kooskõla all mõtlen ma seda, et igal inimesel oleks pidevalt tööd, ja just seda tööd, mille sooritamine annab võimaluse eneseteostuseks. Minul on kaks täiskasvanud poega, kes valmistuvad õige peatselt ellu astuma. Kuid mis rõõmu pakub kutsele ettevalmistumine, kui pole võimalik elus oma kohta leida? Ka antud juhul seisneb *causa mali* — seega halva algpõhjus ehk põhjustaja — sõjast tingitud ebanormaalses elus. Nagu te vist vägagi hästi taipate, proua Karlsson-Kananen, pühendavad minu pojad oma elu odontoloogiale. Kuid arvatavasti tuleb neil sõita kõrge elatustasemega maadesse, niisiis sellistesse, kus tõepoolest vajatakse hambaarste.»

Väike kuiv mees pühkis laubalt higi. Rääkimine oli talle raske, kuid arvatavasti ta teadis, et kraavikaevamine on veelgi raskem, kuna ta püüdis sõnalohistit kõigest väest tirida üle igast mäest. Tähendasin talle:

«Härra doktor, ma pole kuulnud, et meil oleks hambaarste üleliia.»

«Ega neid olegi üleliia, mitte sugugi. Kõrge elatustasemega maades on hambaarste suhteliselt võttes palju rohkem. Aga et te mõistaksite, kus peitub *causa mali* — mõtlen sellega halva algpõhjust —, pean ma veel hetke raiskama teie kallist aega. Ebanormaalsed elutingimused kahandavad vajadusi ja suurendavad kitsikust. Meil puudub palju, väga palju, armuline proua, kuid see, mis tänapäeval peaaegu sootuks puudub, on hambasööbija. Alles seejärel, kui meie maale hakkas saabuma kingituspakke, on olukord pisut helgemaks muutunud, aga ainult pisut. Meil on tingimata tarvis rohkem hambasööbijat, et haigusstatistika muutuks normaalseks ja odontoloogia tasuvaks. Alvar Wilska on näidanud, kui väärtuslik tegur on hambasööbija ka üldises haigestumuses. Ta suurendab töövõimalusi, ja selle tulemuseks on omakorda elatustaseme tõus. Kuna tean, et teie, proua Karlsson-Kananen, olete eelarvamusteta, südi ja arukas naine, kel on tänapäeval rohkem mõjuvõimu ja häid sidemeid kui tähtsusetutel teadlastel, julgen pöörduda teie poole.»

«Kas mina peaksin teile hambasööbijat muretsema?» küsisin hämmastunult.

Õbluke teadusejünger pühkis jälle laubalt higi ja vastas aegamisi:

«Teataval määral, madam, kuid me väljendame seda veidi teisiti. Hambasööbija on halb ja sellelgi on oma algpõhjus, mis ei ole halb, kuna see maitseb hea. Nüüd te vististi juba teate, et jutt on magusainetest ja antud juhul suhkrust.»

Asi oli mulle ikka veel äärmiselt ähmane, kuid õnneks võttis Ensio Hyypiä omal algatusel sõna ja süütas tungla pimeduses.

«Kulla Minna, sel ajal kui sina olid Ameerikas, turgatas mulle pähe hiilgav idee, mille esitasin doktor Kuivalaisele. Oleme üheskoos välja töötanud tootmisprojekti, mis lisab uut usku meie maa majanduslikku sõltumatusse. Nagu sa hästi mäletad, ostsin kord mitusada hektarit metsa — tõsi, mitte nii palju kui sina —, millest on maha võetud ainult murdosa küttepuudeks ja generaatoriklotsideks. Puust saab siiski märksa paremat hinda, kui sellest hakata valmistama suhkrut, suhkrut, mida soome rahvas saab nii napilt.»

«Vahest tohin prouale seletuseks öelda,» tähendas aus hambasööbijamees vahele, «et tootmisprotsess on võrdlemisi komplitseeritud, kuid tõsiasi on ikkagi, et puit sisaldab suhkrut, ja minu poolt leiutatud tootmismeetodil saab seda rafineerida niivõrd, et seda on võimatu eristada roo- või peedisuhkrust. Ütlen juba praeguses staadiumis, et leiutisele tuleks tingimata patent võtta.»

Olin unustanud, et naine ei tohi naeratada meestele, välja arvatud sel juhul, kui tema enda väärtust püütakse austajalike valede abil alla kriipsutada. Kuid praegu oli kõne all ju hambasööbija, mis tõi meelde ehtsa ameerika vanasõna: «Parem paise ühiskonnas kui kaks kaela peal.» Naeratasin teist korda, ja siis vupsasid erksad vaimustusepojukesed meeste mehistele huultele.

«Minna! Ma aimasin, et sa meie plaani heaks kiidad!» pahvatas Ensio õhinal. «Sa oled imetlusväärne!»

«Seda arvan minagi,» lausus soome rahva tulevane magustaja. «Nüüd võin jätkata oma väärtuslikku uurimistööd, mille vilja saavad maitsta kõik kodanikud. Magusaigatsejad saavad suhkrut ja odontoloogia oma igatsusega oodatud hambasööbija. Veel täna teatan oma poegadele, et nad võivad rahuga koguda vanu pildiajakirju.»

«Pildiajakirju?» imestas Ensio.

«Just, just. Ooteruumide jaoks. Need kujutavad endast üpris peent psühhoteraapiat.»

«Armulised härrad,» ütlesin tõsise pahameelega. «Mis naljanumbrid need olgu? Esiteks pole ma mingit plaani heaks kiitnud ja teiseks ei ole mulle selge, millest on jutt.»

Tekkis lühike paus. Mehed jõllitasid teineteisele otsa. Kui nad oleksid elanud Louis XIV õukonnas, oleksid nad vististi pakkunud teineteisele nuusktubakat, et aevastusega hämmastusest üle saada. Doktor Kuivalainen saatis Ensiole abipaluva pilgu ja ütles:

«Vahest ehk kohtunik seletaks? Mina igatahes võin korrigeerida väärtõlgitsusi ja täpsustada mõisteid — kuivõrd need puutuvad keemiasse...»

Seejärel seletas Ensio Hyypiä:

«Armas Minna (ta kõnetas mind nii soojalt isegi oma naise juuresolekul), doktor Kuivalainen ja mina loodame sinu peale. Sa ju tead, missugune tuluallikas on puu?»

«Seda küll. Puu annab elurõõmsale metsaomanikule ülalpidamise ja elust tüdinenud metsatöölisele tugeva oksa,» vastasin asjalikult.

«Kulla Minna, ära ole õel,» ütles Ensio.

«Mina nüüd küll ei ütleks, et proua Karlsson-Kananen õel on,» tähendas keemik, «ta on ainult humoorikas. Küllap ta mõistab, et kõik teod on esialgu olnud vaid unistused.»

Väike unistaja naeratas kahvatult nagu inimene, kes on aastaid olnud vaimsel dieedil. Tema ei unistanud enam naiste säärtest, vaid puumaterjali kantjalgadest, mis niristaksid võimalikult rohkem magusat. Ensio urgitses hambaid — seegi on läbiproovitud võte närvide tasakaalustamiseks —, kogus mõtted korrapärasesse ritta ja asus jätkama oma katkestatud repliiki:

«Vabanda, Minna, et räägin ikka veel puumaterjalist, kuid mina näen selles praegu meie maa tulevikku. Soome metsades uinub ka muud peale paberi, seal on lõpmatu hulk suhkrut. Karlssoni kontsern võiks praegu esimesena alustada puitsuhkru tööstuslikku tootmist. Tehase rajamiseks läheb tarvis pöörane summa raha...»

«Mina ei investeeri markagi,» tähendasin vahele.

«Pole mõeldudki. Praegu on küsimus kogu rahvamajanduses, meie rahva üldises hüvangus. Ja et tegemist hakkab olema nii laiaulatusliku tootmisega, läheb selleks ühiskonna toetust vaja. Seepärast loodame — doktor Kuivalainen ja mina —, et sa pöördud kiires korras riigivõimude poole. Karlssoni kontsern peab saama riigilt nii palju raha, et ta suudaks rajada kaasaegse puitsuhkrutehase ja selle mehhaniseerida. Kuid asja juurde ei maksa asuda enne, kui meile on garanteeritud riiklik toetus. Ja selle garantii muretsemise me jätame nüüd sinu südameasjaks. Minna, sul on sidemeid, kasuta neid.»

Ensio toonitas sõna «sidemeid» lausa nii nagu mäenõunik Kalle Kananen, kes soliidsete sidemete abil oli Ühendriikides alustanud suurejoonelist tootmistegevust. Puitsuhkru idee oli minu arust niisama «mõistlik» kui mrs. Turnnacki poolt ettepandud tagumikumõõtmine: selle tasuvuse kohta puudusid täpsed andmed. Tõsi küll, doktor Kuivalainen esitas kalkulatsiooni, mille järgi puitsuhkru kilohind oli välismaalt sisseveetud suhkru hinnast neljakümne protsendi võrra kallim («Tõstame tolli,» märkis Ensio), kuid tubli doktori arvestused põhinesid enam vähem ainult teadusmehe «pöidlaotsatundel». Samuti nagu mrs. Turnnacki arvestused. Tema ju väitis, et istumistöö meestele ei sobi, sest see laiendab nende taguotsa, kuid mina lõin tema väidetes kahtlema. Neil harvadel puhkudel, kui käisin ooperis või teatris, tegin vastupidise tähelepaneku: meessoost lauljate ja näitlejate tagumikud laienevad iga hooajaga tolli võrra — ja nemad ju ei tee istumistööd...

Kordaminekus tugevasti kaheldes esitasin puitsuhkru operatsiooni ministrile, keda olen varem maininud; ta võttis mind jutule kohe pärast jõulupühi. Ta oli üpris heas tujus, suitsetas «Philip Morrist» ja teatas, et olevat saanud jõuluks paarkümmend Ameerika pakki. Heategevusnäitemüükidel käivat ta veel ainult moe pärast, kuna tema naisel polevat võimalik avalikkust vältida. Kiitnud tükk aega tõusuteel olevat elatustaset, asus ta minule tunnustust jagama:

«Rahvahoolekande ministeerium pole kogu oma eksisteerimisaja jooksul meid nii palju rõõmustanud kui teie, madam, hea tahte saadiku ülesannetes. Teil on mulle väga stiilikas kleit. Kui elegantne värvide kombinatsioon!»

Hakkasin juba ootama kutset lantšile, aga õnneks meenus talle tema ametipositsioon või sai ta niisama aru, et ilus naine rõivastub alati nõnda, et paremad kohad nähtavale jäävad. Kandsin oma palve dotatsiooni saamiseks ette õige mõõdukal toonil ja sain tavakohase vastuse, mille toimetasin edasi oma teotahtelisele kompanjonile: asjaomane minister suhtub ettepanekusse pooldavalt ja lubab selle esimesel võimalusel valitsusele teatavaks teha.

Kuna tegemist oli rahva toitlusoludega — mitte hambaorkija puudumisega —, võeti asi kohe arutlusele ja otsus oli jaatav. Pool aastat hiljem sai Karlssoni kontserni puitsuhkrutehases valmis esimene partii toodangut: kuus kilo puitsuhkrut, mille omahind oli kaks tuhat kakssada marka kilo. Doktor Kuivalaise kulude eelarve ei klappinud ja ta oli õnnetu oma poegade tuleviku pärast. Tootmist jätkati — oli ju silmas peetud üldsuse huvisid ja rahvamajanduse sõltumatuse eesmärki —, kuid tulemused ei paranenud. Tohutu toorainekulu hoidis suhkru kilohinna endiselt liiga kõrgel. Ministeerium nõudis seletust. Tegin doktor Kuivalaisele kohustuseks aru anda — ja tootmist võis endiselt jätkata. Tõsi küll, väikeste muudatustega. Enam ei kasutatud tooraineks Soome puumaterjali, mille suhkrusisaldus leiti väga madal olevat, aga puid kasvas mujalgi — olgugi et soomlastel oli seda raske uskuda. Ühendriikides kasvas mahajäetud kalmistute servadel suure suhkrusisaldusega vahtraid, millega doktor Kuivalainen ja kaks tõlki käisid tutvumas. Kuna endiselt oli kõne all rahva toitlusolude parandamine, anti Ameerika suhkruvahtrate sisseveoluba, ja meie kuulsale puitsuhkrutehasele saabus kolm laevalaadungit puumaterjali. Nüüd langes puitsuhkru kilohind kahele tuhandele markale. Doktor Kuivalainen pidi jälle seletust andma, ja ta tegi seda nii, et tootmist võis ikka veel jätkata. Kuid nüüd ei imporditudki enam jändrikke vahtrapalke, millest ameeriklased teevad parkettpõrandaid, vaid vaatide kaupa vahtrasiirupit, millest oli hõlpsam puitsuhkrut valmistada...

Doktor Kuivalaisele ei mõistetud vabadusekaotust ega rahatrahvi — ta oli ju soome teaduslikku uurimistööd edasi viinud —, kuid meie maa iseseisvuse päeva banketile presidendi lossi teda pärast seda enam ei kutsutud. Siirupist valmistatud puitsuhkru pidi Karlssoni kontsern loovutama tarbijaskonnale kilohinnaga viiskümmend marka. Kõik kontsernile tekkinud kahjud tasuti riigikassast, sest isegi ülemprokurör ei suutnud kontserni tegevuses leida väikseimatki pettust. Olin õnnelik, kui sain suhkrutootmisest lahti, aga Ensio Hyypiä seevastu sai hingelise trauma. Veel tänase päevani on tal raske uskuda, et Soome ei ole suhkrutööstuse tõotatud maa.

Kui puitsuhkrutehas mittetasuvuse pärast suleti, langes Ensio sügavasse süngemeelsusse. Püüdsin teda lohutada sellega, et ka peetide töötlemine suhkruks on vaevanõudev — tehased on käigus ainult mõni kuu aastas — ja et hambasööbija *causa mali*'t tuleb igal juhul hakata lähimal ajal välismaalt sisse vedama, kuid ta raputas süngelt pead ja vastas:

«Noh, aga minu metsad?»

«Need toovad alati sisse. Paber, männiõliseep, piiritus, pärm...»

Ta naeratas vallasandi sunnitud naeratust ja lausus vaikselt:

«Aga mitte hambasööbija... Oleks huvitav näha, kuna doktor Kuivalaise hambaarstist pojad oma praksist alustavad.»

«Kohe, kui lõpetavad õpingud. Ja pärast seda võib nende isa oma praksise sinnapaika jätta. Muide, tuled ehk koos minuga keha kinnitama. Minulgi on uusi ideesid.»

Kompanjoni nägu lõi särama.

«Minna, sa oled ingel!»

«Eksid. Ainult leskmehe naine on ingel...»

Üheteistkümnes peatükk

Puitsuhkru tootmise nurjumine pidi Karlssoni kontserni puhta ja plekitu nime peaaegu ära määrima (mõned ajalehed tegid kontserni mustamiseks kõik, mis võimalik), kuid Ensio päästis selle viimsel hetkel. Asusime nimelt sahariini valmistama. Samal ajal asutasime väikese plekk-karpide tehase, mis hakkas välja laskma praktilisi ja dekoratiivseid sahariinitoose. Sõja-aastail rikastunud auväärsed kodanikud ostsid oma toosid kullassepaäridest, kuid tavalised palgasaajad leppisid järjekindlalt meie kontserni sorditoodetega, mille puhastulust ohverdasime pool protsenti mitmesugusteks heategevateks eesmärkideks. Lucrezia Borgia halb kuulsus oli palju pikaealisem kui tema pimestav ilu. Minul ei pruukinud esiotsa kummagi omaduse halvenemise pärast muret tunda. Olin neljakümne kahe aastane ja kõik kosmeetika abivahendid olid alles kasutusele võtmata. Kuulsus aga muutus veelgi eredamaks, kui ma omakasupüüdmatult rakendusin üldise hüvangu teenistusse.

Ühel päeval teatati mulle, et Ühendriikide armee jääkvarudest oli hangitud mitu laevalaadungit toidu-, koloniaal- ja pudukaupu. Šokolaadi, sulatatud searasva, sääseõli, habemeajamiskreemi, coca-siirupit, talki, piltpostkaarte ja sõdurisaapaid oli kerge turustada, kuid hulgas oli ka niisuguseid tooteid, millele ei leitud tarbijaid.

«Madam Karlsson-Kananen,» ütles ministeeriumi osakonnajuhataja, kes pidi hoolitsema jääkvarude jaotamise eest, «kas teie ei saaks meid aidata? Minister Z. palus mind teiega läbi rääkida. Teie kontrollite maa tootmis- ja turustamiselus nii laia sektorit, et võite kindlasti meile targa nõu anda.»

«Milliste toodete jaotamisest on jutt?» küsisin mehelt, kes jättis igapidi otsekohese ja vitaalse inimese mulje. Temal ei olnud muret isegi seitlisse jaotamisega, sest juuksekasv oli oma põhilistelt kasvupaikadelt üle läinud kõrvalestadele ja silmakulmudele.

«Ükski hulgi- ega jaemüügiäri ei taha oma riiulitele seisma kuuma troopika tarbekaupu, nagu näiteks maotapmise nuiasid, liivakirbusalvi, palsameerimisrohtusid ja jaapani keele aabitsaid...»

«Kellel neid siis Soomes peakski tarvis minema!» vastasin osavõtlikult. «Igatahes mina küll neist huvitatud ei ole.»

«Õnneks on neid produkte üsna vähe ja need võib mõne misjoniseltsi muuseumile kinkida. Kuid praegu on tegemist mõningate teiste toodetega, mida on lausa päratu hulk, ja nende turustamisvõimaluste üle ongi mul kavatsus proua majandusnõunikuga mõtteid vahetada...»

«Mitte majandusnõunik, vaid lihtsalt proua.»

«Vabandust... vabandust... Olin kindel, et teile on juba teatavaks tehtud... Nojah... hoidkem seda siis pealegi salajas...»

Et oma kohmetust varjata, hakkas ta kaupade nimekirju sirvima ja jätkas:

«Kui oksjonil ostetakse kogu järelejäänud vara, siis kuulub selle hulka peale lauahõbeda ka viigipuu ja kiiktool. Teataval määral ostsime meiegi kogu järelejäänud vara — ja nüüd oleme püstihädas nende viigipuude ja kiiktoolidega, kui piltlikult öelda. Tollivalitsuse laoaitades ootab ostjat kaks suurt partiid: üks koosneb Kanada lumeräätsadest ja teine paksust kübaravildist.»

«Kübaravilt?» ütlesin imestunult. «Aga selle jär peaks ju nõudmist olema?»

«Nii see ongi, kuid ministeerium on juba teinud otsu et need müüakse koos. Kui te ostate lumeräätsade parti tuleb teil osta ka kübaravilt — või vastupidi. Ärge muia proua, sest otsus oli üksmeelne ja sellel pole midagi pi mist sundsortimendiga.»

Ma ei söandanud mehele mingisuguseid lootusi and enne kui olen tutvunud näidistega ja vestelnud oma targ nõuandja Ensio Hyypiägä. Valisin nõupidamiseks ebaõi aja, varahommiku, millal enamik inimesi põeb krooni pahurust. Seepärast valivad targad inimesed näitle kutse, et oleks võimalik magada poole päevani. Ensi poleks olnud vajadust elukutset vahetada, kui ta ole vastu ööd tarvitanud säästlikumalt alkoholi, sest mi kõrgemale ta õhtul tõusis, seda madalamal oli ta järgm sel hommikul. Kui kõnelesin talle lumeräätsadest j kübaravildist, haaras ta mõlema käega peast kinni j turtsatas:

«Ei, kulla inimene! Mul on juba niikuinii peavalu. Mu on heategevusest lausa kõrini . . . Aga sinu käes on vo ja võim otsustada. Mina igal juhul olen vastu.»

Ma ei saanud kompanjoni seisukohta hukka mõista, se kui kahel inimesel on alati ühesugune arvamus, siis o teine neist ülearune. Peale selle on meestel loomulik eeldusi muukski kui suurushullustuseks: oma jumalik iseteadvuse säilitamiseks peavad nad igas asjas nai ettepanekutele vastu seisma. Kõveraks väänatud kasvat on harjutanud neid naiselt nõudma armastust, austust näitlemist.

Olin mõnel määral üllatunud, kui Ensio õhtupoolik ilmus minu kabinetti, silmad klaarid ja nägu rõõmu tä Ta palus hommikuse turritamise pärast vabandust («M kuradi moodi sellest migreenist küll lahti saaks?») nimetas, et olevat muretsenud lumeräätsade ja kübar vildi näidised . . .

«Sama joonega, kui käisin apteegis . . .»

Kuid ta polnud piirdunud ainuüksi näidiste hankim sega: ta oli jõudnud kutsuda meie äriühingu õhtus koosolekule terve rea lumeräätsade ja kübaravildi e perte ja spetsialiste. Peale selle oli ta kutsunud hää õigusetu osavõtjana kohale meie kontserni reklaamiju Olavi Heimose, kes oli saatnud avalikkuse ette oma e

mise luuletuskogu. Seks puhuks oli ta kasvatanud endale vurrud ja soetanud jalutuskepi. Tollest vahvast hädavaresest jutustan lähemalt natuke hiljem. Ütlen vaid, et ta oli luuletajaks sündinud, ja see oli jällegi tema õnnetus.

Silmapaistvad spetsialistid andsid oma asjatundliku otsuse — loomulikult hea tasu eest —, ja meie kontserni plaaniosakond sai ületundide näol tunda täistöökoormuse ummistust. Jääkvarude probleemartiklid läksid Karlssoni kontserni käsutusse. Lumeräätsadele leidus kohe ostjaid. Viis tuhat paari müüdi riigi metsatööstusettevõttele Põhja-Soomes. Need sobisid suurepäraselt raiebarakkidesse jalatsite kuivatusrestideks, vanade reformvoodite põhjadeks, piibuorkideks, teeviitadeks, pesulaudadeks ja raudahjude tulehakatiseks. Keegi metsnik proovis neid kasutada algseks otstarbeks, kuid sattus haiglasse. Tema haiguslehele oli raskesti loetava käekirjaga kirjutatud *fractura femuris complicata* ja soome keeles: murdnud reieluu, komistades lumeräätsadega . . .

Ülejääk — umbkaudu üksteist tuhat paari — müüdi mööblitööstusele. Keegi andekas sisearhitekt oli nimelt tulnud mõttele, et lumeräätsad sobivad — pisut parandatud ja muudetud kujul — aiatoolide leenideks. Rahuldustundega võisin ajalehest lugeda kuulutusi, kus proklameeriti kaunisõnaliselt: «Suure Lääne kvaliteettooted! Lõpuks ometi Soomes!»

Kübaravildi turule paiskamine oli palju raskem. Kodumaise kübaratööstuse esindajad konstateerisid, et vildist ei saa korralikke viltkübaraid, sest see on niinimetatud «kõva» kübaravilt, mida sõjavägi kasutab troopikas telkide aluskatteks. Üks tsaariaegne vene kübarameister (palusime temaltki ekspertiisi), kel oli tilluke töökoda Vallilas ja hauaplats Malmi kalmistul, tõendas usutavalt, et meie ostetud vildist saab valmistada vaid torukübaraid — kuid need olid moes ju ainult Londonis ja vanadel päevapiltidel. See keiserlik kübarategija andis Ensio Hyypiälle oivalise idee, mille too avaldas mulle ühel õhtul pärast bürooaega.

«Minna, võid mind õnnitleda. Heureka!»

«Kas sinagi oled avastanud Arhimedese seaduse?»

«Palju rohkem. Panid vist imeks, et olin täna kogu päeva kontorist ära?»

«Joomas . . .»

«Ei, mitte ainuüksi seda. Pidasin tähtsaid läbirääkimisi.

A/S «Petterssoni & Kumpulaise Mütsitööstus» hakkab järgmisel nädalal Karlssoni kontserni tellimusel valmistama kübaraid, kuid mitte harilikke kübaraid, vaid värvilisi silindreid — pruune, halle, siniseid ja rohelisi. Esimene partii sisaldab kakssada tuhat eksemplari.»

«Milline hiilgav meeletus! Ma ei aktsepteeri kokkulepet.»

«Minna, kuula mind! See on meie elu suur šanss. Vilt ei maksa meile ju midagi, sest see sai juba tasa lumeräätsade müügiga, jääb ainult valmistamine. Ülehomme saame proovieksemplarid ja lepingule võib alla kirjutada alles nädala pärast...»

«Sul on gripp. Silmad punetavad.»

«Ära ole jälle nii õel!»

«Sul on vaimne gripp, Ensio. Sa pead puhkama minema.»

«Heakene küll! Aja siis oma vildikaubad ise jutti! Viimasel ajal sa oled muutunud nii ettevaatlikuks, et... et... hakkad varsti juba oma vooruslikkuse kätte närbuma.»

Esmakordselt nägin Ensio Hyypiät meelerahu kaotavat. Ta viskas pliiatsi käest, tõusis püsti ja astus akna alla isikupäratult pulbitsevat tänavapilti vahtima. Hakkasin temast üha rohkem lugu pidama. Oli meeldiv töötada koos mehega, kes kunagi ei tunnistanud ega näidanud, et ta on naistevalus. Võis olla, et teda vaevas enneaegne vanadus: lokaalis silmitses ta üksnes veinikaarti, mitte aga ettekandjat, ja supelrannas luges ta ajalehte.

Lasksin teda jumala rahus akna all põrnitseda ja asusin ise pabereid lehitsema. Viimaks tema hingeline pilvitus lahtus ja ta lausus kahetsevalt:

«Minna...»

Tõstsin pilgu ja ütlesin:

«Noh?»

«Ma vist solvasin sind ennist?»

«Igatahes.»

«Sel juhul palun vabandust. Aga ka sina solvasid mind.»

«Kas bilanss ei rahulda sind?»

Ensio vaikis. Kui kütkestav on nautida naiselikku ülevõimu! Ülla mehelikkuse juurde kuulub, et mees teab alati, kuidas ja mida peab tegema. Ta nimetab seda moraaliks. Naine aga aimab, mida ta peaks mehe arust tegema. See on sisekaemus.

Ootasin kannatlikult, et mu kompanjon jätkaks oma ultrakirglikku raportit, ja seda ta viimaks tegigi. Tegelikult oli tema plaan arvessevõetav ja mind pahandaski kõige rohkem just see, et ta oli juba pooliti lepingulistesse kohustustesse astunud, ilma et oleks enne minuga nõu pidanud. Tagantjärele märkasin, et olin kurjustanud üpris egoistlikel motiividel. Meenutasin täielikult inimest, kes kurjustab sellepärast, et ei saa ühel ajal oma silma ja kõrva vastu võtmeauku suruda.

Karlssoni kontsern hakkas nüüd tootma tarbeesemeid, millel oli otseselt ajalooline tähendus. Võtsin tööle kaks moeala spetsialisti ja kolmteist rändagenti, kellele tagasin vähemalt pooleks aastaks teenimisvõimaluse. Reklaamimine ja müügisoodustuste väljakuulutamine algas kohe, niipea kui A/S «Petterssoni & Kumpulaise Mütsitööstus» sai valmis torukübarate näidiseksemplarid. Uute moeartiklite tutvustamine toimus restoranis «Adlon», kuhu oli kutsutud kokku terve hulk riigivõimu, ärielu, moemaailma ja lavakunsti esindajaid ning ajalehtede ja ajakirjade toimetajaid. Moedemonstratsiooni protežeerisid minister Z. — kellest nüüd oli saanud eksminister — ja tema abikaasa Charlotte (neiuna Primas-Tötterman). Moenäituse avas mütsikaupmees kaubandusnõunik Sulevi Virtanen (A/S «Petterssoni & Kumpulaise Mütsitööstuse» juhatuse liige), kes andis sõna kübaramoe nõukogu esimehele härra Vieno Karvosele. Härra Karvonen luges kõrgetele külalistele ette meie reklaamijuhi Olavi Heimose vabavärsilise luuletuse, mida kuulati üldise seltskondliku konversatsiooni ja kokteilide saatel. Kuna minu valduses on võrdlemisi hästi säilinud koopia luuletaja Heimose loometöö kõige väljapaistvamast saavutusest, tsiteerin sealt käesolevate memuaaride tarvis mõne värsi.

Härra minister, austatud daamid ja härrad!
Riietuskaartide punktid kuluvad
sokkideks särkideks aluspüksteks
kuid ilma punktidetagi
võid katta oma pea
oo looduse kõikvõimas kroon
moodsa peakattega
ruske halli sinise rohelise
toru toru torukübaraga
pea silmas moodi mister

mine üle toru toru torukübarale
yes sir yes sir yes sir
ilma punktideta ilma punktideta.

Moedemonstratsiooni lõppedes sai iga kohalviibinud džentelmen kingituseks uue torukübara ja kimbu reklaamprospekte. Järgmise päeva ajalehtedes — mõnes isegi uudisteküljel — leidus tulihingelisi ja lennukaid kirjutusi meeste kübaramoes pöörettekitavast uudistootest: värvilisest silinderkübarast. Provintsilehed tõid oma veergudel ära pealinna ajakirjanduses avaldatud uudiseid ja fotosid. Raadioringhäälingu päevauudistes kõneldi «läänelikust puhangust meeste moemaailmas» (uudise tõttu tekkis poliitiline nägelus, mis suurendas torukübarate läbimüüki ja erakondadevahelisi lahkarvamusi) ja rahvahoolekande ministeeriumi väljaandel ilmuvas bülletäänis «Nädala Kaardinorm» märgiti värviliste torukübarate kohta, et neid müüakse ilma punktideta, kuid mitte rohkem kui kolm tükki leibkonna peale. Ainult ostja isiklikule kaardile tehakse väike asjakohane märge.

Rahvaharidusseltsi kalendrist leidsin kord järgmise aforismi: «Mõtlev inimene ei saa olla kariinimene.» See sügav mõttetera tuli mulle alati meelde, kui Ensio tõi mu töölauale torukübarate värskeimad läbimüügiandmed. Mul ei jäänud muud üle kui oma rõõmuks nentida, et naised ilmutavad riietumisel isikupärast maitset, mehi aga veetleb univorm. Värviline silinder oli norm, millest mehed tahtsid tingimata kinni pidada. Nad usaldasid reklaami, mida juhtis väike petislik luuletaja. Ajalehtedes kirendasid teksti ees, teksti sees ja teksti järel suure maailma laadis kuulutused, mida ehtisid tuntud poksiprofessionaalide, näitlejate, estraadilauljate, riigimeeste ja köögimeistrite torukübarais fotod ja müügitehnika kõige viimased sõnauudised: *«O kay, sir! Osta sinagi silinder! Omanda lääne stiil! Robert Taylor Style on käesoleval hetkel iga soome džentelmeni peakate. Ainult eeslid käivad ilma Robert-silindrita! O kay, sir! Yes, sir! Rõivastu up to date, osta Robert-silinder! Järgi moodi, sir, omanda silinderkübar! Robert Taylor Style teeb mehest mehe!»*

Olavi Heimonen osutas soome meestele hindamatu teene, õpetades neile ingliskeelseid moesõnu. Robert-silindrist sai päeva minevaim artikkel, meeste karjainstinkti sümbol ning teatrite ja restoranide garderoobitöötajate proovikivi. Kuigi torukübarate vahetusväärtus oli kaunis tühine, avaldati ajalehtede «mitmesugust»-rubriigis iga jumala päev väikesi kuulutusi, mis algasid lausa klassikaliste sõnadega: *silinder ära vahetatud* . . .

Kui torukübarate reklaamimisel oleks kõneldud soome tootest, soome tööst ja soome moest ning kaubaartiklile oleks antud kodumaine nimi («Matti»-kübar või «Kalevala»-peakate), oleks seda võib-olla valmistatud kaks tuhat tükki ja ära müüdud kolmsada kaheksakümmend, sest mingisuguse statistika järgi on Soomes just nii palju tõeliselt patriootlikke mehi, kes suurt ohvrimeelt üles näidates ostavad alati kodumaiseid tooteid. Ja iga kord viimast korda! Kuid Ensio Hyypiä — «Robert Taylor Style'i» idee autor — ja Olavi Heimonen, idee ellurakendaja, tundsid oma kaasmaalasi paremini kui mina: neile tuli ilmtingimata pakkuda välismaist kaupa välismaiste žestide ja sõnadega. Kosmopoliitiline vaim äratati unest ka maakolgastes, kus peremees ja moonakas, minnes kirikukülla või alevikku nõutama soome puust valmistatud joomaaega, ostsid tarvitajateühisuse poest «jessiiri» või «rooberts-tuule» kübara . . . Ainukesed Helsingi härrasmehed minu tutvusringkonnas, kes ei vajutanud endale pähe värvilist kõvakübarat, olid asekohtunik Ensio Hyypiä ja Karlssoni kontserni reklaamimeister luuletaja Olavi Heimonen. Mine tea, tahtsid nad originaalsust taotleda või olid nad siis oma väljanägemisega muidu rahul, otsekui renessansiaja sõjakas kirikuvürst kardinal Frederico Sanseverino, kes lausus kord need mehised sõnad: «Mis minu keha täiuslikkusse puutub, siis selles olen kahtleval seisukohal, sest minu jalad ei ole nii kärmed, kui ma tahaksin. Aga oma ülakehaga ja peaga olen täiesti rahul.»

Kuue nädala jooksul müüdi Soomes läbi kolmsada nelikümmend tuhat kuussada seitsekümmend Robert-silindrit ehk rohkem kui hula-hula võrusid kaksteist aastat hiljem. Ometi ei saadud meeste tarvidusi täielikult rahuldada, sest vilt lõppes otsa. Litsentsibüroo oleks lahkesti andnud vildi sisseveoloa (büroos leidus veel mõningaid meesisikuid, kel polnud Robert-kübarat), kuid saatemaalt teatati lakooniliselt: «Kogu jääkvarude vilt on saadetud Aasia mahajäänud maadesse näljahäda kõrvaldamiseks. Tootmist ei jätkata, kui ei teki uut sõda.»

«Operatsioon Torukübar» andis Karlssoni kontsernile kümneid miljoneid marku kasumeid. Ensio ostis endale

Ameerika sõiduauto ja mina kuue tuhande tonnise veeväljasurvega tanklaeva. Ma ei saanud enam keelduda majandusnõuniku aunimest ega uuest horoskoobist. Viimase tellisin ühelt soome-rootsi täheteadlaselt, kes elas suures majanduslikus kitsikuses. Tähtedesse oli üles kirjutatud nõnda:

«Omavahel konfliktis olevad planetaarsed jõud püüavad teie plaane segada. Ärge heitke meelt, vaid asuge teekonnale, mis teile avaneb lähemas tulevikus. Nende märkide all läbib teid kuum õnnelaine ja teie suurt õnne kadestatakse. Õnnelik päev kesknädal ja õnnelik hetk reedel kl. 23.50.»

Kaheteistkümnes peatükk

Kui torukübara-epideemia möllas kõige hullemini — ainult vähesed tundsid nakkusallikat —, ilmus Helsingisse mrs. Rachel Turnnack. Oma reisi oli ta pidanud edasi lükkama tervelt üheteistkümne kuu võrra, millise aja jooksul ma olin juba peaaegu unustanud minu peale pandud aukohustused. «Robert Taylor Style'i» mrs. Turnnack ei tundnud, mis on üpris arusaadav, sest ka Robert Taylor ise ei teadnud sellest midagi. Nähes torukübarais härrasid ja härrasmehi — isegi viimati mainituid oli taud nakatanud —, pidas mrs. Turnnack neid Soome rahvuskaardiväe sõduriteks, kes kannavad eraelus värvilisi kiivreid. Kui selgitasin talle halva algpõhjusi, hüüatas ta vaimustusega:

«Ooo, mrs. Kaalisin-Känänenni! Kui võluv varietee!»

Ja teda kütkestas Helsingi tänavapilt niivõrd, et ta keeldus minemast tutvumiskäigule naistekliinikusse, eduskunnahoonesse, lastepaleesse ja soome sauna, mis kõik olid New Yorgis asuva Soome konsulaadi poolt tema ringsõidu programmi võetud. Mind pani väga imestama, et programmist puudusid sünnitusmaja, presidendi loss, rahvusmuuseum, Hakanieme kaubamaja ja staadioni torn. Nende puudumine oli seletatav sellega, et mrs. Turnnackil oli aega kõigest neli tundi, sest ta oli teel ühte Afganistani külla, kus kõigil abiellumisealistel naistel olevat endiselt õigus pidada viit laulatatud meest. Üheaegselt. Oma välkkülaskäigu kestel sai mrs. Turnnack siiski võrdlemisi põhjaliku ülevaate soome naise seisundist hiliskalevala ühiskonnas. Märgates, et trammides ja autobussides — mis muide on alati nii täis, et isegi kõik mehed ei mahu istuma, — töötab naiskonduktoreid, ta lausa ehmatas. Ta oleks tahtnud emantsipeerida ka lokkijad, ettekandjad, lihakarnide müüjad ja lehenaised. Lõpuks tunnistas ta avameelselt, et meeste ülevõim on Soomes alles nii tugev, et tagumikumõõtmisi on täiesti lootusetu alustada. Esialgu tulevat piirduda üksnes ettevalmistava valgustustegevusega, ja selle toetamiseks kirjutas ta «Naisteenistujate ja Koduperenaiste Ühingule» välja tšeki sajale dollarile — kommertshindadega kondiitrisaaduste muretsemiseks ühingu kuukoosoleku puhul peetava kohviõhtu jaoks, kus tulid väljaloosimisele talve jooksul valmistatud käsitööd — ühingu oma liikmete vahel. «Direktorite Prouade Ühingu» õmblusringile kinkis ta samuti sada dollarit — magnetofoni soetamiseks. Muid annetusi mrs. Turnnack sel korral ei teinudki. See-eest soovitas ta soojalt oma stipendiumifondi, kust andekad teaduseviljelejad võivad saada toetusraha teaduslike uurimistööde teostamiseks. Seejuures tulid kõne alla iseäranis need teadused, mille toimel naiste elutingimused leiaksid lahedama voolusängi. Ta oli muide haruldaselt õnnelik, kuuldes, et olen ikka veel Karlssoni kontserni peadirektor ja peaaktsionär, kel ei ole aega päeval oma kabinetis magada ega kohustust sokutada kontserni teenistusse oma endisi armukesi.

Vaevalt olin mrs. Turnnackist lahti saanud, kui mulle sadas kaela reklaamijuht Heimonen. Nüüd oli ta saatnud avalikkuse ette oma teise luuletuskogu ja sündmuste auks oli ta kasvatanud endale täishabeme ja võtnud naise. Ta palus aastaks otsaks palgalist puhkust, et sõita välismaale mesinädalaid veetma. Üksinda. Naine jäävat last ootama. Pidasin juhtumi üle nõu Ensio Hyypiäga ja minu juriskonsult tõi ette järgmist:

«Meie väga selgepiirilises ja lihtsakoelises seaduses, mis on koostatud niivõrd populaarsel kujul, et seda mõistab tõlgendada iga õigusteadust õppinud isik, ei sätestata tööandja kohustust võimaldada palgalist puhkust mesinädalateks, välja arvatud juhul, kui asi toimub korralise puhkuse ajal. Raseduspuhkust antakse meie seaduste järgi ainult naistele, mistõttu reklaamijuht Olavi Heimose palvet saada osa raseduspuhkusest, et selle varjul elatuskohustuste eest välismaale putkata, ei saa rahuldada. Kaebust esitada on asjatu.»

Kui ma väikesele värsitreialile tegin teatavaks kitsama koosseisulise juhatuse otsuse, ütles ta töökoha üles. Õnneks polnud meil tol ajal midagi reklaamida, sest minu järgmine ärioperatsioon toimus jälle üldsuse huvides ja see reklaamis end ise. Olavi Heimonen oli meie kontsernile siiski rohkesti hinnatavaid teeneid osutanud — LK-süsteem, tapeedikliister «Karlsson», täitesulepeatint «Minna», katuseplaadid «Armas», poonimisvaha «Ensio» ja lõpuks torukübar «Robert» leidsid laia ostjaskonna just tänu temale — ja seepärast maksin talle kahe kuu lisapalga. Saanud rahad kätte, avaldas ta rahulolematust ja sügavat põlgust naiste hirmuvalitsuse vastu. Pärast seda sõitis ta kuskile rahulikku maakolkasse ja asus kirjutama ditürambe soome madonnale.

*

1947. aasta neljandal märtsil sõitsin lennukiga New Yorki, kust jätkasin vahetult reisi Lõuna-Ameerikasse, K. vabariiki. Olin jälle Soome mitteametlik esindaja. Ent ma ei esindanud riigivõimu ega mingit poliitilist rühmitust, vaid kapitali, millel ei ole mingisugust värvi — kui jätta arvesse võtmata «must», mis tavaliselt pannakse sõna «kapital» täiendiks. Ma ei tea, mispärast rahvakeeles kujutatakse raha mustana, kuigi selle abil võib esile manada kõik vikerkaarevärvid. Hästi toimetatud ajakirjad jutustavad, et Euroopa ekskuningad ja Egiptuse Faruk joovad ainult värvilisi kokteile ja tarvitavad värvilisi päikeseprille. Must värv toob muide ikka meelde tööasjad, sest meie kontsern tootis endiselt trükivärve ja katusetõrva. Et kas või viivuks end argimuredest lahti kiskuda, uurisin moodsat loodusteadust, mille järgi värve pole olemaski. Värvid on ainult pettus ja poliitiline propaganda. Värvide tajumine tuleneb vaid mingist tundmatust nähtusest elavaid fantaasiapilte loovas peaajus. Mingi eriline tegur peab peaajule mõju avaldama, et mees armuvalu põdedes näeb taevast ebaloomulikult sinisena, metsa muinasjutuliselt rohelisena ja naise huuli hullutavalt punastena, ja et teiselt poolt jällegi naine, olles sunnitud seda tõbist patsienti ravima, näeb üksnes halli või musta. Värvid on järelikult tühipaljas umbluu, ja seesugusest värvivalest rikutuna pidin ma nüüd Ladina-Ameerika kohvikasvatajatele jutustama, et Soome metsades kasvab «rohelist kulda».

Meie kodumaal on ilmunud ja ilmub pidevalt lugematu arv illustreeritud reisiraamatuid ja ajakirju, kus pajatatakse Lõuna-Ameerika maadest ja rahvastest. Minu arust pole eksootikataotlus laiduväärt omadus, kuid siiski jätan loodusemaalingud selle ala inimeste hooleks — väldin sel kombel nende inimlikku kutsekadedustki — ja kõnelen vaid äriasjust, mille kujutamiseni jällegi vähesed luuletajad suudaksid madalduda.

Minu eesmärgiks oli niisiis müütada metsamaterjali ja selle saadusi maale, kus kultiveeriti kohvi, seisuste segunemist ja katoliku kiriku ummisvaga paavstiusku. Suurem osa rahvast pidas päeval *siesta*'t, mängis õhtul kitarri ja kogunes ööseks kirikusse messi ja almuste jagamist jälgima. Nad jätsid õnnelike inimeste mulje ja rääkisid taevast, nagu oleksid ise seal käinud. Väga õnneliku ja murretu mehe mulje sain ka meie vabariigi auasekonsulist, kelle visiitkaardilt lugesin järgmist:

«Doktor Don Juan Jesus Maria Conzalo de Saez y Alcañeces.»

Ma ei teadnud, mis ala doktor ta on, kuid vaevalt et ainult arstiteaduse doktor, sest siis oleks ta vähemalt halastanud patsientidele ja lühendanud kas või osaliseltki oma nime. Ta oli keskealine ja loomulikult brünett, minust pisut lühem, kuid raskem. Tema juustest ja vurrudest uhkas imalat pumatilõhna ja suust rummilehka. Ta oli mul lennuväljal vastas tuliuue «Cadillaciga» (mida mahajäänum maa, seda luksuslikumad autod on ametiisikutel), suudles kätt, armus mu silmadesse, juustesse, figuuri (tšekiraamat oli mul endiselt käekotis) ja Soomesse. Seejärel võttis ta mu reisikraami oma hoolde, toimetas ühtlasi mindki hotelli ja lubas tunni aja pärast mulle järele tulla, et mind oma koju tutvumiskäigule viia.

«Senjoora! Ka minu perekond saab teist vaimustatud olema. Olen saanud Soomest mitmeid soovituskirju, viimase kirja eile meie vabariigi saadikult. Kuidas teie lugupeetud abikaasa elab?»

«Ta on surnud — nimelt esimene. Ja teine . . .»

«Jeesus Maria!»

Mõtlesin, et ta soovib lähemat tutvust, ja vastasin:

«Minna!»

Väike vääritimõistmine, mida võib juhtuda ka keeleoskamatuga, ei paisanud graatsilist Don Juani rööpast välja. Ta suudles jälle mu kätt ja jättis mind hotelli hoole alla, mille mugavuste hulka kuulus talvel külm ja suvel soe vesi, lai voodi, kuhu oleks mahtunud magama viis täiskasvanut ja kaheksa last, kitarr, käsitsi kirjatud ööpott ja elektriventilaator.

Täpne inimene raiskab alati tarbetult oma kallist aega, oodates hilinejaid. Selles võisin veenduda juba esimesel päeval, sest doktor Don Juan Jesus Maria Conzalo Jne. ei tulnud tagasi tunni, vaid kaheksa tunni pärast, natuke enne südaööd. Hiljem sai mulle selgeks, et ta oli valvekonsul. Nimelt suutis ta öid läbi valvata rummiklaasi ääres, päeval aga pidas ta loomulikult *siesta*'t. Kuid minul pole õigust arvustada tema maa kombeid. Olin võlutud tema uhkest lossist ja tema perekonnast, kus oli kuus täiskasvanud naist. Veel tänase päevani ei ole ma päris kindel, kes neist hurmavatest kreoolitaridest oli tema naine, sest ta suudles ja silitas neid kõiki kordamööda ja pillas neile õrnu sõnu nagu purjus meremees rõvedusi.

Pärast haruldaselt maitsvat ja hästi valmistatud kesköölõunat siirdusime aeda ja alustasime nõupidamist. Majaisand oli juba paar nädalat tagasi saanud kaubaproovid kätte ja tutvunud nendega.

«Senjoora,» ütles ta kauni kummardusega, «väliskaubandus tähendab tänapäeval vahetuskaubandust: meie ostame neilt, kes ostavad meilt.»

«Meie aga müüme neile, kes müüvad meile,» vastasin tagasihoidlikult.

«Hüva, senjoora! Meie oleme valmis müüma teie maale kohvi, kakaod, laamavilla, väetisi ja väärispuud. Senjoora, teil on võluv kaelakee ja oivaline soeng!»

«Tänan! Soome omakorda on valmis müüma kõike, mida puust suudetakse valmistada.»

«Tean seda. Kuid meie ei saa kõike osta. Vineeri panevad termiidid nahka ja paberi järele on nõudmine väike. Senjoora, teil on kütkestavalt kõrged rinnad!»

«Tean seda! Ja teavad seda paljud teisedki,» vastasin solvunult.

«Ja te kõnelete suurepäraselt hispaania keelt.»

Viisin jutu jälle äriasjadele, kuigi mul oli meeles vana elujuhis: ära takista abielus mehel meelitusi padiseda, sest oma naisele ta neid niikuinii ei raiska.

Esimene äriline nõupidamine ei andnud mingisuguseid tulemusi. Jätkasime jutuajamist järgmisel ööl, millal doktor Don Juan... ... de Saez y Alcañeces teatas, et tal olevat juba vara õhtul olnud konsultatiivne kontakt ärimaailma juhtivate esindajatega, välisministeeriumi kaubanduspoliitika osakonnaga ja riigipeaga. Kõik olevat olnud äärmiselt vaimustatud — mitte Soome rohelisest kullast ja selle töötlusproduktidest, vaid minust. Oli nimelt harukordne juhtum, et maale, kus «mehed on alles mehed ja naised ainult naised», saabus kaubasobitajaks naine. Milline lootusetu tööpõld seisis ees mrs. Turnnackil pärast seda, kui «Society for Stupidity of Men» oli avardanud oma tegevuse rahvusvaheliseks!

Soome auasekonsul tegi mulle olukorra vägagi veenvalt selgeks: paberit lihtsalt ei vajata. Panin ette, et tema maa kirjastajad hakkaksid välja andma keelatud raamatuid, mispuhul paberikulutus tõuseks kindlasti rekordarvudeni. Mainisin muu hulgas Lutheri katekismust ja mõningaid Voltaire'i teoseid. Marxi ja Lenini jätsin nimetamata poliitilistel põhjustel — Mykle'i ei tuntud tol ajal veel isegi tema oma kodumaal. Ent tubli doktor kehitas õlgu ja vastas:

«Lootusetu, armuline senjoora! Tean küll, et keelatud raamatute avaldamine tõstaks märksa rahva lugemisisu, kuid meie rahval pole veel lugemisoskust. Meie pealinnas on üle kuuesaja tuhande elaniku, aga ainult neljandik oskab kirjutada ja lugeda. Ja džunglites elavatel indiaanlastel pole säärast oskust vajagi.»

Kirjaoskamatus tegi niisiis tarbetuks ajalehtede ja raamatute väljaandmise; tualettpaberit kasutas ainult kõrgem ülakiht; kuivatuspaberit polnud tarvis, sest kuivas ja palavas kliimas kuivas tint juba pottides, hinnaline rahapaber aga telliti Ühendriikidest, kus raha tegemisele ohverdatakse kogu rahva elu.

Siis tulid mulle meelde teatavad sidemed. Olin õhtupoolikul otsinud neid kümnetest apteekidest ja rohukauplustest, kuni keegi sõbralik proviisor, kel olid pööraselt pikad sõrmed ja tõelised donžuani-vurrud, andis mulle nõu pöörduda ühe suurriigi saatkonna poole, kes tellis mainitud tooteid Prantsusmaalt — diplomaatilise postiga ja ilma tollita. Hakkasin soovitama soome tooteid.

«Mis asjad need niisugused on?» küsis doktor Don Juan Jesus Maria Conzalo de Saez y Alcañeces imestunult, ja siis sai mulle lõplikult selgeks, et ta ei saa ühelgi juhul olla arstiteaduse doktor, vaid kohvikuninga hästikasvatatud poeg, kes on lõpetanud kaheaastase kaubandusliku õhtukooli, ja doktor *honoris causa* oma isa ja igivana suguvõsa teenete tõttu.

Kaks päeva hiljem ta juba teadis, mis «need niisugused» on. Arvatavasti oli ta eksamineerinud perekonna arsti või oma naist. Igal juhul lükkas ta sellegi artikli tagasi.

«Senjoora! Nendel ei ole minekut meie maal. Neid ei osta keegi.»

«Noh, aga kui neid hakata reklaamima? Tervishoiuministri nõusolekul muidugi.»

«Võimatu, armas senjoora! Katoliku kirik paneks tooted vande alla. Meil ei ole voli vihastada Tema Puutumatut Pühadust.»

«Kas mõtlete jumalat, härra doktor?»

«Jumalat? Mis pistmist temal nende asjadega on? Ma mõtlesin muidugi Paavsti, Tema Pühadust. Aga . . .»

Ta jäi mõttesse, kõhvitses vurre ja ütles äkki sosinal:

«Senjoora, te teate, et olen üheteistkümne lapse isa ja et mul on viis täiskasvanud tütart. Minu moraalil on vaid õige tillukesed augud sees, aga neid ei ole veel keegi tähele pannud. Mul oli kavatsus preestriks hakata; aga siis armusin oma praegusesse naisesse, ja te ju mõistate, senjoora, et armastus ei küsi kiusatusest vallaliseks jääda. Abiellusin, hakkasin müüma kohvi ja tegin oma isa õnnelikuks. (Madonna! Mul pole kahel kuul tulnud meelde isa haual käia!) Olen rikas mees, võin igale tütrele anda kaasavaraks kohviistanduse. Minust peetakse kõikjal lugu, isegi Soomes, kus mind taheti auasekonsuliks määrata juba üksteist aastat tagasi. Jah, minu nimi on ilma plekita, aga . . .»

Nüüd muutis ta hääle päris sosinaks:

«Aga kõige kiuste ostan ma oma perekonnale, see tähendab naisele ja tütardele, jõulukingituseks paar pakikest . . . Nõus?»

Lubasin täita tema tungiva soovi ja ühtlasi lubasin selle patuse äritehingu rangelt salajas hoida. Leidsin nüüd, et kaubategemisest ei tule midagi välja, aga sellest hoolimata jätkasin visalt:

«Senjoor, kas ma võiksin nende küsimuste üle vestelda teie abikaasaga?»

«Oi, Püha Jumalaema, mis te räägite!» kohkus Don

Juan Jesus Maria Jne. «Ei tule kõne allagi. Tema on ju vooruslikkus ise, senjoora.»

Ja nõnda lõppes seegi nõupidamine kesiste tulemustega. Kuid järgmise päeva hilisõhtu oli juba palju viljakam. Meie doktor oli hommikul vara kõnelnud väga põhjalikult riigi tervishoiuministriga, ja too tänapäeva elulaadist kalestunud džentelmen, kes oli sooritanud oma arstieksamid Pariisis Sorbonne'i ülikoolis, suhtus küsimusse erakordse poolehoiuga. Tema pidas sellist ärioperatsiooni isegi soovitavaks. Ohkasin õnnest ja panin taas ette hakata reklaami tegema.

«Ei, ei lähe,» ütles doktor *h. c.* tõrjuvalt. «Ainus inimene, kes asja heaks võiks midagi ära teha, on Evita Peron, sest tema julgeb trotsida Tema Pühadustki. Kuid seda võidaks jällegi tõlgitseda kui vahelesegamist võõra riigi tõeliselt sisemistesse asjadesse — ja tagajärjeks oleks sõja kuulutamine. Aga . . . Nüüd leidsin ma väljapääsu: asi tuleb panna liikuma salaja.»

«Siis ei leia kaup aga ostjaid.»

«Just siis leiabki. Jutustan asjast piiskopile, kes annab preestritele käsu kolm päeva järgemööda, nii *hora nona* kui ka *vesperi* missal, jutlustada selle ilmaliku toote vastu, toote, mida müüakse salaja kõigis apteekides ja rohukauplustes . . .»

Doktor Don Juan . . . de Saez y Alcañeces ulatas mulle oma väriseva käe ja ütles:

«Kauba hulga suhtes lepime kokku homme, kui olen tervishoiuministriga läbi rääkinud. Senjoora, armas senjoora, te ju tõotate mulle, et te sellest minu naisele midagi ei räägi, mitte sõnagi, kui teid kas või piinapingile pandaks?»

Tõotasin. Ja nii me siis seisime seal, mõlemad tõsised nagu surmamõistetud, otsekui Jeesus ja Juudas — müüdu ja müüja . . .

Kohe pärast nõupidamist telegrafeerisin Ensiole ja palusin tal lennupostiga teele saata võimalikult esinduslikke ja mitmekesiseid näidiseid. Ühtlasi pärisin järele, kas meie kontsern võiks hakata tootma seda uut artiklit. Kolm päeva hiljem jõudsid näidistepakid kohale ja saabus Ensio telegramm, kus ta tõi ette järgmist: *«Pakkides saatmine tülikas punkt parem telli toormaterjal ja püüa tootmist kohapeal organiseerida punkt täpsemalt kirja teel.»*

Kuna väga paljud minu tuttavatest on ühtelugu imeks pannud, mispärast ma 1947. aasta kevadtalvel nii ootamatult kadusin avalikust elust ja tulin tagasi alles 1948. aasta jaanuaris (käisid isegi kõlakad suurtest võltsimistest, kuigi ma ei olnud mingi heategevusorganisatsiooni teenistuses, närvivapustusest, maalt väljasaatmisest ja muidugi ka säärastest asjadest, milles naised tavaliselt ikka kahtlustavad), siis nüüd võin selle kohta seletust anda. Karlssoni kontsern asutas eespool mainitud Lõuna-Ameerika riigis tööstusettevõtte, mille jaoks telliti Soomest masinad ning kolm laevalaadungit keemiliselt puhast tselluloosvatti ja sidemarlit. Pakiümbrised valmistati Karlssoni kontserni Pitäjämäe tehases ja ümbriste ere ning ligitõmbav värvitrükk teostati Tilgmanni graafikatööstuses. Tarbeartiklid «Carmen» ja «Senjoora» leidsid kiriku abistava reklaami tõttu kohe hiilgavat vastuvõttu, ja minu väikeses ettevõttes töötas korraga üle saja nobedasõrmelise naise. Toodete kuulsus levis kiiresti ka teistesse Lõuna-Ameerika riikidesse. Eakad, üle seitsmekümne aasta vanad indiaani eidedki hakkasid «Carmenit» ja «Senjoorat» kasutama.

Kui olin hankinud kolmkümmend miljonit marka maksustamata tulusid, müüsin ettevõtte ühele arstiperekonnale. Nüüd võidakse muidugi küsida, mis määral minu tegevus oli ühiskondlikult kasulik. Vastan: valmistasin soome rahvale 1947. aastal suurt jõulurõõmu, toimetades kodumaale laevatäie head kohvi. Meie ostsime neilt, kes ostsid meilt. Soome «roheline kuld» vahetus kohviks, kakaoks ja põlluväetiseks. Minu arust oli see täiesti õigustatud, et K. vabariik nimetas mind oma aukonsuliks Soomes ja et Soome puidutööstuse juhtivad tegelased korraldasid minu auks restoranis «Savoy» vastuvõtubanketi. Olin ma ju sõlminud kaubanduslikud sidemed maaga, mis lükkas tagasi vineeri, puitkiudplaadid ja paberi, kuid hakkas siiski ostma tselluloosvatti, sidemarlit ja pappkarpe — ning pärastpoole kirjutus- ja tualettpaberit. Naine müüs — ja naised ostsid. Ja mehedki said õnnelikuks.

Tänapäeval on meie maa keemiatarvete kauplustes ja apteekides müügil lõuna-ameerika pakid «Carmen» ja «Senjoora», täpselt samad, mille tootmist mina kord alustasin. See on importkaup, mille tooraine saadetakse Soomest. Nimetatud artikkel on kaubalepingutesse sisse võetud ja seepärast peab ta tegema reisi ümber maailma,

Palju, ütlemata palju tööd on mrs. Rachel Turnnackil. Endiselt rahmeldab ta väsimatult, et maailma naisi ühe mütsi alla saada. Ta teab, et ühine tegutsemine annab jõudu — ja seepärast nii paljud astuvadki laulukoori.

Kolmeteistkümnes peatükk

«Sinu selja taga seisab ikka enamus, sest sina saad hullud enda poolele,» ütles minu kompanion Ensio Hyypiä kitsamakoosseisulise juhatuse koosolekul, kus refereerisin üksikasjaliselt oma reisi Lõuna-Ameerikasse. Üheteistkümne kuu jooksul käisin, tõsi küll, kolmel korral Soomes, kuid viibisin alati nii lühikest aega, et ma ei jõudnud korralikult aru anda. Kui meie sümpaatse kaubavahetusmaa naised hakkasid «Carmenit» ja «Senjoorat» tarvitama, soikus Soomes kohvimüük heategevaks otstarbeks sootuks. Nii mõneski labases seltskonnaringis sosistati valjusti, et asja taga seisavad tuntud tööstusringkonnad, kes kasutavad lausa häbematult ühe tuntud naistegelase abi. Olin tahes-tahtmata röövinud kümnetelt seltsidelt ja ühingutelt nende parima heategevusartikli. Jälestasin inimesi, kes sosistasid selja taga — eriti teatris ja kinos —, ja seepärast astusin välja «Naisteenistujate ja Koduperenaiste Ühingust», «Helsingi Ärinaiste Õhtuklubist», «Rahvuslikud Ehted Moodi» nimelisest seltsist ja tuntud «Femina»-klubist, mis muide lõpetasid tegutsemise aasta hiljem, sest neil polnud enam võimalusi korraldada tulusaid kohviväljamüüke oma tegevuskulude katteks.

Ensioga kontserni tulevikuplaanide üle nõu pidades jõudsime ühisele järeldusele: meie tegevus on liiga killustatud. Tuli luua uus organisatsioon ja püüda äritegevust kontsentreerida. Nii me likvideerisimegi kümmekond tootmisharu ja siirdusime merele. Meil oli juba endisest ajast olemas kaks heas seisukorras kaubalaeva, «Minna I» ja «Minna II», mis vedasid metsamateriali Inglismaale ja Vahemeremaadesse, ning tanklaev, mis sõitis Soome ja Musta mere vahelist otsa. Kuid Soome ja Lõuna-Ameerika liinil oli karjuv tonnaažipuudus. Seda tunnistasid ka riigivõimu esindajad, kellega pidasin läbirääkimisi pikaajalise ja madalaprotsendilise laenu asjus. Minister Ö. — endine noorsooseltside rändkõneleja, kel olid vägevad häälevarud ja leivalabidaid meenutavad käed, oma isa väljanägemine ja ema kõneanne, — soovitas mul pöörduda meie vabariigi juhi poole. Võtsin nõuannet kuulda, ja ühel heal päeval avaneski mul võimalus selgitada president Paasikivile oma plaani — hankida kaubalaev Soome—Panama liinile. Vabariigi president kuulas mu esildust rahulikult, hakkas prille puhastama ja ütles siis võrdlemisi kuivalt:

«Madam, ma ei taha midagi kuulda mingisugustest uutest liinidest. Pidage teiegi kinni minu liinist.»

Ta pani prillid ninale, tõusis püsti ja lisas:

«Olen kuulnud teist räägitavat, madam Karlsson-Kananen. Kas teil muud asja oli?»

Mul ei olnud. Lahkusin tusasel meelel, ja jõudnud autosse, avasin käekoti, kraamisin välja oma ainsa märkimisväärse relva, huulepulga, ning tõmbasin sellega otsustavalt omaenda liini. Seejärel andsin autojuhile käsu sõita koju, kus mind ootas ärisõber Kreekast, laevavarustaja ja reeder Ahhilles Agapitidis.

Olin direktor Agapitidisega kohtunud mitmel korral Ateenas ja Pariisis ja hakanud temast lugu pidama. Ta oli haruldaselt blond ja pikakasvuline makedoonlane (ta oli sündinud Pellas, Aleksander Suure kodulinnas), kõneles soravalt inglise keelt ega kandnud vurre. Tal ei pruukinud kunagi naisele hädavalesid sepitseda, sest ta oli vanapoiss, ja teda peeti Ateena kaubanduskoja targimaks meheks, kuna ta ütles teadvat, mismoodi naine peaks elama. Tuhanded naised olid esimesest pilgust armunud tema rahakotti, aga ta oli kõik lähenemiskatsed otsustavalt tagasi tõrjunud ning säilitanud oma puutumatuse, sõltumatuse ja varanduse. Kuid temalgi oli oma väike inimlik puudus: lonkav intonatsioon, mis rõhutas iga teist sõna. Oleksin võinud temasse vahest armudagi, kui ta poleks sündinud Sõnni märgi all ja söönud küüslauku.

Oli meeldiv pidada läbirääkimisi mehega, kes kunagi ei seganud äriasjadesse pudikeelset erootikat. Ta üksnes ostis puumaterjali ja paberit ning müüs rosinaid ja marmorit ning ladus jõudehetkil pasjanssi või uuris oma kodumaa mütoloogiat. Olime niisiis mõlemad ühtemoodi üksildased. Voorusel on palju austajaid, kuid vähe järgijaid.

Juhtus nii, et jutustasin kreeka ärituttavale usalduslikult ära kõik oma hädad ja mured, vanuse ja sissetulekud

ning Soome—Panama liini plaanid, mis kuivasid kokku, sest Paasikivi liin pidas tarbetuks eraalgatuse toetamist riigi rahadega. Härra Agapitidis muheles sümpaatselt ja puhkes siis lausa ehthomeeriliselt naerma.

«Madam! Olete kaotanud oma iseseisvuse? Kas teil ei olegi enam omaenda võidukat liini?»

«Mida te sellega mõtlete?»

«Noh, te pole ju põrmugi sõltuv riigist, mille kassa on tühi nagu Lunastaja haud. Mina olen Kreekas rikkuse poolest kuues mees. Olen varanduse kogunud omaenda kätega ja ma pole iial mõelnudki riigilt abi manguda. Kuid Soomes näikse olevat üldine, et kodanikud sondeerivad riigi rahakotti, enne kui midagi ostma lähevad. Vabandust, madam! Mul ei olnud sihiks kritiseerida teie maad ja selle tarku riigimehi, kelle tegevus jahmataks kindlasti meie Sokratestki.»

Härra Agapitidis süütas hea aroomiga sigari ning jätkas:

«Madam, teietaolisel naisel on tühine asi paar kaubalaeva juurde soetada. Kui te nõustute minu ettepanekuga, siis purjetavad tuleval aastal samal ajal teie laevad Soome—Panama liinil. Vabandust, ehk lubate mul veel jätkata! Elan kaubandusest ja meresõidust nii nagu teiegi, madam. Ostan teilt ja teie ostate minult. Tüssamist meie ei tunne. Me teame mõlemad, et ainult varas suudab varga kinni püüda ja ainult kohus suudab teda vabastada, nii kui minu esiisadel oli viisiks öelda. Kuid meie põhimõtetesse ei mahu ebaausad võtted, küll aga täiesti puhas ja üldist heakskiitmist leidnud kasutaotlus. Lühidalt öeldes: hakkame koos äri ajama, mis annab rohkem kasumit kui mingisuguste viltkübarate, trükivärvide ja kliistri tootmine... Vabandust, et ma veelgi jätkan. Tean väga hästi, ja teie teate seda minust paremini, kui karjuv korteripuudus valitseb ikka veel teie kaunil Soomemaal, mida ma nii suuresti imetlen. Korterikriisi võib lahendada kõige lihtsamal teel, ja selle lahendajaks olete teie, madam Karlsson-Kananen, kui te minu pakkumise vastu võtate ja saate riigivõimudelt õnnistuse minu tegevusele — aga üksnes õnnistuse, sest see ei tekita kassakriisi ega pahandavaid arupärimisi teie kaunis parlamendihoones, kuhu ma muide meeleldi sooviksin korraks sisse astuda... Vabandust, et veelgi edasi räägin. Te ju teate, kes oli Diogenes? Täiesti õige, ta oli tõepoolest minu kuulus kaasmaalane, kes esimese suurmehena asus alaliselt elama puitsesse hoonesse, mida oli hõlbus ühest kohast teise toimetada. Tehnika poolest arenenud Ameerika (kus muide kulutatakse aastas rohkem raha närimiskummi kui raamatute peale — aga kes lähekski teiselt närimiskummit laenama?) avastas Diogenese pärast Teist maailmasõda, kui Ühendriigid tellisid oma ülikoolidesse ajaloo lektoriteks suure partii kreeka õpetlasi, kes said eriõiguse kõnelda ka muistse Hellase ajaloost ja suurmeestest. Ameeriklastele meeldis kõige rohkem Diogenes, kes oli leiutaja. Kuna inimeste rumalust põlgav filosoof jättis kõige tähelepanuväärsemale elamuehitusalasele leiutusele patendi võtmata, kahmasid nobedad ameeriklased selle endile ja hakkasid ehitama hõlpsasti transporditavaid elumaju, «treilereid», mida tänapäeval võib Ameerikas igal pool näha. Need muidugi ei ole puitsed, sest metsad hävitati Ühendriikides samal ajal kui piisonid ja indiaanlased, vaid nad on rauast ja terasest. Kuid nende idee on dioogeneslik: neid võib toimetada kuhu tahes. Liikumist, hoogu ja vaheldust — seda inimkond just ihkabki, ja seda taipas juba minu kauge sugulane härra Diogenes. Soome on puitsete majade tootatud maa, kuid elamud peaksid olema ümberpaigutatavad, nii et neid võiks suveajal kergesti transportida järvede kaldaile või Lapimaale ja talveks Helsingisse, kuhu kõik soomlased tahavad ju iga hinna eest elama asuda. Kreeka aga on veini ja veinivaatide tootatud maa, mis toodab nii veini kui ka vaate üle oma vajaduste. See ajendaski mind tegema teile ettepanekut, madam, et te asuksite Kreekast importima veinivaate korterikriisi likvideerimiseks teie kodumaal.»

Ma olin valmis ükskõik milliseid samme astuma, et saaksin kord ellu viia oma uhke unistuse — Soome—Panama liini. Ensio Hyypiät ma oma tehingust ei informeerinud, vaid tellisin tema teadmata esimese partii maailma suurimaid veiniaame — ja ühtlasi müüsin härra Agapitidisele paar laevalaadungit oma saetööstuse toodeid. Nõnda algas minu elu õnnelikem ajajärk. Omakasupüüdmatult võtsin teenistusse paar arhitekti, kes hakkasid aamidest üheperekonnaelamuid projekteerima. Iga kodanik, kellel oli kübemekenegi algatusvõimet ja kellel õnnestus hankida riiklikku ehituslaenu, sai ilma suurema vaevata ehitusloa ja rendikrundi. Nõnda sigines üle terve maa vaadielanike asulaid, ja inimeste meeli kõditas küü-

niline õnnetunne. Pakilas, Herttoniemel, Leppävaaral ja Munkkiniemel elasid need, kes ei soovinud oma elamutele rattaid alla; Malmil, Seurasaares, Käpyläs (Kulosaari oli kinnine territoorium) ja Mäntymäel aga elutsesid nomadiseerivad uusasunikud, kes niikuinii olid harjunud liikuma. Riiklike tänavanimede komiteede auväärsed kosmetoloogid ja nimenõunikud rikastasid taas tänavate nimestikku. Nõnda sündisid Diogenese tänav, Vaaditegijate põiktänav, Küüniku allee, Veinipära tee, Vaadivitsa väljak, Maailmapõlgurite plats ja Filosoofi maantee.

Sedamööda kuidas korterikriis leevenes, kasvasid inimeste tarvidused. Mida suurem saks, seda suuremat vaati ta vajas. Teatasin Kreekasse, et nad hakkaksid kibekiiresti valmistama suuremaid vaate, selliseid, milles oleks vabalt sada ruutmeetrit elamispinda, sest üheksa kümnendikku vaatmajade valdajatest ehitas oma aami ümber nii palju uusi lisaruume, et esialgne Kreekast sissetoodud põhikonstruktsioon muutus erakordselt näotuks või kadus hoopiski. Ahastus tuli peale, vaadates inimloomuse kõverust, millele ka ehitusinspektorid aeg-ajalt argliku pilgu heitsid. Klassikaliselt selgepiirilised vaatelamud kaotasid oma algupärase võlu ja romantilisuse. Vaatasulaid silmitsedes pidi Ensio Hyypiä oma lapiku südamesõbra lagedale tooma, võtma närve rahustava sõõmu ja nentima seepeale:

«Minna, sa vabanda mind, aga need hirmsad arhitektuuriansamblid meenutavad joomahullu nägemusi . . .»

Kõik elamud siiski ei andnud Ensio normatiivi välja. Munkkiniemel oli kaks kena üheperekonna-vaatmaja, kummagi pindala ületas kolmsada ruutmeetrit. Nende valdajad olid minu headärituttavad ja Helsingi maksustuskalendri silmapaistvamaid nimesid. Nad olid ärimehed ja ehitasid nagu ärimehed. Kõigepealt muretsesid nad ehitusloa kõige suurema kubatuuriga vaatelamu peale, seejärel ehitasid nad vaadi kaitseks terasbetoonist veinikeldri ja lõpuks veinikeldri peale kahekorruselise elumaja. Ometi ei valmistanud vaadid neile oodatud rõõmu, sest need ei olnudki tammest, vaid soome männist, mis oli saetud ja hööveldatud laudadeks Karlssoni kontserni saeveskis. Ainult vaadivitsad olid kreeka algupära. Üks vaatmaja omanikest, direktor N-n, tahtis importija vastu alustada kahjutasunõudmise protsessi, kuid loobus aegsasti kaebusest, kui Ensio lubas esitada vastusüüdistuse klassikalise muinsusobjekti rikkumises ilma ametliku ehitusloata. Direktor N-n ei saanud oma esmaklassiliselt ehitatud veinikeldri vaati kasutada veini ja koduõlle valmistamiseks, sest männilauad andsid liiga soomepärast kõrvalmaiku. Tal ei pruukinud siiski kaupa kahetseda, sest väikese ümberkohendamise teel tehti vaadist kojamehekorter.

Tünnide sissevedu kestis üle aasta ja oleks veelgi jätkunud, kui ühel väikesel ministeeriumiametnikul poleks tulnud pähe soovitada vaaditööstust Soome üle tuua. Loobusin kohe minule pakutud soodustustest, ja ma tegin targasti. Sest see Soome tehas, mis asus nüüd elamuteks ettenähtud vaate valmistama, sai ära müüa ainult kaks tükki. Iga korterivajaja ja individuaalmajast unistaja loobus oma kinnisunelmast, kui ta ei saanud osta säärast vaati, mille küljele oli kreeka tähtedega sisse põletatud: Ahhilles Agapitidis. Tootja kaubamärgiks oli vaat, mille ukseaugust paistis targa Diogenese grimassitav nägu.

Niisiis soikus vaadilaudade eksport Kreekasse — ja samuti vaatide import Soome. Kuid ärisidemed laevavarustaja ja reederi Ahhilles Agapitidisega ei katkenud. Asutasime nimelt Kreeka—Soome laevakompanii nende summadega, mida olime teeninud elamute muretsemisega tõelistele korterihädalistele ja tahtmatult ka igipõlistele sahkerdajatele, kes kasutavad ligimese viletsust aina enda tuluks, unustades hoopis, et ainult armastuses on lubatud seegi, mis on heaoluks keelatud...

1952. aastal hakkasid minu isiklikud kaubalaevad «Ernestine» ja «Hermine» kurseerima Soome ja Panama vahel. Paasikivi liinist hoolimata oli mul nüüd oma liin. Sõitsin pooleks aastaks Kreekasse puhkusele ja püüdsin kõiki ärimuresid unustada. Elasime — nimelt Ahhilles ja mina — paar kuud Kreetal ja ligi neli kuud Deelose saarel. Ahhilles oli jätnud küüslaugu söömise sootuks maha, aga sellele vaatamata vastas ta mulle ühel ilusal aprilliõhtul, kui uimastav idamaa sina hõõgus kirkas taevas, kui igihaljad palmid sosistasid omavahel ja pärlipüüdjate paadid libisesid saarekäärust kaugele, kaugele Vahemere rannatule veteseljandikule, verekarva silmapiiri poole... Jah, siis ütles Ahhilles aegamisi ja tõsiselt, just nagu oleks kaalunud iga tähte:

«Minna, naine, kes kosib meest, kosib kindlasti kurvastust...»

Sõitsin tagasi Soome ja ostsin endale koera. Tuttavad

soovitasid kõige õilsamaid tõuge, kuid mina valisin harilikku soome püstkõrva, kellele panin nimeks Krants. Nimi šokeeris seltskonnadaame, kuid vaevalt et krantsi kallist emma, kelle nimeks oli *Queen of the Meadows*...

Neljateistkümnes peatükk

Kui kirik ära nägi, et ta ei suuda enam publiku ligitõmbamises kinodega võistelda, pidi ta usust tuge otsima, ja kui mina ära nägin, et mehed ei suuda enam äriajamises minuga võistelda, tõmbusin vähehaaval kõrvale ja lasksin ka teistel naistel õnne proovida. Abielus saab hea naine sõna üksnes siis, kui ta unes kõneleb, ärielus siis, kui mehed jäävad nõupidamislaua taha tukkuma ja meenutavad eelmise öö eksirännakuid. Äritegevus nõuab niisama suurt oskust kui abielu. Kassilik naine paneb mehe elama koeraelu, mehe sealikkus kasvatab naisest mrs. Turnnacki taolise evangelisti. Pikaajalised kogemused on mulle õpetanud, et mehe õrnusejanu kustub kõige paremini väljaspool kodu ja tema džentelmenlikkus kodus. Ainult üks väike pisiasi eraldab meest ja siga: mees nõuab hoidjalt pidevalt sööki ja õrnust, siga ainult sööki. Kumbagi on asjatu pidada kodus ainuüksi seltsi pärast. Kellelegi ei turgataks pähe osta auto tagavaraosi, kui ta juhtub elama raudtee ülekäigukoha kõrval.

Kui ma niisiis ärielust tagasi tõmbusin, ei olnud selle tõukejõuks mitte keskea häired (meeste lemmikteemaks on kõnelda naise «üleminekuaastatest»!), vaid mul oli lihtsalt tülgastav jätkata tegutsemist ja töötamist alal, kus pidevalt tuli veristada või karjatada kord seda, kord teist tõugu põrsaid. Kui ma Ensio Hyypiäle teatasin, et kavatsen vähehaaval hakata elama vaid iseendale — priiskamist alustada ei ole kunagi liiga hilja —, muutus ta vapustavalt tõsiseks. Kuid ta ei olnud tõsine sel kombel nagu Dante, kes omal ajal hurjutas Firenze naiste kergemeelsust ja soovitas neil vokivurinast õnne otsida, vaid inimlikul ja tõeliselt mehelikul viisil. Tema ebamäärast värvi silmades süttis nukker ja peaaegu meeleheitlik lõõsk ja ta küsis vaikselt:

«Minna... Mis mina siis peale hakkan?»

«Töötad edasi nii kui täninigi.»

Tema pilk hakkas ekslema, just nagu otsiks see pelgupaika, kuni lõpuks leidis kinnituspunkti seaduste kogust. See oli tema vägeva töölaua oraakel, sõber ja tööriist. Ta pomises endamisi:

«Üle viieteistkümne aasta on mul võimalus olnud sinu töökaaslane olla. Tunnistan avameelselt, et sina oled teinud minust selle, mis ma praegu olen. Kui sina poleks mind kord Sikaste kremplist välja toonud, oleksin ma praegu võib-olla kasina sissetulekuga advokaadike, kes ajab kreposteerimisasju ja kehvikute tüliprotsesse või ootab jaoskonnakohtu eeskojas, juhuks kui mõnel õnnetul peaks tasuta kaitsjat vaja minema . . . *Minna*, ausalt öeldes: mu meel on kurb . . .»

Nagu nudism, mis paljastab alasti tõsiasjad, nii paljastas ka Ensio Hyypiä oma sisemise mina poolportree. Tal oli süda. Võib-olla oli ta südame kunagi röövinud oma naiselt, keda kaunis üldiselt tunti südametu naisena. Olin mitmel puhul tähele pannud, et lõbusatest joomasemudest ja sõpradest hoolimata oli Ensio Hyypiä päris üksildane inimhing. Kes teab, vahest igatses temagi mõnikord nende meeste kombel, kel on kare väliskest, pisut hellust ja soojust. Kuid võib-olla ta ei teadnud, et naist ei vallutata õrna südamega, vaid õrnade sosistustega.

Minul oli nüüd nii palju varandust, et võisin olla mina ise. Kui olin sihilikult terav ja solvav, nimetati mind vaimukaks; kui olin tige ja õel, nimetati mind intelligentseks. Ja ometi tundsin ma end ikka olevat seesama *Minna* Hermine Ernestine, kes oli sündinud *Minnesotas* restoranipidaja Boris Baranauskase ja Natalie Gustaite tütrena; seesama *Minna*, kes uskus horoskoopi ja Neitsi märgi all sündinud meestesse, kes käivad pöiad sissepoole ja on enamasti suured sead. Välja arvatud Armas Karlsson, keda ma armastasin ja kelle perekonnanime — Kalevala-vaimuga naistel tõusid sellest juuksed püsti! — ma jäädvustasin Karlssoni kontserni tuntud firmanimes.

Loovutasin Karlssoni kontserni — müügihinda ma ei tihka öelda — uutele omanikele tingimusel, et Ensio Hyypiä jääb ettevõtte peadirektoriks. Oma nimele jätsin ainult neli kaubalaeva. Tööstusaktsiate kupongide lõikamise usaldasin soliidse kommertspanga notariaalosakonnale. Siis palkasin endale erasekretäriks noore naismagistri. Ta oli arukas, iseseisvalt mõtlev naine ja vooruslik nagu portselannukk. Pärastpoole selgus mulle, et ta oli sügavalt usklik, kuid see ei häirinud mind põrmugi. *Mul* ei

olnud midagi selle vastu, et tema teed minna: alati paremale ja lõpuks otse edasi . . .

*

Maksustustehnilistel põhjustel — mitte heategevuse otstarbel, nagu peokõnedes väljendati, — asutasin *Minna* Karlsson-Kanase Sihtkapitali, mille eesmärgiks oli toetada ja edendada üksnes soome kultuuri. Sihtasutusel oli muidugi formaalselt valitsus ja juhatus, selleks et nii mõnigi kuulsushimuline mees saaks lisasissekandeid oma teenetenimestikku, istungiraha restoranides istumiseks ja maksude arvestusblankette kirjutuspaberiks. Sihtasutusel oli ka kolm eriteadlaste komisjoni, kes tegid ettepanekuid toetusrahade määramiseks. Juba algusest peale otsustati, et toetusraha ei määrata kunagi sportlastele, kellele tuleks jagada ära kogu rahva vara, enne kui nad saaksid korralikult higisekski minna; kõne alla ei tulnud ka muusikamehed. Viimati mainitud otsust põhjendasid sihtkapitali valitsus ja eriteadlaste komisjonid sellega, et abirahade andmine muusikutele likvideeriks aja jooksul sootuks rändmoosekantide ja -lauljate õilsa elukutse, see aga oleks ju asendamatu kaotus noorele kultuurriigile, mis püüab kõigiti turgutada vana kultuuri romantilisi traditsioone. Direktor Vihtori Lehtevä — sihtkapitali valitsuse liige ja suur kultuurisõber (ta viis muuseas igal suvel Aleksis Kivi mälestussamba jalamile õitsva pelargooniumi) — jutustas hoiatavaks eeskujuks loo, kuidas näitleja Timo Pipisest oleks saanud kord suur tenor, kui poleks äkki selgunud, et tema ninast on polüübid juba eemaldatud. Toodud näitele tuginedes keelas direktor Lehtevä kategooriliselt abirahade määramise mängijatele ja lauljatele. Teiselt poolt püüdis ta tõendada, et ta on suur muusikasõber: iga kord, kui ta kuulis naist vannitoas laulma hakkavat, kiirustas ta endale vatti kõrvadesse toppima.

Tol ajajärgul tutvusin kirjanik Sven Louhelaga. Nimi on paljudele muidugi vist päris tundmatu? Seda oli ta minulegi senikaua, kuni ta ennast esitles. Ta ei palunud toetusraha, vaid hoopis midagi muud, täiesti tühist abi, ja punktipealt nõnda:

«*Minu* nimi on Louhela, kirjanduse juhutööline, kes jätab luuletused ja kalossid alati kirjastaja eeskotta ja kuulsuse neile, kes võtavad vaevaks selle järele joosta. Kas tohin teid tülitada?»

Palusin tal istet võtta, kuid ta kurtis ajapuudust ja ütles, et olevat sel päeval istunud juba kaheksa tundi ühe joonega. Ta oli peaaegu kiilaspea («Leidsin kammist juuksekarva viimati üksteist aastat tagasi ja õlalt eile, aga see polnud minu oma.»), tütsakas keskealine mees, kelle helesinistes silmades helkis vilgas ja arukas pilk. Mulle hakkas kohe meeldima tema spontaanne ning humoorikas esinemine ja keelepruuk, mis nii tunduvalt erines ärimeeste, ministrite ja koduabiliste nämmutavast jutlusest. Ta võttis taskust bloknoodi ja lausus:

«Noh sedapsi, proua, kuna me nüüd tuttavaks saime, eks siis palun teilt pisukest vastutulekut. Ei, ei, proua. Mitte raha, vaid palju väärtuslikumat. Teie olete sünnipärane — kole sõna muide too «pärane» — ameeriklane ja võite mind vististi aidata. Niisiis: mida tähendab sõna *pimp*?»

«Näisetaolist meest,» vastasin naerdes.

«Hüva. See passib teksti. Aga *square,* kui on juttu mõnest isikust?»

«*Square* on sama mis soome keeles tobu, tohman või tolvan.»

«Suurepärane! Seegi istub. Ja veel väljend *slap stick*?»

«See tähendab nannipunni, poisilorupit, keda kõik kiusavad.»

«Aitüma! Olen teile väga tänulik, proua. Tuhnisin kõik maailma sõnaraamatud läbi, aga neid sõnu ei leidnud. Olin tõepoolest tõeline *square,* et ei taibanud kohe tulla teie käest küsima. Tõlgin nimelt parajasti üht ameerika teost ja olen mõne koha pealt hirmus tähenärija. Kui juba tõlkida, siis ka tõlkida! Ma ei salli, et kirjanduslikus töös vussitakse — see sarnaneb liialt vaimse prostitutsiooniga. Noh nii, palju tänu!»

«Need mõned sõnad pole tänu väärt,» vastasin heatujuliselt ja olin õnnelik, et leidsin suurest rahvahulgast inimese.

«Küllap on, kulla proua. Ka ühelainsal sõnal võib olla tohutu jõud: sellega võib alustada või lõpetada sõja, kiita või laita — ja pealegi: alguseski oli ainult sõna.»

Niisugune oli meie esimene kohtumine. Nädal hiljem tülitas ta mind samasuguse abipalvega ja pärast seda oli ta minu majas heameelega nähtud ja oodatud külaline. Ta oli avaldanud paar esseekogu ja reisiraamatu, kuid elas sel ajal peaaegu täielikult tõlketööde varal. Lisaks kolmele asjatundjate komisjonile valis (sihtasutus Louhela ülemääraliseks asjatundjaks küsimuste alal, kus asjatundjail puudus asjatundmine.

Kirjanduse asjatundjate komisjoni kuulusid: lüheldane kirjandusteaduse professor, kes sai kõik nõuanded ja juhendid oma naiselt; keegi noor dotsent, kes soovitas toetussummasid jagada selle järgi, kuivõrd kirjanikud ja luuletajad on oma teostes tugevdanud riigikaitsetahet ja võidelnud oma looминguga kodu, usu ja isamaa eest; noor kriitik, kelle arvates oleks kõik abirahad tulnud jagada ainuüksi alla kahekümne aasta vanustele noortele õigekirjutuse edendamiseks, ja ülemääralise liikmena kirjanik Louhela, kes esindas mõistust, arutlusvõimet ja künismi. Sirvides abirahasaamise avaldusi, hüüatas ta tavaliselt lustakalt:

«Etskae nalja, poisid tahavad viinaraha saada! Aga võib ka olla, et mõni ostab endale hoopis talvepalitu või taob vanad sotid kinni.»

Kord küsisin Louhela arvamust ühe noore kirjaniku teose kirjandusliku ja kunstilise väärtuse kohta. Ta vastas sellele üheainsa sõnaga. Ma üldiselt ei salli rumalaid sõnu, kuid too üllatavalt igapäevane sõna, mis esineb meie tänapäeva kirjanduses kõige harilikuma rekvisiidina, kõlas Louhela suus nii paljuütlevalt ja lihtsalt, et pidin selle heaks kiitma. Millise intonatsiooni ja kaasaelamisega ta seda ütles! Uskusin nüüd tõsiselt, et ka ühel sõnal võib olla erakordne jõud.

Pakkusin kirjanik Louhelale mitmel korral toetusraha, kuid ta vastas alati eitavalt:

«See on väga meelitav, proua, kuid mulle piisab klaasist konjakist.»

Näite- ja sõnakunsti asjatundjate komisjoni kuulus kõigest kaks liiget: üks tuntud deklamaator, kel oli üpris arenenud kirjanduslik maitse, sest ta väitis end ostvat ainult köites raamatuid, ja kaunis tundmatu teatridirektor, kes esindas mõlemat sugupoolt. Kirjanik Sven Louhela oli selleski komisjonis ülemääraliseks liikmeks.

Teaduse asjatundjate komisjoni koosseis vaheldus tarviduse järgi. Seal oli ainult üks alaline liige, nimelt Louhela, ja kaheksateist liikmeasemikku, keda kunagi polnud tarvis koosolekule kutsuda. Sellest hoolimata maksti neilegi aastatasu välja, kuna nad lubasid oma nime sihtasutuse nimestike jaoks, ja kõik ju teavad, et ainuüksi nimed maksavad, ja mitte nimede omanikud.

Sihtkapitali toetusrahade jagamist teostati kord aastas, minu nimepäeval. See oli ainuke sündmus, mille puhul ma veel kandsin oma kõrgeid aumärke, hermeliinpeleriini ja väärisehteid, millesse olin mahutanud mitu miljonit. Oli suur nauding maha laristada raha, mille hankimiseks olin ohverdanud elu parimad aastad, just need aastad, millal oleksin pidanud sünnitama lapsi, ümmardama ja kummardama meest, hoidma lasteabirahasid mehele talveülikonna või lastele jalgratta soetamiseks ja kord aastas astuma tudisevi põlvi ja ammugi moest läinud kleiditükiga seljas Soome Rahvusteatrisse, kus toimub Rahvatalituse poolt korraldatud emadepäeva-aktus.

Peale igakordse jagamisele tuleva toetussumma reserveeris sihtkapitali valitsus (mina) igal aastal viis miljonit marka juhuslikeks toetusteks. Sihtkapitali valitsus (jällegi mina) usaldas nende toetussummade jagamise, mille kohta põhikirjas kasutati nimetust «erakorraline abiraha», minu hooleks. See tõi mulle aja jooksul nii palju tööd ja tüli juurde, et mul tuli avada kesklinnas vastav büroo. Esiotsa teostasin summade jaotamist kaks korda nädalas, kuid pärastpoole igal tööpäeval kella kümnest kolmeteistkümneni, välja arvatud suurte pühade eelpäevad.

Minu tutvusringkond kasvas imestamisväärsel hool ja hulgal. Kirjanikud ja luuletajad tassisid mulle oma autogrammidega varustatud teoseid; deklamaatorid saatsid priipääsmeid, näitlejad oma päevapilte, teadusviljelejad tasumata jäänud tulumaksu-, elektri- ja soojaveearveid ja mõningad isikud, kelle elukutse oli teadmata, väljapressimiskirju. Kui imekena oli olla kultuuri teenistuses loova vaimse töö toetajana! Kui ma oleksin streiki alustanud, poleks see millalgi lõppenud, sest olin sõlminud suurkapitaliga vastastikuse töölepingu.

Tegeldes erakorraliste toetusrahade jaotamisega, leidsin tõeliselt elava kontakti teaduse ja kunsti loojatega. Keegi aastates kolkakirjanik tegi mulle abieluettepaneku, unustades, et kaksikabielu toob kaasa muudki kui kaks ämma, ja keegi kandlemängija, kes summutas lauluga oma mängu, pakkus end minu igahommikuseks äratajaks soome rahvalauluga, mille ta ise oli seadnud klaverile, kandlele ja suupillile. Mõnigi kord tundus, nagu toimuks kogu vaimne loov töö toetusrahade najal. Varem ma ei aimanudki, et Soomes võib olla nii ohtralt meistreid ja leiutajaid, kelle töö nõuab majanduslikku ja moraalset tuge.

Mul on ikka meeles üks paindlik abivajaja, kes palus erakorralist toetusraha hektograafi muretsemiseks. Ta oli üle kümne aasta elanud rahaliste toetuste varal ja vajas ilmtingimata hektograafi, et tal oleks kergem teeneteloendeid ja avaldusi paljundada. Kuna tema otsekohesus meeldis mulle, abistasin teda, kusjuures tundsin, et olen jälle osutanud suure teene soome elukunstile. Minu sõnad võivad tunduda eneseülistusena ja nad kõlavad ehk niisama lamedalt nagu teatriaplaus tihtipeale, kuid enda kaitseks võin öelda, et oma uuel kutsealal pidin ma nägema nii palju eneseülistust ja enesega rahulolemist, et kübeke sellest nakatas mindki.

Paks ladestus enesega rahulolemist peitus ka doktor V. S. A-s, kellele olin juba kolmel korral andnud erakorralist abiraha. Kuid ta vajas veel lisa, et viia lõpule uurimust, mis käsitles kirpude levikut. Tema uurimisteema oli mulle väga südamelähedane, sest minu armsal koeral Krantsil, keda mõningad koeraklubi naised pidasid segatõuliseks, leidus aeg-ajalt kirpe.

Doktor V. S. A. oli kehakas mees. Ta sarnanes raskekaalu maadlejaga, kelle aju on valgunud turja ja kõrvalestad kärssunud lustakalt rulli. Pisut häbenedes ta tunnistaski mulle, et olevat kunagi noorusaastail harrastanud maadlust, kord isegi Väinö Kokkisega treeninud, kuid et nüüd maadleb ta ainult kirpudega, samal ajal kui Väinö Kokkinen tegeleb äriasjandusega.

«Kui saaksin sada tuhat, tuleksin jälle pool aastat toime,» alustas loodusteadlane, keda oli kahel korral ilma jäetud ülikooli õppetoolist ja paljust muustki.

«Meie ei saa toetussummasid ühekülgselt määrata,» vastasin veidi jahedalt. «On rida teisigi teadusalasid, mis vajavad majanduslikku toetust.»

«Jah, proua majandusnõunik, aga saage nüüd minust aru! Te ju teate vist, et uute putukamürkide toimel hävib meie kodumaa kirbustik lähemal ajal täielikult. Kui uurimistöid üldse sooritada, siis tuleb seda teha just praegu, enne kui satume lausa kriitilisse olukorda.»

Ta lükkas tooli minu kirjutuslauale ligemale, heitis mulle alaealise poisi pilgu ja jätkas oma kord kurva-, kord rõõmsavõitu monoloogi:

«Nagu ma juba varem olen teile rääkinud, viimistlen praegu oma teost «Elusorganismide kvantitatiivsed omadused ja suurusproportsioonid». Säärast uurimistööd ei ole meie kodumaal veel kunagi teostatud, nii et ma pean peaaegu tervenisti tuginema välismaisele allikmaterjalile. Lubage, et jutustan teile paari sõnaga, kui kaugele ma olen juba jõudnud. Olen pooleli võrdlustabeli juures, kus ma käsitlen elusorganismide kaalu. Mõned väljasurnud maismaaloomad olid üle kümne tonni rasked. Tänapäeval elavate loomade suurim kaal on kõigest seitse tonni, järelikult on raskuses toimunud ilmne kahanemine. Kuid seda märkavad kõik, kellel on silmad lahti ja kaalud korras. Teisiti on lugu pisiloomadega. Nagu mäletate, hõlmab minu uurimisteema putukaid ja ämblikke üldiselt, kuid eriline tähelepanu on pööratud kõige väiksematele selgrootutele. Praegu olen lõpetamas kirpe käsitlevat uurimust, mille kallal olen töötanud ühtekokku üheksa aastat. Arvatavasti te soovite teada saada kirbu kaalu? Ütlen seda meeleldi. Kirpe läheb keskmiselt kolm tükki milligrammi. Tavalisse kirja, mis kaalub kakskümmend grammi, mahub neid pisikesi väänkaelu seitsekümmend tuhat. Kui oletada — ja teaduses põhineb ju kõik oletustel —, et kuskil maaosmikus, kus kirbukultuure aretatakse endiselt ilma riikliku dotatsioonita, on saavutatud seitsmekümne tuhande isendiline tulemus, siis võib selle partii kolmekümnemargase postmargiga teise paikkonda saata. See on odav ja tõhus meetod söödikutest lahti saada. Tihti kuulukse öeldavat, et seal ja seal hütis on kilode kaupa kirpe. Ütlus viitab tavalise lihtinimese võhiklusele: ta lihtsalt ei tea kirbu kaalu. Juba kahesajasse grammi läheb umbkaudu seitse miljonit kirpu, milline kogus suudab ilma suurema vaevata hoida kogu soome rahvast öö-aega ärkvel. Kas pole imetlusväärne?»

«On küll, harukordselt imetlusväärne. Aga mida te selle uurimusega taotlete? Toob see inimkonnale kasu?»

«Taotlen teaduslikku tõde, ja eks tõde too ju kogu maailmale kasu. Kui ma oleksin egoistlik inimene, kes mõtleb enesega rahul olles ainult oma majanduslikule iseseisvusele, võiksin ma ise hakata kirpe kasvatama ja müüma neid kirbutsirkustele, kus headest tõukirpudest on ühtelugu karjuv puudus. Aga kuna ma olen ainult tagasihoidlik teadusemees, lepin teadusega. Minu eesmärgiks on nüüd kummutada igivanale uskumusele rajanev ütlus «kilode kaupa kirpe». Seetõttu omab minu uurimus ka etnograafilist väärtust. Tähendasin juba enne, et meie kodumaa kirbustik väheneb mõtlemapanevalt. Minu ettevaatliku oletuse kohaselt on meie kodumaal praegusel ajal viissada üksteistkümmend grammi tavalisi kodukirpe pluss nelisada nelikümmend kaks grammi koertel — hulkuvad koerad kaasa arvatud — elunevaid kirpe. Tänapäeva kirbuteadus, mille lugupeetud rajajaks võib pidada ameeriklast Walter D. Siegel juuniori — tema isal oli omal ajal New Yorgis maailma suurim kirbutsirkus —, on hiljuti tõestanud, et inimese võime näha kilode kaupa kirpe tuleneb ainuüksi proportsioonitaju puudumisest. Inimesed ei tunne suurusproportsioone, ja sellest tuleneb nende igapäevane harjumus liialdada . . .»

Hakkasin üle kogu keha sügelemist tundma, kuid innukas uurija ei pööranud sellele vähimatki tähelepanu. Ta jätkas otse joovastusega oma ettekannet:

«Proua majandusnõunik, te olete arvatavasti kuulnud või kirbuteadlaste aastaraamatust lugenud, et tänapäeval tuntakse juba neljasada kaheksatteistkümmend eri kirbuliiki? Eelistatavaimad ja üldlevinuimad on endiselt inimesekirp (*Pulex irritans*), keda leidub kõikjal meie kodumaal ja kes kõige rohkem tülitab maavaikusse tõmbunud linlasi — eriti suvitajaid —, ning koerakirp (*Ctenocephalus canis*), kes on väga levinud neis kohtades, kus elab koeraklubi-vaim ja loomaarmastus. Kirp on muide täiesti iseseisev putukaliik ja — oh, kui te vaatlete teda mikroskoobi all — üks imetlusväärsemaid elusorganisme! Ta omab väga tugevaid hüppejalgu ja seetõttu on ta putukamaailma parim hüppaja. Selles suhtes võime ühineda soome rahva määratlusega «sinna on ainult kirbuhüpe», kui mõeldakse näiteks vahemaad toast lauta või toalaualt vooditekkidesse. Selle võiksid ka folkloristid üles märkida, kui nad koguvad soome rahva kõnekäände. Kuid et ikka rangelt teema juurde jääda, kirjeldan teile pisut kirbu anatoomilisi iseärasusi. Kirbu keskkeha kõik lülid on omapäraselt liikuvad, ja mikroskoobi all vaadatuna meenutabki kirp lausa eksitavalt moodsat estraadilauljannat, kes hääle puudumisel laulab puusadega. Kirbu silmad on lihtsad kõrvalsilmad ja erakordselt inimlikud. Tema ülahuul ja ülalõuad moodustavad väga meeldiva iminoka, mida kaitsevad tavalise lõikenoaga sarnanevad alalõuad ja väga õrna huulhabemega alahuul. Nende geniaalsete terariistadega saeb kirp inimese tundlikku nahka näotult väikese haava, kust ta imeb — enamasti öisel ajal, millal imemist peetakse viisakaks, — degenereerunud *homo* *sapiens*'i kord suurema, kord väiksema alkoholisisaldusega verd. Nõndamoodi, niipalju siis kirbust. Aga minu uurimus käsitleb ka keriloomi, millistest suurimad kaaluvad napilt kümme milligrammi ja millised . . .»

«Vabandust, aga praegu pole mul aega pikemalt kuulata,» katkestasin mammutiks paisunud kerilooma.

«Kas teadus teid ei huvitagi?»

«Huvitab küll, kuid mitte enam putukateadus.»

«Mis te ütlesite? Olen lausa jahmunud, et nii keerukas loom nagu putukas teid ei huvita. Mõtelge ometi, et on olemas putukaid, kes kaaluvad vähem kui inimese munarakk. Ja siiski on putukas, mitte üksnes kirp, väga täiuslik organism: tal on ilmekad liitsilmad, kolm paari lülijalgu, vöötlihaskond, äärmiselt peen närvikava ja enne kõike ajud, pange tähele, ajud — täpselt nagu inimesel. Erinevus on vaid selles, et inimene kasutab oma ajusid harvemini kui kirp, kirp aga oma nuga harvemini kui inimene. Kirp lõikab ainult siis, kui ta tahab vaigistada oma näljatunnet, kuna inimene nüsib oma ligimest igal võimalikul juhul — sõjas, pussilöömingus, operatsioonisaalis, habemeajamisäris ja nii edasi. Kui teid ei huvita putukad sellepärast, et nad on nii väikesed ja nõrgajõulised, siis ei või ma sinna midagi parata. Kahjuks ei saa nad suuremaks kasvada, sest nad hingavad trahheedega, mitte kopsudega. Tänapäeva teadus ja eriti just minu uurimus . . .»

«Lõpetage, härra doktor! Siin on tšekk!»

Doktor V. S. A. lahkus büroost ja tõttas panka. Kuis ütleski minu vaimne toitja kirjanik Louhela: kirjastused toodavad raamatuid, ülikool vaklu!

Bürooaeg oli lõppenud ja mul tuli tahtmine vannis käia. Olin juba minekul, kui sisse tormas keegi noormees. Tema vurrud kujutasid endast alles õrnu udemeid, kuid vurrud olid need igal juhul. Ta oli modernist ja kasutas seepärast redutseeritud keelt:

«Abiraha. Kiire. Kogu koostamisel. Viis luuletust valmis.»

«On teil kõnehäire?» küsisin osavõtlikult.

Ta tegi mulle grimassi, näitas keelt, virutas rusikaga lauale ja ütles, et ta on ülimalt intelligentne, kuid peab esinema pisut eriskummaliselt, sest ta on otsustanud liituda — pärast seda, kui on omal kulul välja andnud luuletuskogu ja saanud riikliku pajuki, — raevukate noormeeste koolkonnaga! Lootus toetusrahale pani teda siiski

meelt muutma, ta võttis ilusasti istet ja jutustas minu palvel järgmist:

«Funktsiooniteooria? Päh. Rämps. Freud. Vanamoeline. Eliot? Hea, kuid liiga kergekaaluline. Libiido. Õudne noorus! Ma ei pääsenud rindele. Kompleks? Ei, vaid hambavalu. Fanatismi, fanatismi! Tuleb redutseeruda. Kirge! Vanad maha tappa!»

Nooruk lõpetas oma sõnavalingu ja heitis mulle küsiva pilgu. Vajutasin kellanupule ja kutsusin sekretäri sündmusi jälgima. Võis ju juhtuda, et meil läheb veel arsti või politsei abi vaja. Noormees hakkas nüüd silmitsema minu sekretäri, kel oli loomupärane anne jääda naiselikuks ja punastada.

«Jätkake vabalt,» sõnasin rahulikult.

Blond sekretär oli valmis stenografeerima ja nooruk valmis redutseeruma. Viimati mainitu küürutas omaenese mina kaevikusse ja alustas tulistamist:

«Kirpvähid. Introspektiivne tõbras. Löön ja naeran. Tuhmub. Universum kohiseb. Till lõhnab. James, too puhas lina! Värisen, paisun, karjun. Orgasm. Meri rahuneb. Uinun jumala kaisus . . .»

Saatsin sekretärile paljuütleva pilgu ja ergutasin noormeest jätkama, kuid too lausus tagasihoidlikult:

«Ma ei mäleta peast rohkem kui neid kahte luuletust. Esimene oli «*Fortes fortuna adjuvat*» ja teine «*Primo amoroso*», kuid ma võin vanduda, et olen kõik viis valmis kirjutanud.»

«Ja nüüd te sooviksite toetusraha?»

«Igatahes. Mul on natuke kiire. Inspiratsioon ängistab.»

«Ärge sellest hoolige! Küll ta rahule jätab, kui pisut vanemaks saate. Tahaksin muide ühe asjaolu kindlaks teha: kui te nüüd toetusraha saate, kas kavatsete siis kasvatada täishabeme?»

Nooruk hakkas tahtmatult oma imepuhast lõuga silitama ja vastas julgelt:

«Igatahes.»

«Kas arvate, et habe parandab teie luuletuste kvaliteeti?»

«Teie nähtavasti ei mõista modernset lüürikat . . .»

«Vastupidi, arvan, et leidsin teie luuletustest mitu ideed, mis teile endale on kindlasti jäänud märkamata. Teie luuletused sisaldavad peaasjalikult kõike seda, mida te ei tea. Ja just selline on minu arvates tõeline lüürika.»

«Kas see tahab olla mingisugune arvustus?» küsis raevukas noormees.

«Ei, vaid heakskiit ja tunnustus.»

Pöördusin sekretäri poole ja ütlesin:

«Preili, kirjutage maksukäsk välja. Tahan olla eelarvamustest vaba, kui tegemist on kultuuriga. Armastan vaimukat hullust!»

Viieteistkümnes peatükk

Kui ma kaks aastat olin juhtinud erakorraliste abirahade jaotamist, hakkas see mind tüütama. Kirjanik Louhela ütles täiesti põhjendatult, et olen tahtmatult kasvatanud kodumaale uue ametimeeste kildkonna, kes ei valitse enam elamiskunsti, mis tema arust eeldab protsendi võrra inspiratsiooni ja üheksakümmend üheksa protsenti higistamist.

Pikendasin büroo lahtiolekuaega kella kuueteistkümneni ja tõstsin iga-aastase jaotussumma kaheksa miljoni margani. See oli siiski näotult väike rahasumma maa jaoks, mille rahvaarv oli üle nelja miljoni — kusjuures abivajajate hulk oli pisut väiksem. Minu alaline klient oli nüüd Karlssoni kontserni endine reklaamijuht Olavi Heimonen. Ta oli minu juures soosingus, kuna mul seisid meeles tema hindamatud teened, eriti LK-süsteemi päevilt. Kuid lõpuks hakkas temagi mu kannatust proovile panema. Andes talle pidevalt erakorralist abiraha, millele Louhela oli andnud hellitusnime «kõlks ja kopik», olin põhjustanud väikesele värsisepale ainult ahastust ja kannatusi. Iga kord kui ta sai tšeki näpu vahele, hakkas tema maailm kõikuma ja pöörlema. Sama konstateeringu on muide teinud kõik, kes on pruukinud ülearu alkoholi.

Ja nüüd istus ta jälle minu büroos ja soovis minuga nelja silma all kõnelda. Peenetundeline sekretär kadus kohe oma ruumi ja mina võisin vaadata silmast silma mehele, kes oli valinud oma elulesandeks raamatute kirjutamise. Kõik, kes ei olnud tema teoseid lugenud, pidasid neid suurepärasteks. Selles ei ole midagi taunitavat, sest suurem osa inimestest usub ka taevaõndsusse, kuigi keegi pole seda kogenud. Ainult taevas teab, mis tunne on olla taevas, ja ainult luuletaja teab, mis tähendab trügida taevasse.

Näis, nagu oleks ta vajunud üha sügavamale ja sügavamale polsterdatud tugitooli. Nüüd mõjus ta tõepoolest mannetuna. Väike, kleenuke mees. Hall ja lühikesevõitu. Juustest olid järel ainult kurvad räästad, mis ääristasid paljast pealage. Kahvatuhallidest silmadest piilus mõistatuslik pilk. See oli kartlik lapsepilk, petlikult kuulekas; enneaegselt keskikka jõudnud luuletaja pilk, mis otsis minu kabineti seinalt madonna pilti (see oli eelmisel päeval üle viidud sekretäri toa seinale), ja minu näolt väikest kaastunde ja inimlikkuse kiirt.

Kuid minul hakkas kujunema juba õige kindel arvamus luuletaja Heimosest, kes käis kõrtsis nutmas ja kirikus magamas ja oli ikka ühtemoodi õnnetu ja õnnelik. Olgugi et olin teda aastaid tundnud, märkasin alles nüüd, et ta vahtis aeg-ajalt kõõrdi. Võib-olla tuli see sellest, et ta oli viimaks ometi asunud lähemalt takseerima oma keerdukasvanud elu? Ta oleks pidanud juba tükk aega tagasi hakkama tarvitama tugevamaid prille ja nõrgemaid jooke.

Minu endine reklaamimeister hakkas kergelt värisema, ja ise seda märganud, tundis ta hirmu. Oli ju sündsusetu näidata kartust naise ees, kes on juba viiskümmend aastat vanaks saanud ja omal initsiatiivil loobunud seakarjuse omakasupüüdmatust ametist. Veelkordselt saatis luuletaja oma sõnad vägivaldselt luureretkele.

«Proua majandusnõunik, kas te siis tõesti ei taha mind aidata?»

«Ei,» vastasin kuivalt. «Kuu aja jooksul olen teile välja kirjutanud neli maksukäsku — viimati üleeile —, tasunud teie jommisolekutrahvid, maksud, üüri ja kaks restoraniarvet. Sihtkapitali revidendid peavad säärast abirahade jaotamist kuriteoks.»

Luuletaja noogutas nõusolevalt pead ja tunnistas oma pattu: kuritegu see ju on, muidugi mõista. Aga kui meeleheiteni jõudnud kurjategijale anda jupp köit, kägistab ta sellega esimese kassapidaja või müüb selle mõnele teisele elust tüdinenule.

«Proua majandusnõunik, kas teie isiklikult ei võiks mulle laenata paar tuhat?» küsis ta südakalt ja silmitses oma kingi, mis tundsid igatsust parandustöökoja järele.

Isiklikult? Olin imestunud, et minu endine reklaamijuht ei tunne minu sihtasutust. Kas ta tõepoolest usub, et mind on pandud ühiskonna varandust tuulde pilduma?

«Seekord ei anna ma markagi,» vastasin peaaegu jõhkralt.

«Ma maksan kindlasti tagasi, kui kirjastajalt saan.»

«Üleeile te ütlesite, et kirjastaja oli teid välja visanud.»

«Ma mõtlesin seda piltlikult. Olen ikka harjunud kasutama metafoore ja allegooriat.»

«Mina mitte. Ilukirjanduslikud abivahendid praegu ei aita. Teil on riiklik kirjanikupension — ja ometi olete igale poole võlgu.»

«See on tõsi. Pension on liiga väike. Läheb kalliks kolme perekonda üleval pidada...»

«Kes käsib nii tihti naist vahetada?»

«Praegune on alles neljas...»

«Ja igaühega kari lapsi! Võiksite natukenegi häbeneda! Ega kunstnikuvabadus seda ei tähenda, et kunstnik elab nagu siga, olemata seejuures nii kasulik kui siga. Teie ei õpi nähtavasti oma vigadest midagi.»

Luuletaja ei vastanud. Ta tunnistas kõik, mida ma ütlesin, õigeks. Tõepoolest, ta oli teinud ühe vea teise järel. Elu tundub mõnikord olevat ainult vigade ja eksituste katkematu ahel. Vahel eksib isegi ärinaine — kuidas võib siis luuletaja olla eksimatu? Ta polnud mingi saduser, kes eitab ingliteväe olemasolu ja hinge surematust, vaid harras kristlane, Issanda väike patune, kes uskus visalt inglitesse ja inimeste headusse. Tal oli pisipetlik, kahetsev süda ja ulaka lapse ilme. Nüüd oli ta kolm ööd-päeva olnud eksiradadel ja kartis minna koju, kus teda ootas äkiline naine ja pätakas maksmata arveid. Ta oli võlgadest sisse piiratud nagu individuaalelamu, kuid võlad ei teinud talle muret, sest ta pühkis need minema palveväega: «...Ja anna andeks meile meie võlad, nii kui meie andeks anname oma võlglastele.»

Ta uskus päris tõsiselt, et võlad andeks antakse, ja seepärast oli ta väga pabinas, kui ma kõnelesin hukkamõistvalt tema võlgadest. Ta püüdis mulle uuesti südamele koputada ja hakkas pihtima, tunnistades avameelselt üles oma pahed ja patud. Aga kuna patt tähendas tema arust vaid häbisse sattumist, kusjuures häbi püütakse tavaliselt võtta võimalikult kergelt, siis üritas temagi oma tegusid kaunistada ja siluda efektsete kõnekäändude ja metafooride sinise silmakaega.

«Oh, kulla sõber, kui rumalad me inimesed küll oleme! Väikesed argihinged sünnivad, elavad ja surevad oma rumaluses. Aga ükskord pead sinagi lahustuma keskpärasuses, et sa teistest ei erineks. Ühel ilusal päeval saad sa

kirjastajalt pisukese maksutähe — tasuks oma hinge pärlite eest, mida sa oled pidanud loopima harjasloomade ette. Vahel aga pistab mõni heasüdamlik naine, kellele jumal on andnud kõige hurmavama väljanägemise, mõistust ja rikkust, sinu värisevasse pihku tšeki, mida sa muidugi ep ole ära teeninud. Siis tunned sa sotsiaalset kindlustunnet, eneseteostamistarvet ja süütut hooplemishimu. Sa pole laulatatud räpase raha külge, mis rändab maailmas ringi nagu ümberlõigatud juut. Raha on sulle ainult vahend, millega sa võid lunastada endale nii mõnegi surematu silmapilgu, mingisuguse pudeli vabanemist, hubase hotellitoa ja naise, kellele võid peast lugeda litaaniaid oma viimati ilmunud luuletuskogust. Kuna sa oled teeninud oma veeringud lauldes, kahanevad need jorisedes. Juba päeva-paari pärast leiad, et oled ilma pennita — ja vana. Tühi tasku on sulle loomulik olukord, kuid vanadus teeb sind nukraks. Noore abielumehena püüdsid sa olla naisele truu, kuid ei saanud; nüüd tahaksid olla truudusetu, kuid ei suuda. See on kurb. Ja siis ärkad sa julma tõelisusse. Oled kahekesi maksmata hotelliarvega ja sa püüad kirjastajale auku pähe rääkida, et ta sind ankrust lahti päästaks. See äpardub sul. Meenutad naist — seda neljandat — ja lapsi, kelle ülalpidamise eest muretsevad kirjastaja ja õilsameelne vaestehoolekande komisjon. Langed üheaegselt pimestava mure ja halli seakompleksi küüsi. Koju ei tohi sa minna, sest oled kergemeelselt maha prassinud perekonna majapidamisrahad, ja kõrtsis ei anta sulle midagi, sest sinu nimi ep ole mitte päris ilma plekita, kuigi seda tuntakse. Siis tuleb sulle meelde, et sul on kõrgeauline sõber, igati imeline naine, kes mõistab luulet ja annab andeks luuletajatele, kes elavad nagu sead ega ole ometi sead. Sa koputad talle südamele, tunnistad oma alandusseisukorda, oled valmis kirjutama oodi tema auks ja leinahümni tema mälestusele. Palud abi, ainult ivake abi, ainult see viimane, kaduvikku vajuv kord...»

Luuletaja tõstis oma pilgu põrandalt ja suunas selle minule. Ta teadis, et elu on jätkuv pokker. Ta pani nüüd kõik ühe džokri peale ja püüdis mind võita. Vastasin liigse lüürikata:

«Sedasama lugu kuulsin üleeile. Ainult meloodia on natuke muutunud. Kõige parem on, kui lähete koju ja pihite ka naisele.»

«Ma ei saa minna. Elan Käpylä kandis. Kas majandusnõunik saaks mulle vähemalt trammipileti anda?»

«Ma ei kasuta trammi, vaid oma autot. Aga jalutamine on tervislik.»

Tõusin töölaua tagant üles ja ulatasin oma endisele reklaamimeistrile käe. Kell lähenes kuueteistkümnele ja tunni aja pärast pidi lokkija minu juurde koju tulema. Püüdsin luuletajat jalule saada, kuid ta istus oimugi liigutamata endisel kohal ja katsus enesetunnetuse väikest kapralit ärkvele ajada. Ta pühkis higise käega oma leemendavat varavananenu laupa, kargas äkitselt püsti ja karjus hääle värisedes:

«Kas te teate ka, kes ma olen?»

Mõõtsin oma pilguga tillukest vaimuhiirt, Napoleoni kasvu luulevaaraod, kelle silmis põles solvatud iseteadvuse lõõsk, ja vastasin külmavereliselt:

«Härra Heimonen, püüdke rahuneda! Mind ei mõjuta säärane melodraama mitte põrmugi.»

«Mina ei ole mingi härra Heimonen, vaid kirjanik Olavi Heimonen.»

«Seda muidugi ka, aga reklaamitegemine õnnestus teil paremini.»

«Olen avaldanud kaheksa teost!»

«Tean, tean. Noh, hakake nüüd minema.»

«Olen saanud mitu riiklikku kirjanduspreemiat, sadu abirahasid, kirjanikupensioni ja...»

«Ja ikkagi olete pidevalt rahapuuduses. Tunnen siiralt kaasa.»

«Minu teoseid on tõlgitud teistesse keeltesse ja mind nimetatakse Soome Verlaine'iks.»

«Eks kriitikud pea ikka midagi välja mõtlema.»

«Minu kuju on jäädvustatud pronksis ja graniidis. Kirjandusteadlased kirjutavad minust esseesid ja uurimusi. Aga teie, teie, proua majandusnõunik...»

Ta läkitas mulle süüdistava pilgu, astus minu ette ja raputas rusikat:

«Teie olete julm ja tundetu! Teie tahate Aleksis Kivi saatuse kordumist!»

Ta läks ägedal sammul ukse poole, tõmbas põuetaskust nöörijupi välja ja rüütas oma tunded sõnadesse:

«Teie tahate mind tappa! Hea küll, ma suren. Aga teie olete juba praegu surnud — ja te pole kunagi elanudki. Ütlen teile, proua majandusnõunik, otse näkku, mis te olete. Teie olete ainult kuivanud sitakänkar ilusasti läikiva nailonsuka sees!»

Uks avanes ja sulgus ja elus paradoks läks poomispuud otsima. Kuna ma ei olnud enesetapmist oma silmaga kunagi näinud, tahtsin nüüd sedagi tundma õppida. Lahkusin büroost ja andsin autojuhile käsu luuletajale järgneda. Auto tagaistmelt nägin, kuidas poeet kõndis kesklinna poole. Maikuu mahe tuul harjas suvealguse hatust rüüd ja kergitas jultunult naiste seelikusabasid. Tulin Rootsi Teatri ees autost välja ja käskisin autojuhil mulle kogu aeg silmalt järele sõita. Luuletaja takseeris mööda minnes restorani «Royal» välisust ja hakkas siis lohiseval sammul edasi astuma. Tema pilk luusis mööda maad, kuigi läheduses leidus tugevaoksalisi pärni ja hobukastaneid. Jälgisin tema teekonda ja vähehaaval selgus mulle tema valelikkus: tal polnud kavatsustki end üles puua.

Luuletaja seisatas viivuks Esplanaadi bulvaril ja silmitses pronksi jäädvustatud Eino Leino kuju. Tuvid, nood linnumaailma usinad sõnnikuvedajad, olid tühjendanud oma koormad «Helkalaulude» autori õlgadele. Umbes paarikümne meetri kauguselt võisin näha luuletaja Heimost, kes pühkis kämblaseljaga silmi. Samas ta märkas end nutvat ja muutus juba selle tõttu kurvaks. Võib-olla elas ta vaimus läbi Eino Leino saatust ja otsustas parajal juhul kirjutada linnavalitsusele kirja. Linnaisad peaksid ometi selle järele valvama, et luuletajad vabastataks — vähemalt pärast surmagi — roojuse kütkest. Miks lubatakse lindudel karistamatult puistata toomasjahu luuletaja mälestusele? Kas eduskund — soome rahva kõrgeim meelelahutuskomitee — ei peaks end asjasse segama ja välja andma seaduse luuletajate rahu kindlustamiseks?

Möödaminejad heitsid pisut kaastundlikke pilke õblukesele lüülarile, kes paljapäi (Robert-torukübar oli juba mõni hea aeg tagasi moest läinud) ja määrdunud rõivais seisis Eino Leino mälestussamba juures auvalves. Võis kergesti aimata, et Olavi Heimonen oli viimasel ajal kasutanud oma ülikonda ka pidžaamana: see oli kortsus ja äramagatud väljanägemisega. Pikk habemetüügas sarnanes küürimisnuustikuga ja räpane särgikrae kirnuvitsaga. Niivõrd oli mees alla käinud sellest saadik, kui ta lahkus Karlssoni kontserni kindlast ja kauaaegsest teenistusest.

Nüüd oli ta kurvameelne, murest murtud boheemlane, kelle tunnuste hulgast puudus vaid käkrunud paberkarss.

Luuletaja kummardas oma õpetajale ja hakkas edasi sammuma. Runebergist möödus ta pisut üleolevalt, kuid pöördus hetke järel tagasi. Mitte mälestussamba pärast, vaid samba jalamile istutatud nartsisside ahvatlusel. Vähimatki kõhklemata murdis ta lillepeenralt nartsissi, pistis selle endale rinda ja suundus tiidsal sammul Suurkiriku poole. Kuna ta minult abi ei saanud, otsustas ta nüüd pöörduda kõrgemate võimude poole. Kui sageli olevat ta leidnud troosti kiriku ulualt! Nii oli ta minule igatahes jutustanud.

Jälgisin luuletaja edasist marsruuti. Ta lähenes kirikule, uskudes kindlalt jumala liberaalsusse. Taeva suursaatkond helendas puhasvalgena õhtupäikese punavas õhetuses. Patutunne on suurelt osalt vaid madal hirm, kuid nüüd näis too hirm aegamisi hääbuvat. Luuletajale oli arvatavasti lohutav teada, et põrgusse ei satu enam nii palju inimesi kui keskajal. Vahekord taevaga oli ilmselt paranenud. Dante põrgul on veel ainult kurioosumi tähendus.

Jäin ülikooli trepile vaatama etendust, millele vaid taeva inglivägi võis aplodeerida. Luuletaja heitis põgusa üldpilgu Aleksandri sambale ja läks siis tõsisel meelel kirikusse. Kuid nüüd tabas teda pettumus: kiriku uksed olid suletud. Ta koputas, aga talle ei tehtud lahti, ta koputas uuesti, kuid tagajärjetult. Vähehaaval muutus ta Lutheri sarnaseks: järeleandmatult vagaks ja oma vagaduses äkiliseks. Kristlased tuleb pöörata ristiusku! Ta jätkas koputamist, kuni väljakul lonkiv politseinik tema juurde ilmus ja viisakalt teatas, et uksed avatakse alles tunni aja pärast. Usulist hardumust tuli reguleerida.

«Ma ei saa nii kaua oodata!» hüüdis luuletaja valjul häälel. «Mu inspiratsioon võib kaduda. Just praegusel hetkel tean, mida ma pean paluma.»

Sõbralik korravalvur vaatas mehikest kaastundliku pilguga, kehitas epolette ja läks oma postile tagasi. Ta ei mõistnud, et maailmas leidub miljoneid inimesi, kes lähevad kinno punastama, ja sadasid, kes käivad kirikus oma üli-mina kaamet nägu vahtimas.

Luuletaja hakkas trepist alla tulema. Miski ei tiivustanud enam tema samme; need olid lõnkuvad ja rasked,

nagu oleks ta kogu inimkonna muret ja masendust endaga kaasa lohistanud. Ta võttis alumisel trepituhvil istet, hõõrus pakitsevaid oimukohti ja põgenes viivuks minevikku.

Inimese lähimad sõbrad ei vääri tihtipeale usaldust. Tema lähim ja ebausaldatavaim sõber oli kujutlusvõime, mis tavaliselt pakkus heldel käel oma teenuseid. Kuid praegusel silmapilgul oli toogi nõutu. Teda hoidis tagasi karistuse kartus. Hirm tõi meelde elektritooli, kuhu istutakse vaid ühe korra. Luuletaja sihtis taevasse ja igatses koju. See oli igipõline ärakadunud isa igatsus, mida süütunne hoiab kestvalt ärkvel. Küünte närimisega ihus ta pisku aega hambaid, raputas rusikat taeva poole ja pistis valjusti töinama. See polnud enam tavaline eneseteostustarve, vaid suisa füüsiline piin. Vaatasin ringi. Minu terane ja taibukas autojuht, kes luges jõudehetkil kriminaalromaane, oli parkinud auto otse kiriku ette. Läksin kärmel sammul auto poole ja seisatasin mööda minnes luuletaja kõrval. Äratasin ta Hellaakoski sõnadega:

«Mees, ae, ärka! Suve algust märka!»

Ta tõstis oma märjad silmad üles ja saatis mulle morni pilgu. Kuulsin vaid ühte sõna:

«Kurtisaan . . .»

«Kui soovite, võin teid autoga koju viia,» vastasin rahulikult. «Aga see on siis ka tõesti viimane kord, kus ma teid aitan. Mul on nimelt teie perekonnast kahju.»

Ta istus hääletult minu kõrvale auto tagaistmele ja hakkas kombineerima löövat teksti, kuna oli ta ju ikkagi endine reklaamimeister.

«Niisugune armetu elukas ma olen. Solvasin teid põhjusetult, ja siis hakkas südametunnistus piinama ja ma ärgitasin minna kirikusse end puhtaks pesema. Aga küllap proua majandusnõunik ehk mõistab, et toonane oli ainult äpardunud sõnavalik? Mõtlesin muidugi, et te olete kõige puhtam kullatükk ilusasti läikiva nailonsuka sees . . .»

Ta polnud siiski veel lootusetu, kuna oli suuteline vabandust paluma. Ulatasin talle väikese tšeki ja takistasin tal mu kätt suudelda. Jah, niisugune on see seakarjuse amet. Laamendav mees pöördub jumala poole, kui saatan teda enam halvemaks teha ei saa. Õnneks oli Olavi Heimoses veel varuks ohtralt võimalusi halvemaks saada.

Auto peatus puumaja ees ja Aleksis Kivi saatusest pääsenud luuletaja väljus autost. Mees oli nüüd üksainus hümn ja ood. Ta kiskus põuetaskust välja nöörijupi, ja nüüd ma nägin, et see oli laste hüppenöör, mille ta oli ostnud lastele kingituseks. Minuga neljandat korda hüvasti jätnud, hakkas ta lastele näitama, kuidas nööriga hüpatakse. Trepile ilmus luuletaja naine ja tervitas oma ärakadunud meest väga valitud sõnadega. Mees viskas nööri laste kätte, otsis taskust tšeki ja võttis rinnast nartsissi. Siis läks ta naise juurde ja ütles särades:

«Armas naine, ära raiska minu peale oma kalleid sõnu, piisab pilgustki.»

Ta ulatas naisele nartsissi ja tšeki ning jätkas:

«Maailma viletsaim olend palub luba sind tervitada, oh, maailma heledaim valgus ja minu laste ennastohverdav ema . . .»

Lasksin sohvril auto käivitada. Mul oli rutt koju, sest lokkija oli pidanud juba üle tunni aja ootama. Ta oli siiski rahulik ja ootama harjunud naine, kes tegi oma elu peatööd kätega.

Päike — too lääne vanim emigrant — oli alles kõrgel taevas, kui ma juuksuritoolile istusin ja hakkasin kuulama Helsingi seltskondliku elu viimaseid uudiseid. Minu lokkija oli nimelt nagu vastlaulatatud naine, kes abikaasale kõik ära räägib.

Viimane peatükk

1955. aasta septembris tellisin endale Hollandist horoskoobi. See oli kõige kallim ja täiuslikum ennustusraamat, mida ma kunagi olen näinud. See soovitas mul tõmbuda vaiksesse ellu, kuna minu juustesse oli juba siginenud pisut hõbedaläiget ja hinge arusaamatut nukrust. Aasta otsa katsusin oma kodus luua mingisugust kirjandussalongi, aga kui Alkoholimonopol tegi mulle ettepaneku napsimüügiõigusega esimese järgu lokaali avamiseks, likvideerisin salongi. Nägin küllaltki selgesti, et Soomes funktsioneerib kirjanduslik salong kõige paremini kõrtsis, kus võib ka kübaraid ja palituid vahetada.

Erakorraliste abirahade jagamise usaldasin kirjanik Louhela hooleks, kes tundis minust paremini kunstnike ja kirjanike ning teadusmeeste teeneid ja koduseid olusid. Tema hakkas määrama ainult tuhande marga suurusi «kõlks ja kopik»-toetusi, millel oli see tulemus, et teaduseviljelejad kadusid silmapiirilt. Paljude andekate teadusmeeste elu muutus nüüd sunnitöövanglaks, kuid minul polnud enam tahtmist halastustööga tegelda. Kirjanikud ja kunstnikud seevastu olid uue jagamissüsteemiga vägagi rahul, sest kohe abiraha kättesaamise järel oli neil teadupärast uus abiraha.

Tõmbunud seltskondlikust elust täielikult tagasi, ei tundnudki ma enam nii suurt üksildust kui varem. Koduse raamatukogu viis tuhat köidet olid seni kannatlikult oodanud minu saabumist; segatõuliseks tembeldatud soome püstkõrv igatses minult suuremat õrnust ja minu kena erasekretär oli õnnelik, kui sai korralduse ära tellida mulle ja endale välismaareisi piletid ja valuuta, mida meil pidevalt vaja läks. Kuid kõigest hoolimata jõudsin ikka ja jälle lõppjäreldusele: elu on üksluine. Mul lihtsalt polnud oskust elada, kuna ma ei suutnud meelelahutustest lugu pidada. Rikkus kasvatas egoismi ja egoism kestvat tülgastustunnet. Kadestasin Ensio Hyypiät, kellest õhkus endiselt energiat ja elutahet, ning kirjanik Louhelat, kes iialgi ei väsinud otsimast inimest.

Mul ei tohiks kibestumiseks mingit põhjust olla, sest ma olen saavutanud edu äritegevuses, kus nii paljudel meestel on viltu vedanud. Abieludest hoolimata säilitasin oma iseseisvuse. Minu jõukust ja ilu kadestatakse — või mehkeldatakse selle ümber. Mul on kõike, mida inimene võib soovida, ja mida ei ole, selle hangin kiiresti. Ja ometigi pole ma rahul. Mul puudub midagi, midagi, mis loob suurema kindlustunde kui minu miljonid ja kaubalaevad, ehtekollektsioonid ja ühiskondlik positsioon. Kas kirjanik Louhelal peaks siiski õigus olema, kui ta mulle hiljuti ütles:

«Proua majandusnõunik, teil puudub ainult mees . . .»

Toimetaja O. Samma
Toimetuse aadress: Tallinn, Kohtu t. 3, tel. 445-83.

Trükkimisele antud 5. IX 1961. Trükiarv 20 000. Paber 84×108, 1/32. Trükipoognaid 5,375. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 9,03. Arvutuspoognaid 9,89. MB-06744. Tellimise nr. 2738.
Trükikoda «Ühiselu», Tallinn, Pikk t. 40/42.

Hind 30 kop.

На эстонском языке

«БИБЛИОТЕКА «ЛООМИНГ»» № 36—38 (200—202).
Мартти Ларни
Прекрасная свинарка